ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΩΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ 1980–1988

956

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1989

Κάθε γνήσιο αντίτυπο
έχει την υπογραφή του συγγραφέα

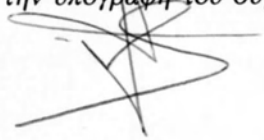

Στη φωτογραφία του εξωφύλλου η οικογένεια Δημ. Μπεκιάρη από το Καταφύ (1925).

το αφιερώνω
στη Ρίτα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιώργος Χ. Χιονίδης, Δυο λόγια για τη συλλογή των σημειωμάτων του Γιάννη Μοσχόπουλου 7
Αιτιολόγηση της έκδοσης 8
Τίτλοι εντύπων πρώτης δημοσίευσης των σημειωμάτων 9
Ρουμλούκι 13
Τα ρουγκάτσια 15
Αποκριάτικα έθιμα στο Γιδά 17
Οι ντουντουλίνες 19
Η έκθεση για τον Μεγαλέξανδρο και η σημασία της για τον νομό 21
Μια ξεχασμένη επέτειος 22
Η παράδοση για το κατσούλι 23
Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779). Το πέρασμά του από τον Γηδά 27
Γιδάς ή Γηδάς, το παλιό όνομα της Αλεξάνδρειας; 29
Ο οικισμός του Γηδά 32
Αλεξάνδρεια, ιστορικό πόλης 37
Ζήσης Γηδιώτης 38
Το μοναστήρι της Αγ. Κυριακής Λουτρού 40
Ένα φρούριο στην Παλιόχωρα 41
Σχοινάς. Η νεώτερη ιστορία του 43
Τα χωριά Νησέλι και Γκριζάλι στην αρχή του αιώνα 47
Ο Γιδάς στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας 49
Ο οπλαρχηγός Θεοχάρης Κούγκας 52
Ο καπετάν Αποστόλης 55
Ο Παπαντώνης 58
Το τραγούδι της Μαρίας 61
Οκτώβριος 1912. Ο Ελληνικός Στρατός στο Ρουμλούκι 63
Η επέτειος απελευθέρωσης του Γιδά από τους Τούρκους 66
20-10-1912. Η μάχη στο Πλατύ 68
Το αγρόκτημα του Γιδά 70
Οι Εβραίοι της περιοχής του Γηδά 72
Ρουμλούκι. Πολιτείες και χωριά από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα 75
Η αρχαία Άλωρος και οι ανασκαφές στην Κυψέλη 84
Ευρετήριο κύριων ονομάτων 87

ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ
ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΓΙΑΝΝΗ ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΥ

Είμαι πολύ ευχαριστημένος, γιατί ο διπλά συνάδελφος (στη δικηγορία και στη μελέτη της Ιστορίας) και φίλος κ. Γιάννης Δ. Μοσχόπουλος πραγματοποιεί, επί τέλους, την επιθυμία του να κυκλοφορήσει κωδικοποιημένα σε συλλογή τα μέχρι τώρα ιστορικά και λαογραφικά σημειώματά του για την Αλεξάνδρεια και για χωριά της, που έχει δημοσιεύσει σε διάφορα έντυπα (κυρίως εφημερίδες), στη διάρκεια των χρόνων 1980-1988.

Η χρησιμότητα αυτής της συλλογής είναι αναμφισβήτητα μεγάλη, γι' αυτό και δεν μετανοιώνω, που ενοχλούσα συνεχώς τον συντάκτη τους, επιμένοντας να τα ανατυπώσει σε μορφή βιβλίου. Η ιστορία της σημερινής Αλεξάνδρειας και της γύρω περιοχής της είναι «σκοτεινή» και άγνωστη. Πιστεύω, λοιπόν, ότι η εργασία αυτή, του κ. Μοσχόπουλου, θα δώσει την αφορμή και σ' άλλους να ασχοληθούν με τούτη, ενώ θα αποτελέσει το έναυσμα και την αρχή-βάση για τον ίδιο, ώστε να μας χαρίσει αργότερα μια συνθετική μονογραφία για την Ιστορία της Αλεξάνδρειας και της περιφέρειάς της στα χρόνια της Τουρκοκρατίας, όπου θα πρέπει να προταθεί και ένα εισαγωγικό κεφάλαιο για τα Βυζαντινά Χρόνια, ώστε να υπάρξει μια σύνδεσή τους με τα Μακεδονικά και Ρωμαϊκά Χρόνια, για τα οποία μας χάρισε ήδη, ο ίδιος το αξιοσημείωτο βιβλίο του «Ρουμλούκι, ιστορία και τοπογραφία, τεύχος 1ο, αρχαίοι χρόνοι ρωμαιοκρατία», Θεσσαλονίκη 1985, σελίδες 102.

Μακάρι η ελπίδα μας να γίνει πραγματικότητα ...

Βέροια, 2 Φεβρουαρίου 1989 ΓΙΩΡΓΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Είναι ευχάριστη για μένα η διαπίστωση, πως τα τελευταία χρόνια έχουν πληθύνει αυτοί που μου ζητούν πληροφορίες για ζητήματα σχετικά με την ρουμλουκιώτικη ιστορία και λαογραφία. Έτσι αναγκάζομαι να τους παραπέμπω, μεταξύ της άλλης βιβλιογραφίας, και στα κείμενα που δημοσίευσα κατά καιρούς σε έντυπα της περιοχής μας, οπότε αυτόματα σχεδόν δέχομαι την ανταπάντησή τους, ότι δυσκολεύονται να τα βρουν στις παλιές εφημερίδες. Έτσι η έκδοση αυτή υπαγορεύτηκε από την ανάγκη να συγκεντρωθούν όλα τα ιστορικά και λαογραφικά σημειώματά μου, ώστε να γίνουν εύχρηστα και λειτουργικά.

Βέβαια, αν ξαναέγραφα σήμερα για τα ίδια θέματα, θα είχα πολλά να προσθαφαιρέσω στο καθένα τους, επειδή, έχοντας ήδη συγκεντρώσει πληρέστερο υλικό, έχω διαφοροποιήσει τις απόψεις μου για πολλά από αυτά τα ζητήματα. Θεώρησα όμως προτιμώτερη την αυτούσια αναδημοσίευσή τους, χωρίς καμμία διόρθωσή τους, προκειμένου να διατηρηθεί η γοητεία της πρώτης γραφής και της πρώτης δημοσίευσής τους.

Τα αναδημοσιεύω λοιπόν συγκεντρωμένα στην παρούσα έκδοση με τον γενικό τίτλο «Ρουμλουκιώτικα σημειώματα 1980-1988», με την ελπίδα ότι θα συμβάλλουν αποτελεσματικώτερα στην προβολή και διάδοση της ιστορίας και λαογραφίας του Ρουμλουκιού.

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΙΤΛΟΙ ΕΝΤΥΠΩΝ ΠΡΩΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΩΝ

ΛΑΟΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΝΟΜΟΥ ΗΜΑΘΙΑΣ
(τακτικό μέλος Ε.Ι.Η.Ε.Ε.)
Ιδρυτής
+ ΖΗΣΗΣ Χ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ
Ιδιοκτησία Εκδοση
ΑΦΟΙ ΠΑΤΣΙΚΑ Ε.Ε.
Διευθυντής
ΧΡΗΣΤΟΣ Ζ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ
(Ανοίξεως 94)
Υπεύθυνος - Έκδοσης
Φωτοσύνθεσης -
OFFSET
ΜΙΧΑΛΗΣ Ζ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ
(Π. Μιαούλη 4)
Νομικός Σύμβουλος
ΤΑΣΟΣ Ζ. ΠΑΤΣΙΚΑΣ
(Ιπποκράτους 26)
ΓΡΑΦΕΙΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ 72
ΤΗΛΕΦΩΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
66.913 (4 γραμμές)
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ-OFFSET
ΕΘΝΙΚΗ ΟΔΟΣ
ΒΕΡΟΙΑΣ - ΝΑΟΥΣΗΣ
ΠΑΤΡΙΔΑ ΒΕΡΟΙΑΣ
Συνδρομές
Ιδιωτών δρχ. 5.000
Σωματείων δρχ. 7.000
Συλλόγων Γ.Π.Σ. δρχ. 7.000
Κοινοτ.,ΑΕ,ΕΠΕ δρχ. 7.000
Δήμων, Οργ/σμών δρχ. 7.000
ΕΓΣ Τραπεζών δρχ. 7.000
● Χειρόγραφα δημοσιευμένα ή όχι δεν επιστρέφονται.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΑΝΕΝΤΑΧΤΗ
ΜΑΧΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
της Αλεξάνδρειας
της Αλεξάνδρειας τηλ.22280
Εκδότης-Διευθυντης
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΑΜΙΑΝΟΣ
Επιμελεια Αθλητικων
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΑΛΙΩΤΑΣ
Αθλητικοι συνεργατες
ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΜΠΑΜΠΗΣ ΚΑΡΑΜΟΥΡΑΤΙΔΗΣ
ΓΡΑΦΕΙΑ:
Δ.ΒΕΤΣΟΠΟΥΛΟΥ 73
ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ 700 ΔΡΧ.
Εταιριών, Δήμων, Κοινοτήτων
Ν.Π 1.500 ΔΡΧ.

«ΗΜΕΡΗΣΙΑ»

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ
ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΗΜΑΘΙΑΣ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
«ΛΙΘΟΓΡΑΦΙΚΗ»
Α ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ-
Π ΜΠΟΥΘΑΣ Ο Ε
Κεντρικης 270
Τηλ 29600-23312
ΒΕΡΟΙΑ

ΕΚΔΟΤΗΣ-ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
ΑΡΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ
Προ φ Ηλιου 8
ΤΗΛ 28139

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΑΡΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ-ΜΟΝΤΑΖ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΓΚΑΛΙΤΣΙΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ-ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ 270-ΒΕΡΟΙΑ
ΤΗΛ 29600-23312

ΓΡΑΦΕΙΟ ΝΑΟΥΣΑΣ
ΜΙΧ. ΛΟΓΙΟΥ 15
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ:
Χρήστος Θεοδοσιάδης

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:
ΕΤΗΣΙΕΣ:.....ΔΡΧ. 3.000
ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΕΣ:.....ΔΡΧ. 1500
ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ-ΣΥΛΛΟΓΩΝ-
ΓΕΩΡΓ. ΣΥΝ/ΣΜΩΝ....ΔΡΧ. 4.000
ΔΗΜΩΝ-ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ- *
Α.Ε - Ε.Π.Ε.....ΔΡΧ. 5.000
Χειρογραφα.ειτε δημοσιευονται
ειτε οχι. δεν επιστρεφονται

ΦΩΝΗ
ΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
Εβδομαδιαία Εφημερίδα
ΕΚΔΟΤΗΣ
Γιώργος Ρότσιος
Τηλ. 22679
• • •
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γάκης Δούρας
τηλ. 23348
• • •
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ
Σάκης Κούγκας
τηλ. 22576
• • •
Οικονομικά Υπεύθυνος
ΚΩΣΤΑΣ ΓΚΑΣΝΑΚΗΣ
ΦΩΤΟΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ
& ΕΚΤΥΠΩΣΗ
ΟΛΥΜΠΙΟ ΒΗΜΑ
Εμμ.Παππά 35 τηλ. 20672
• • •
ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ετήσιες Ιδιωτών 1.500
Εξάμηνες Ιδιωτών 750
Δήμων, Τραπεζών Συν/σμών
Οργανισμών 2.500
* Χειρόγραφα που δημοσιεύονται ή όχι δεν επιστρέφονται

Ρίνα Γκλίτζιου (Γιδάς)

ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ

Στον Νομό Ημαθίας το τμήμα του κάμπου που το διασχίζει ο ποταμός Αλιάκμονας ονομαζόταν κάποτε Ρουμλούκι. Πρόκειται ειδικώτερα για την περιοχή που απλωνόταν κάτω απ' τις βόρειες παρυφές των Πιέριων μέχρι τα όρια του Βάλτου (λίμνη Γιαννιτσών) και κάτω απ' τα υψώματα της Βέροιας μέχρι το Καρασμάκι (Λουδίας) και τις εκβολές του Αλιάκμονα.

Απ' την αρχαιότητα μέχρι την Τουρκοκρατία η περιοχή αυτή άλλαξε πολλές ονομασίες, καθώς ανήκε σε διάφορες ευρύτερες γεωγραφικές περιοχές. Έτσι αποτελούσε τμήμα της ομηρικής «Ημαθίης», της «πολυμήλου Βοττιαίας», της «Μακεδονίδος γης», της «Κάτω Μακεδονίας», συνέχισε σαν τμήμα ρωμαϊκής επαρχίας, αργότερα συμπεριλαμβάνονταν στο δεύτερο Θέμα Μακεδονίας της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, για να περάσει τον 14ο αιώνα στην κυριαρχία των Τούρκων. Οι Οθωμανοί, όταν έφτασαν σ' αυτήν την περιοχή, αναγνωρίζοντας το ανόθευτο του ελληνικού πληθυσμού που βρήκαν να την κατοικεί, την ονόμασαν «Ρουμλούκι» ή «Ουρουμλούκ», που σημαίνουν «τόπος που έχει Ρωμιούς, Ρωμιότοπος, Ελληνοχώρα» (RUM = ρωμιός - LUC = κτητική κατάληξη ή επιθετικός προσδιορισμός).

Πέρα απ' την παραπάνω «ομολογία» του κατακτητή, εντύπωση προκαλούν και σήμερα το κοινό γλωσσικό ιδίωμα των ντόπιων κατοίκων, που διατηρεί λέξεις και εκφράσεις της αρχαιοελληνικής, τα κοινά έθιμα, αλλά και η έντονη κι επίμονη τάση των Ρουμλουκιωτών να συνδέουν και να εξηγούν διάφορα πράγματα με αναφορές στον Μεγαλέξανδρο.

Το πιο γνωστό όμως χαρακτηριστικό του Ρουμλουκιού αποτελεί η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της περιοχής που θεωρείται κατάλοιπο αρχαίας στρατιωτικής ενδυμασίας. Το κυριώτερο στοιχείο της φορεσιάς είναι ο πρωτότυπος κεφαλόδεσμος «το κατσούλι», που θυμίζει αρχαίο μακεδονικό κράνος. Θεωρείται σημάδι γνήσιας ελληνικής καταγωγής και το φορούσαν μόνο οι παντρεμένες γυναίκες. Σύμφωνα με την παράδοση το «κατσούλι» ανάγεται στην εποχή του Μ. Αλεξάνδρου και λέγεται ότι, όταν, κατά την διάρκεια μιας μάχης που έγινε σ' αυτήν την περιοχή, νικήθηκαν οι άνδρες, οι γυναίκες πήραν τα όπλα και πολέμησαν γενναία μ' αποτέλεσμα να νικηθεί ο εχθρός, οπότε για να τις ανταμείψει ο Μ. Αλέξανδρος διέταξε τους άντρες να βγάλουν τις περικεφαλαίες και να τις δώσουν στις γυναίκες.

Απόδειξη δε της πίστης των γυναικών ότι το «κατσούλι» τους το χάρισε ο Μ. Αλέξανδρος αποτελεί και το παρακάτω ιστορικό περιστατικό: Την εποχή του Μακεδονικού Αγώνα, τον Αύγουστο του 1907, ο καπετάν-Κόρακας που δρούσε στην περιοχή αυτή, παρέλαβε έναν μεγάλο μπόγο από πολύχρωμα μαντήλια, με την εντολή να τα μοιράσει στις γυναίκες των χωριών του κάμπου, για ν' αντικαταστήσουν μ' αυτά τα «κατσούλια», επειδή από άγνοια των στελεχών του Κέντρου της Θεσσαλονίκης το

«κατσούλι» θεωρήθηκε σαν... βουλγάρικο!!! Η προσπάθεια όμως του καπετάν Κόρακα να εκτελέσει την διαταγή προκάλεσε την αποστροφή των χωρικών και την βίαιη αντίδραση των γυναικών που μαζεύτηκαν και πήγαν στον καπετάνιο λέγοντάς του χαρακτηριστικά «κιφάλ(ι) πέφτ(ι), κατσιούλ(ι) δεν πέφτ(ι). Του έχουμι απ' τουν Μιγαλιέξαντρου», που οδήγησε στην τελική μη εφαρμογή της λανθασμένης διαταγής.

Τα χωριά που αποτελούσαν το Ρουμλούκι ήταν τα ακόλουθα: Γηδάς, Σχοινάς, Νιχώρι, Ρέσινα, Νησί, Καταφύ(γι), Τριχοβίστα, Σκυλίτσι, Καβάσιλα, Σταυρός, Ξεχασμένη, Ραψομανίκι, Πουζαρίτες, Επισκοπή, Λουτρός, Καψόχωρα, Παλιόχωρα, Νησελούδι, Κορυφή, Τρίκαλα, Καρυά, Αηδονοχώρι, Πλατύ, Λιανοβέργι, Παλιοχώρι, Νησέλι, Γκριτζάλι, Νιοχωρόπουλο, Μελίκη, Πρόδρομος, Νιόκαστρο, Μέλοβο, Αλάμπορο μικρό, Αλάμπορο μεγάλο, Κουλούρα, Διαβατός, Μικρογούζι, Μέτσι, Άμμος, Σάντενα, Γεράκι, Μαυραγγέλι, Μπάρμπες, Κούτλες, Παλατίτσια, Βούλτιστα, Τρίχλεβο, Σφήνιτσα, Κλειδί, Κάλιανη. Τσινάφορο. Απ' αυτά τα μεγαλύτερα ήταν ο Γηδάς, η Μελίκη και η Κορυφή. Ο αριθμός των χωριών δεν ήταν πάντα σταθερός, γιατί απ' τις συχνές πλημμύρες του Αλιάκμονα πολλά χωριά εγκαταλείπονταν ακατοίκητα ή δημιουργούνταν καινούργια σε άλλες θέσεις.

Στην Τουρκοκρατία τα χωριά του Ρουμλουκιού ήταν χωρισμένα σε διαφορετικούς καζάδες, ενώ και εκκλησιαστικά ανήκαν σε διαφορετικές μητροπόλεις. Από το 1922 με την εγκατάσταση προσφύγων και στην περιοχή του Ρουμλουκιού, την δημιουργία νέων χωριών ή την πρόσθεση νέων κατοίκων στα παλιά, αλλά και την μετέπειτα μαζική μετακίνηση πολλών κατοίκων από γειτονικές ορεινές περιοχές στον κάμπο, η αρχική ομοιογένεια του ντόπιου πληθυσμού του Ρουμλουκιού μεταβλήθηκε σημαντικά, ενώ παράλληλα το τοπωνύμιο «Ρουμλούκι» άρχισε σταδιακά να περιέρχεται σε αχρηστία. Η περιοχή πέρασε ακόμη στον μεγάλο τότε Νομό Θεσσαλονίκης κι αργότερα στον Νομό Ημαθίας. Πρόσφατα με την δημιουργία των επαρχιών στον Νομό Ημαθίας το μεγαλύτερο τμήμα του Ρουμλουκιού ανήκει στην επαρχία Αλεξάνδρειας, οπότε εύλογα πολλοί δηλώνουν με ικανοποίηση ότι θεωρούν ταυτόσημη την επαρχία Αλεξάνδρειας με το παλιό Ρουμλούκι.

Αλεξάνδρεια 28-4-84

Εφημερίδα «Τα νέα του Ρουμλουκιού», αρ. φύλλου 1/2-5-1984

ΤΑ ΡΟΥΓΚΑΤΣΙΑ

Πριν λίγες μέρες μια παρέα νέων παιδιών απ' τον Π. Πρόδρομο αναβίωσαν ένα παμπάλαιο έθιμο στα χωριά του Ρουμλουκιού, τα ρουγκάτσια.

Η λέξη «ρουγκάτσια» προέρχεται από την λατινική ROGATIO ζήτηση (ROGO ζητώ), ρουγκάτσια = αυτοί που ζητάνε, κι αυτό ας μη φανεί παράξενο, γιατί η απαρχή του εθίμου ανάγεται στα πρωτοβυζαντινά χρόνια. Στη βυζαντινή εποχή λοιπόν ανέθεταν την φύλαξη ορισμένων περιοχών σε τμήματα μισθοφόρων, οι οποίοι μια φορά το χρόνο περιόδευαν στους οικισμούς της περιοχής κι έπαιρναν τη ρόγα, δηλαδή τον συμφωνημένο ετήσιο μισθό τους. Αυτή η συνήθεια διατηρήθηκε και στην Τουρκοκρατία με τους αρματωλούς, οι οποίοι συνήθιζαν να παίρνουν τον μισθό τους, από τους κατοίκους της περιοχής που προστάτευαν, με τον ίδιο τρόπο.

Στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, όταν εξέλιπε πια η ανάγκη διατηρήσεως μισθοφόρων στρατιωτών, ο λαός μας – με την κατεύθυνση και της εκκλησίας – αναπαρέστησε στο έθιμο με τα ρουγκάτσια την παλιά συνήθεια των μισθοφόρων να συγκεντρώνουν χρήματα, που αυτή τη φορά συγκεντρωνόταν για τις ανάγκες της εκκλησίας του χωριού, του σχολείου, ή της κοινότητος γενικά. Τα ρουγκάτσια λοιπόν ήταν μια παρέα από δέκα – δεκαπέντε παλικάρια, που ντυμένα με φουστανέλες κι οπλισμένα με σπαθιά περιόδευαν χορεύοντας από σπίτι σε σπίτι όλα τα χωριά του κάμπου και μάζευαν χρήματα και δημητριακά για την εκκλησιαστική επιτροπή του χωριού τους.

Αυτοί που θα γινόταν «ρουγκατσιαροί» διαλέγονταν ανάμεσα στα πιο ψηλά και γεροδεμένα παλικάρια του χωριού. Οι τρεις καλύτεροι γίνονταν «καπεταναραίοι». Στη συνέχεια μάθαιναν τους χορούς και την Τρίτη μέρα των Χριστουγέννων ήταν συγκεντρωμένοι στον περίβολο της εκκλησίας για να ξεκινήσουν. Μπροστά τους προπορευόταν η εκκλησιαστική επιτροπή, που έμπαινε πρώτη σε κάθε ξένο χωριό και ζητούσε την άδεια για να μπουν τα ρουγκάτσια. Αν τους δέχονταν, οι ζουρνάδες και τα νταούλια άρχιζαν να παίζουν και τα ρουγκάτσια μπαίναν στο χωριό χορεύοντας. Στο αλώνι κάθε σπιτιού τους υποδέχονταν οι νοικοκυραίοι που είχαν βάλει στη μέση του αλωνιού ένα ή δύο τενεκέδες σιτάρι ή καλαμπόκι, καθένας κατά τη δύναμή του. Ένας από τους «καπεταναραίους» σταύρωνε με το σπαθί του το δώρο και στη συνέχεια την πόρτα του σπιτιού. Στο μεταξύ οι υπόλοιποι χόρευαν σε κύκλο γύρω απ' το δώρο σειώντας τα σπαθιά τους στον αέρα. Ύστερα παίρναν το σιτάρι και το φόρτωναν στο κάρρο της επιτροπής. Αυτό γινόταν από σπίτι σε σπίτι σ' όλα τα χωριά, μέχρι τη μέρα των Φώτων, οπότε επέστρεφαν στο δικό τους χωριό.

Αλλίμονο αν καθώς περιόδευαν στα χωριά του κάμπου συναντιόταν με ρουγκάτσια άλλου χωριού. Τότε η κάθε παρέα ζητούσε την υποταγή και ταπείνωση της άλλης, να σκύψει δηλαδή και να περάσει κάτω απ' τα σπαθιά τους. Επειδή όμως αυτό σπάνια το δεχότανε ο καπετάνιος κάθε παρέας, τα ρουγκάτσια πολεμούσανε άγρια μέχρι θανάτου. Υπάρχει μάλιστα μια τοποθεσία έξω απ' την Κυδωνιά που την λένε «ρογκάτσικο» γιατί εκεί σφάχτηκαν κάποτε μεταξύ τους δύο παρέες ρουγκάτσια.

Τελειώνοντας το σημερινό σημείωμα θεωρώ χρέος μου να επαινέσω την λαογραφική δουλειά των κατοίκων του Π. Προδρόμου κι εύχομαι να δημιουργηθούν σ' όλα τα χωριά του κάμπου τόσο ζωντανοί λαογραφικοί σύλλογοι.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1533/6-1-1981

ΑΠΟΚΡΙΑΤΙΚΑ ΕΘΙΜΑ ΣΤΟ ΓΙΔΑ

Κανένα απ' τα έθιμα που θ' αναφέρουμε παρακάτω δε γίνονται πια στην σημερινή Αλεξάνδρεια. Όταν στ' αφηγούνται οι ντόπιοι παπούδες, μοιάζει σαν ν' ακούς όμορφα παραμύθια από έναν κόσμο που χάθηκε πια. Αν όμως ακούσει κανείς με προσοχή τις περιγραφές των εθίμων κι ασχοληθεί ειδικώτερα μ' αυτά, θ' ανακαλύψει μέσα τους πανάρχαιους δεσμούς, που σε κάνουν ν' απορείς για το πως, οι γενιές που κατοίκησαν τον τόπο αυτό, απ' τους αρχαίους χρόνους μέχρι σήμερα, κατάφεραν να τους σώσουν και να τους διατηρήσουν με μερικές έστω διαφοροποιήσεις και να θαυμάσεις την ανόθευτη σχέση του πρόγονου με τον απόγονο.

Με το σούρουπο της Κυριακής της «Τυρηναποκριάς» άρχιζαν στον Γηδά οι καθιερωμένες επισκέψεις μεταξύ των στενών συγγενών για να «σ' χουριθούν», και νάναι αγαπημένοι όλο τον υπόλοιπο χρόνο. Οι νεώτεροι σε ηλικία συγγενείς και ιδιαίτερα οι νιόπαντροι, έπρεπε να πάνε στα σπίτια όλων των μεγαλύτερων τους, να τους φιλήσουν το χέρι και να πουν με όλους «άιντι σ'χουριμέν».

Το ίδιο βράδυ, όταν κάθονταν στο σοφρά για να φάνε, γινόταν η «χάσκα». Για να κάνουν την χάσκα έδεναν ένα καθαρισμένο σφιχτό αυγό (ή ένα κομμάτι χαλβά) στην άκρη μιας κλωστής μισού μέτρου περίπου, ενώ το άλλο της άκρο το έδεναν στον πλάστη, έτσι ώστε κρατώντας τον πλάστη να αιωρείται το δεμένο αυγό. Τον πλάστη τον κρατούσε ο πιο ηλικιωμένος της οικογένειας, ο οποίος, παίρνοντας με την σειρά τα υπόλοιπα άτομα, κουνούσε μπροστά στο πρόσωπό τους το δεμένο αυγό κι εκείνοι, μ' ανοιχτό το στόμα (έχασκαν) προσπαθούσαν να το δαγκώσουν και να το φάνε, πράγμα που αν δεν το πετύχαιναν το αυγό χτυπούσε στη μύτη, τα μάτια ή τα μάγουλά τους και οι υπόλοιποι γελούσαν μαζί του.

Το πρωί της Καθαρής Δευτέρας οι νοικοκυρές ξυπνούσαν πολύ νωρίς για να κάνουν γενικό καθαρισμό του σπιτιού τους. Άδειαζαν το σπίτι απ' όλα τα αντικείμενα, το σκούπιζαν καλά και μάζευαν τα σκουπίδια στη μέση της αυλής. Αφού σκούπιζαν καλά και την αυλή, άναβαν φωτιά στον σωρό των σκουπιδιών «για να καούν οι ψύλλ'».

Εκείνο το πρωϊνό επίσης δεν πλένονταν με σκέτο νερό, αλλά με νερό και τσόφλια απ' τα βρασμένα αυγά της χάσκας της προηγούμενης βραδυάς κι αυτό το φτιάχναν, όπως λένε, για να «είνι ασπρ'», νάχουν δηλαδή άσπρη επιδερμίδα όπως το άσπρο χρώμα απ' το τσόφλι του αυγού. Φυσικά, αυτό το παράξενο πλύσιμο της Καθαρής Δευτέρας το τηρούσαν ιδιαίτερα τα κορίτσια.

Στα μικρά παιδιά τους εκείνη τη μέρα δεν έδιναν καθόλου φαγητό, εάν δεν έφερναν στο σπίτι «αηδουνίτ'κια φουλιά». Πρωί-πρωί λοιπόν όλα τα παιδιά έτρεχαν στις βατσινιές (ζίγρες) κι έψαχναν να βρουν φωλιές αηδονιών, για να μην μείνουν νηστικά. Έχοντας τις φωλιές στα σπίτια τους έδειχναν προφανώς πως ήταν έτοιμοι να υποδεχτούν τα αηδόνια, το βέβαιο σημάδι της Άνοιξης.

Στα έθιμα που ως τώρα απαριθμήσαμε βλέπουμε έντονα την διατήρηση διάφορων διαδικασιών καθαρμού ψυχής και ύλης για την υποδοχή της Άνοιξης. Περισσότερο ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει το παράξενο έθιμο που θα παραθέσουμε αμέσως.

Το πρωϊνό της Καθαρής Δευτέρας λοιπόν γινόταν, στον Γηδά μια περίεργη... τελετή, κολυμπούσαν τα σκυλιά. Σε έναν απ' τους πολλούς και τεράστιους λάκκους (μπουλ-

ντούκες), που διατηρούσαν όλο τον χρόνο νερό, έμπηγαν σε δύο εκ διαμέτρου αντίθετα σημεία δύο γερά και ψηλά παλούκια με διχάλες στις κορυφές. Πάνω στα παλούκια – και το νερό φυσικά – τεντώνανε διπλά σχοινιά, που μπορούσαν να τα πηγαινοφέρνουν με κατάλληλο τράβηγμα. Εκεί συγκεντρωνότανε όλοι οι Γηδιώτες κουβαλώντας μαζί τα σκυλιά του σπιτιού τους και σχημάτιζαν ουρά στα δύο παλούκια περιμένοντας την σειρά τους να δώσουν το σκυλί τους για... κολύμπημα. Όλα άρχιζαν μόλις έπαιζαν τα νταούλια. Αμέσως, αυτοί που χειρίζονταν τα σχοινιά στα παλούκια, έφτιαχναν θηλιές στριφογυρνώντας επιτήδεια το σχοινί, περνούσαν το σκυλί απ' τη μέση, κι όταν κι άλλος απ' το απέναντι παλούκι ήταν έτοιμος, τραβούσαν τα σχοινιά, τα δύο δεμένα σκυλιά ανυψωνόταν στο τεντωμένο σχοινί και συναντιόταν με το άλλο στη μέση της λάκκας, οπότε άρχιζαν να γαυγίζουν και να δαγκώνονται μεταξύ τους, ενώ παράλληλα στριφογυρνούσαν καθώς ξετυλιγόταν η θηλειά. Τότε χαλάρωναν τα σχοινιά, τα δεμένα ζώα έπεφταν στο νερό, μετά ξανατραβούσαν τα σχοινιά, τα σκυλιά ανυψωνόταν και στριφογύριζαν πάλι γαυγίζοντας. Όταν ξετυλιγόταν τελείως η θηλειά τους, έπεφταν από μεγάλο ύψος στο νερό και κολυμπώντας έβγαιναν τρομαγμένα έξω. Το ίδιο γινόταν στη συνέχεια μ' όλα τα υπόλοιπα σκυλιά. Τα νταούλια κι οι ζουρνάδες έπαιζαν συνεχώς, τα σκυλιά γαύγιζαν κι ο κόσμος γύρω απ' το νερό γελούσε με το άγριο παίδεμα των ζώων. Μερικές φορές μάλιστα έδεναν και γάτες με τα σκυλιά, για ν' απολαύσουν το μάλλωμά τους πάνω και μέσα στο νερό.

Αν ρωτήσει κανείς τους παλιότερους, γιατί τα κολυμπούσαν τα σκυλιά θα του απαντήσουν «για να μην λυσσάζουν». Πέρα απ' αυτή την ερμηνεία τους όμως, το παραπάνω έθιμο, που μπορεί να χαρακτηρισθεί και σαν βάρβαρο, περιέχει στοιχεία μιας πανάρχαιας τελετής των αρχαίων Μακεδόνων. Κάθε χρόνο στην αρχή της Άνοιξης – τότε συνήθως άρχιζαν οι εκστρατείες – θυσιαζόταν ένας σκύλος για την τελετή καθαρμού του στρατού. Έκοβαν τον σκύλο σε δυο κομμάτια και οι πάνοπλοι Μακεδόνες στρατιώτες με τον βασιλιά επικεφαλής έκαναν παρέλαση μεταξύ των δύο κομματιών του σκυλιού.

Συγκρίνοντας το αρχαίο δρώμενο μ' αυτό του εθίμου, παρατηρούμε εύκολα τα εξής κοινά στοιχεία: α) Χρησιμοποιούνται σκυλιά, που τα μεταχειρίζονται άγρια, στο αρχαίο τα κομματιάζουν και στο έθιμο τα παιδεύουν. β) Και τα δύο γίνονται σε πάνδημη τελετή. γ) Και τα δύο γίνονται στα πλαίσια των εορτών καθαρμού στην αρχή της Άνοιξης, και δ) Στο αρχαίο παίρνουν μέρος πάνοπλοι στρατιώτες, αλλά κι αυτό μπορούμε να θεωρήσουμε πως αντιπροσωπεύεται στο έθιμο με τις φορεσιές των γυναικών που θυμίζουν στολές αρχαίων πολεμιστών.

Κλείνοντας το σημερινό μου σημείωμα έχω υποχρέωση να τονίσω, πως ο λαογραφικός πλούτος της περιοχής Αλεξανδρείας παραμένει ακόμη δυστυχώς στην αφάνεια, και πως προκύπτει επιτακτική ανάγκη δημιουργίας ενός ζωντανού και δραστήριου λαογραφικού συλλόγου, που να μπορέσει να καταγράψει και να σώσει από βέβαιο θάνατο την λαογραφική κληρονομιά αυτού του τόπου.

Αλεξάνδρεια 24-2-84

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1581/5-3-1981 και εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ» αρ. φύλλου 6/1-3-1984

ΟΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΙΝΕΣ

Πρόκειται για ένα ρουμλουκιώτικο έθιμο, που φυσικά έχει εξαφανιστεί πριν πολλά χρόνια, και διαδραματιζόταν στα τέλη του Ιουνίου, στις γιορτές του Κλήδωνα, συγκεκριμένα απ' τις 24 Ιουνίου (Γενέσιον του Ιωάννου του Προδρόμου) μέχρι την 29 Ιουνίου (Αποστόλων Πέτρου και Παύλου).

Στο μυστηριακό αυτό έθιμο συνυπήρχαν απ' την μια μεριά το στοιχείο του παντρολογήματος των κοριτσιών κι απ' την άλλη το στοιχείο της τελετουργίας για επίκληση της βροχής, που τους ήταν απαραίτητη λόγω της φοβερής ξηρασίας, που συνήθως επικρατούσε τέτοιες μέρες.

Την ημέρα του Αη-Γιάννη του Κλήδωνα, τα κορίτσια του χωριού που είχαν φτάσει σε ηλικία γάμου, μαζεύονταν σ' ένα σπίτι, για να διαλέξουν και να στολίσουν την κοπέλα που θα γινόταν «ντουντουλίνα». Πάνω απ' τα ρούχα της ντουντουλίνας και γύρω απ' όλο το κορμό της, έδεναν πολλά βούζια και λουλούδια. Στα χέρια της δίναν να κρατάει τα «κλήδωνα», τα κίτρινα λουλούδια δηλαδή ενός φυτού που ανθίζει αυτές τις μέρες.

Όταν όλα πια ήταν έτοιμα η ομάδα των κοριτσιών με την ντουντουλίνα έβγαιναν στο δρόμο κι άρχιζαν, τραγουδώντας και χορεύοντας, να περιέρχονται όλα τα σπίτια του χωριού. Συνήθως τραγουδούσαν ερωτικά και σκωπτικά τραγούδια, όπως το:

«Αη Γιάννη μ' κι Γιαννάκη μ'
κι προυτόγιαννε μ',
πέντι παπαδιές κι έξι καλουγρές,
έτρουγαν τυρί την Παρασκιυή,
Αη Γιάννη μ' κι Γιαννάκη μ'
κι προυτόγιαννε μ'».

Απαραίτητα Βέβαια ακουγόταν και το τραγούδι για την βροχή:

«Ντουντουλίνα πιρπατεί,
πιρπατεί καμαρουτή,
για να βρέξει μια βρουχή».

Το χαρακτηριστικώτερο σημείο του εθίμου ήταν η στιγμή, που μετά τον χορό και το τραγούδι στη μέση της αυλής κάθε σπιτιού, ένας απ' τους νοικοκυραίους έπαιρνε ένα καρδάρι γεμάτο με νερό και το άδειαζε πάνω στην ντουντουλίνα, «για να βρέξ'», όπως έλεγαν χαρακτηριστικά. Βέβαια τα βούζια, με τα οποία είχαν τυλίξει την ντουντουλίνα την προστάτευαν αρκετά απ' τα νερό που ρίχναν συνεχώς επάνω της, όμως τελικά δεν απόφευγε το να γίνει μούσκεμα. Γι' αυτό και μέχρι σήμερα διατηρείται η έκφραση «σαν ντούντ'λας βράχ'κι», όταν θέλουν να μιλήσουν για το πόσο πολύ βράχηκε κάποιος.

Έτσι, με φωνές, γέλια, χορό και τραγούδια, η ομάδα των ανύπαντρων κοριτσιών περιέφερε την καταβρεγμένη ντουντουλίνα από σπίτι σε σπίτι μέχρι το βράδυ, οπότε μ' αγωνία έπεφταν να κοιμηθούν, γιατί πίστευαν πως εκείνο το βράδυ θάβλεπαν το παληκάρι που θα γινόταν άντρας τους.

Φαίνεται, πως το κατάβρεγμα της ντουντουλίνας διασκέδαζε αρκετά τους ρουμλουκιώτες, που προκειμένου να διατηρήσουν αυτή την πλευρά του εθίμου, όταν οι γυ-

ναίκες άρχισαν να φαίνονται απρόθυμες για συμμετοχή συνέχισαν την διοργάνωσή του φτιάχνοντας ντουντουλίνα ένα αγόρι πλέον. Έτσι συνέχισαν να απολαμβάνουν το θέαμα του καταβρέγματος της «ντουντουλίνας», αλλά παράλληλα έδωσαν μερικά ακόμη χρόνια ζωής στο παμπάλαιο αυτό έθιμο.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλου 1671/27-6-1981 και
Εφημερίδα «Τα νέα του Ρουμλουκιού» αρ. φύλλου 9/27-6-1984.

Η ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟΝ Μ. ΑΛΛΕΞΑΝΔΡΟ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ

Στη νέα πτέρυγα του Αρχαιολογικού Μουσείου της Θεσσαλονίκης, εγκαινιάστηκε στις 20 Ιουλίου μια εντυπωσιακή έκθεση αφιερωμένη στη ζωή και το θρύλο του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τα 500 περίπου αντικείμενα που εκτίθενται εκεί αντικατοπτρίζουν όλο το μεγαλείο της εποχής του Μακεδόνα στρατηλάτη και έχουν προκαλέσει τον παγκόσμιο θαυμασμό για τον πλούτο και την μοναδικότητά τους.

Τα περισσότερα και τα λαμπρότερα αρχαιολογικά ευρήματα προέρχονται από τον Νομό Ημαθίας, με επίκεντρο βέβαια τα αμύθυτης αξίας εκθέματα των βασιλικών τάφων της Βεργίνας. Γι αυτά όμως έχουνε γίνει εκτεταμένες περιγραφές και είναι πια σε όλους γνωστά. Γι αυτό κι εδώ θα αναφερθούμε στα υπόλοιπα εκθέματα που προέρχονται απ' το Ν. Ημαθίας και που, κατά τη γνώμη μας, δεν πρέπει να ξεφύγουν απ' την προσοχή του Ημαθιώτη επισκέπτη.

Το πρώτο απ' αυτά το συναντάει κανείς, μπαίνοντας στον επάνω όροφο δεξιά, ανάμεσα στις προσθήκες 2 και 4, και είναι ένα χάλκινο αγαλματίδιο από την Βέροια, που παραστάνει μια λουόμενη γυναίκα – πιθανόν την Αφροδίτη. Χρονολογείται στα 100 π.Χ. και έχει παραχωρηθεί για την έκθεση από Μουσείο του Μονάχου.

Ακριβώς δίπλα, στην προσθήκη 4, εκτίθενται μια σειρά από πήλινα ειδώλια που προέρχονται από το αρχαίο νεκροταφείο της Βέροιας. Χρονολογούνται στα μέσα του δευτέρου αιώνα π.Χ. περίπου και παριστάνουν θεότητες της ελληνικής μυθολογίας. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν το ειδώλιο της Αφροδίτης «Κουροτρόφου» καθώς και το ειδώλιο μιας γυναίκας (μούσας πιθανόν), που κρατά στα χέρια της θεατρική μάσκα και φιάλη για σπονδές, ενώ δίπλα της κάθεται ένας μικρός Έρωτας.

Από τάφο της Βέροιας επίσης είναι και τα εκθέματα της προθήκης 5: ένα σιδερένιο ξίφος, μήκους 0,59 μ., διακοσμημένο στη λαβή με χρυσά ελάσματα, περίτμητα, στο σχήμα φτερωτής νίκης που κρατάει ξίφος και ασπίδα. Μαζί του μια ορειχάλκινη υδρία με διακοσμημένο περιχείλωμα, που χρησιμοποιήθηκε σαν κάλπις για την τέφρα του νεκρού.

Αλλά η μεγάλη έκπληξη για τον Ημαθιώτη που κατάγεται από τα χωριά του Ρουμλουκιού, είναι η στιγμή που βλέπει στην ισόγεια αίθουσα (δίπλα στην προθήκη 56) να προβάλλεται ανάμεσα στα άλλα εκθέματα η απεικόνιση της γυναικείας φορεσιάς του τόπου του. Πρόκειται για μια υδατογραφία του Ν. Sperling που φιλοτεχνήθηκε το 1930, διαστάσεων 0,475 × 0,29 και παρουσιάζει τη νυφική φορεσιά της περιοχής του Γιδά (Ρουμλούκι), είναι δε παρμένη από τη βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη (Λεύκωμα Εθνικών Ενδυμασιών, αρ. 49). Στο επεξηγηματικό σημείωμα που παρατίθεται κάτω από την υδατογραφία αυτή διαβάζει κανείς τα εξής: «Το χαρακτηριστικό στοιχείο της ενδυμασίας είναι ο πρωτότυπος κεφαλόδεσμος, το «κατσούλι», που συνηθίζεται και στα πενήντα χωριά της περιφέρειας και θυμίζει αρχαίο κράνος. Θεωρείται σημάδι γνήσιας ελληνικής καταγωγής και το φορούν μόνο οι παντρεμένες γυναίκες. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση, το «κατσούλι» ανάγεται στην εποχή του Μ. Αλεξάνδρου: κατά την διάρκεια μιας μάχης οι γυναίκες πολέμησαν γενναιότερα από τους άντρες και για να τις ανταμείψει ο Μέγας Αλέξανδρος τους έδωσε την περικεφαλαία».

Πράγματι, είναι εκπληκτική η ομοιότητα του Ρουμλουκιώτικου κεφαλόδεσμου με αρχαίο μακεδονικό κράνος και ο επισκέπτης της εκθέσεως έχει την ευκαιρία να το διαπιστώσει, αν το συγκρίνει με το σιδερένιο κράνος απ' τον βασιλικό τάφο της Βεργίνας, που εκτίθεται στην προθήκη 44 του επάνω ορόφου. Απόδειξη δε της πίστης των γυναικών ότι το «κατσούλι» τους το χάρισε ο Μέγας Αλέξανδρος αποτελεί και το εξής ιστορικό περιστατικό: Την εποχή του Μακεδονικού αγώνα, τον Αύγουστο του 1907, ο καπετάν Κόρακας που δρούσε στην περιοχή αυτή, παρέλαβε έναν μεγάλο μπόγο από πολύχρωμα μαντήλια, με την εντολή να τα μοιράσει στις γυναίκες των χωριών του κάμπου για ν' αντικαταστήσουν μ' αυτά τα «κατσούλια» επειδή από άγνοια των στελεχών του Κέντρου της Θεσσαλονίκης το «κατσούλι» θεωρήθηκε σαν... Βουλγάρικο!! Η προσπάθεια δε του καπετάν Κόρακα να εκτελέσει την διαταγή και να πείσει τις γυναίκες να αντικαταστήσουν το «κατσούλι» με μαντήλες προκάλεσε την αποστροφή των χωρικών και τη βίαιη αντίδραση των γυναικών, που του απαντούσαν χαρακτηριστικά: «κιφάλ' πέφτ', κατσούλ' δεν πέφτ'. Του έχουμι απ' τουν Μεγαλιέξαντρου».

Με τέτοιους τρόπους μπόρεσε να διατηρηθεί στην περιοχή μας αναλλοίωτος ο θρύλος του Μ. Αλεξάνδρου στους αιώνες, για να ενισχύει την πίστη των χωρικών της περιοχής για την αναμφισβήτητη καταγωγή τους απ' αυτόν.

Η ευκαιρία που έχει κανείς να θαυμάσει για μια ακόμη φορά τα ανεκτίμητης αξίας ευρήματα των βασιλικών τάφων της Βεργίνας, η ολιγόχρονη παραμονή των εκθεμάτων που παραχωρήθηκαν από μουσείο του εξωτερικού και το παγκόσμιο ενδιαφέρον που προκαλούν εκθέματα που προέρχονται από την περιοχή μας, είναι λόγοι που επιβάλλουν σε κάθε Ημαθιώτη να μην παραλείψει, στην πρώτη του κιόλας μετάβαση στη Θεσσαλονίκη, να επισκεφθεί την έκθεση αυτή, σαν μοναδική ευκαιρία να αναλογισθεί και να εκτιμήσει το μεγαλείο της καταγωγής του.

Η έκθεση θα διαρκέσει μέχρι τα τέλη Σεπτεμβρίου.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1415/8-8-1980

ΜΙΑ ΞΕΧΑΣΜΕΝΗ ΕΠΕΤΕΙΟΣ

Πριν 2.148 χρόνια, δηλαδή στις 23 Ιουνίου του 168 π.Χ. οι Ρωμαϊκές λεγεώνες οδηγούμενες από τον Αιμίλιο Παύλο εισέβαλαν και υποδούλωσαν την πεδιάδα της Ημαθίας και του Αλιάκμονα.

Την προηγούμενη ημέρα (22-6-168 π.Χ.) οι Ρωμαίοι συνέτριψαν τον βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα στην μάχη της Πύδνας και την επομένη δια μέσου του δρόμου Ελαφίνας-Παλατίτσια εμφανίστηκαν μπροστά στα τείχη των Αιγών (Βεργίνα). Στη συνέχεια κατευθύνθηκαν προς την Βέροια, η οποία παραδόθηκε επίσης στον Αιμίλιο Παύλο, από – τρία τέκνα της – τον λιποτάκτη Ιππία, τον Μίδωνα και τον Πάνταυχο. Στα χέρια των Ρωμαίων έπεσε επίσης και η αρχαιότατη μακεδονική πόλη Άλωρος (που βρισκόταν στη θέση του σημερινού χωριού Παλιόχωρα). Την ίδια τύχη είχαν και οι πόλεις Κίτιον (Νάουσα) και Μίεζα (πλησίον του Κοπανού).

Αφού λοιπόν αλυσόδεσαν και την περιοχή μας στο άρμα της Ρώμης, οι λεγεώνες του Αιμίλιου Παύλου προχώρησαν ταχύτατα προς την Πέλλα, καταλύοντας έτσι το Μακεδονικό βασίλειο.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλου 1374/21-6-1980

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΚΑΤΣΟΥΛΙ

«...Το πιο γνωστό όμως χαρακτηριστικό του Ρουμλουκιού αποτελεί η παραδοσιακή γυναικεία φορεσιά της περιοχής που θεωρείται κατάλοιπο αρχαίας στρατιωτικής ενδυμασίας. Το κυριώτερο στοιχείο της φορεσιάς είναι ο πρωτότυπος κεφαλόδεσμος «το κατσούλι», που θυμίζει αρχαίο μακεδονικό κράνος. Θεωρείται σημάδι γνήσιας ελληνικής καταγωγής και το φορούσαν μόνο οι παντρεμένες γυναίκες. Σύμφωνα με την παράδοση το «κατσούλι» ανάγεται στην εποχή του Μ. Αλεξάνδρου και λέγεται ότι, όταν κατά την διάρκεια της μάχης που έγινε σ' αυτήν την περιοχή νικήθηκαν οι άνδρες, οι γυναίκες πήραν τα όπλα και πολέμησαν γενναία μ' αποτέλεσμα να νικηθεί ο εχθρός, οπότε για να τις ανταμείψει ο Μ. Αλέξανδρος διέταξε τους άντρες να βγάλουν τις περικεφαλαίες και να τις δώσουν στις γυναίκες...».

Κατά την Λαογραφία όταν μνημονεύουμε μια προφορικά διαδιδόμενη παράδοση δεν έχουμε το δικαίωμα να επεμβαίνουμε αυθαίρετα, να την κόβουμε και να την ράβουμε όπως εμείς νομίζουμε, αλλά να την διασώζουμε ακέραιη όπως μα την εμπιστεύτηκαν οι παππούδες μας. Συμπεράσματα και σκέψεις μπορούμε να διατυπώσουμε όσες θέλουμε, αλλά δεν έχουμε το δικαίωμα να προσθέτουμε ούτε ν' αφαιρούμε, ούτε ν' αλλάζουμε το παραμικρό απ' την λαϊκή παράδοση, γιατί τότε δείχνουμε ότι την υποτιμούμε.

Οικογένεια κατοίκων του Γηδά περί το 1925 (ο προ-παππούς Τσιβής και η μπάμπου Τσιβέσινα ή Ντέλιενα). Στην φωτογραφία οι μεν γυναίκες φέρουν το κατσούλι, την περικεφαλαία του Μεγαλέξαντρου, ενώ ο άνδρας είναι «μπουρμπουλιασμένος» με μαύρο μαφέσι. (SCHULIZE JENA, MACEDONIEN LANDSCHAFTS UND KULTURBILDER, IENA 1927).

Δεν υπάρχει λοιπόν θέμα α ή β ιστορικής εκδοχής της παράδοσης αλλά πάντα είναι θέμα του τι λέει ακριβώς η συγκεκριμένη παράδοση, χωρίς να την αλλοιώνουμε καθόλου.

Κι όμως η παράδοση αυτή, σε πείσμα όσων δεν νοιώθουν να τους βολεύει, λέει αυτά ακριβώς που έγραψα στο άρθρο μου, αλλά και κάτι ακόμη: πως ο Μ. Αλέξανδρος διέταξε τους άνδρες να φορέσουν τα μαντήλια των γυναικών, γι' αυτό, εξηγεί η παράδοση, οι παππούδες μας ήταν «μπουρμπουλιασμένοι» με μαντήλι στο κεφάλι κι αν δυσπιστεί κανείς για το τελευταίο μπορεί να δει την παλιά φωτογραφία του 1925 περίπου που δημοσιεύω σήμερα.

Χρέος του ασχολούμενου με την Λαογραφία είναι να διασώσει με ευλάβεια και στο ακέραιο την λαογραφική κληρονομία, είτε του αρέσει προσωπικά είτε όχι, κι ότι ο μεγαλύτερος εχθρός της είναι οι αλλοιώσεις που επιχειρήθηκαν ή επιχειρούνται σε βάρος της από τον λογιωτατισμό ή οποιονδήποτε ισχύοντα σήμερα ορθολογισμό ή οποιαδήποτε προσωπική άποψη περί τοπικισμού.

Αλεξάνδρεια 11-5-84

Την παράδοση αυτή, έτσι ακριβώς όπως την έγραψα, την άκουσα όταν ήμουν μικρό παιδί από τον παππού μου τον Γεώργιο Ακρ. Μοσχόπουλο, που γεννήθηκε το 1876 κι έτσι όπως μου την είπε θα την πω κι εγώ στα παιδιά μου και στον κόσμο όλο, γιατί έτσι στη συνέχεια την άκουσα να την διηγούνται παντού σ' όλο το Ρουμλούκι, κι έτσι την διάβασα να την έχουν καταγράψει ειδικώτεροι ερευνητές, λαογράφοι αλλά και ξένοι επιστήμονες πολλοί απ' τους οποίους πέρασαν απ' την περιοχή μας και είχαν δυνατότητα αυτοψίας τον καιρό που ζούσαν ακόμη οι προπαππούδες μας κι απ' το στόμα εκείνων έγραψαν ότι έγραψαν. Όπως είναι δε λογικό, όταν αναζητάμε κάτι από το παρελθόν, όσο πιο παλιότερα πάμε, τόσο πιο πιστή καταγραφή του έχουμε, και φυσικά οι πιο παλιές καταγραφές κατ' αρχήν κατισχύουν των νεώτερων. Προτείνω λοιπόν, για δικαίωση της πιστότητας της καταγραφής της παράδοσης, που δημοσίευσα και τα παρακάτω:

1. Στον «Εθνικό Οδηγό της Μεγάλης Ελλάδος, Αθήναι, 1919 σελ. 75, οι Γ. Φιλάρετος - Δ. Βασιλειάδης γράφουν με τίτλο «ΤΟ ΚΑΤΣΟΥΛΙ (ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ)» ότι οι στρατιώτες του Μ. Αλέξανδρου απ' το Ρουμλούκι λιποτάκτησαν και (αντιγράφω) «... Αμέσως έπειτα έβγαλε διαταγή σ' όλα τα χωριά των λιποτακτών, η οποία έλεγε να βγάλουν οι άνδρες τις περικεφαλαίες τους και να τις φορέσουν οι γυναίκες, οι γυναίκες δε να βγάλουν τις μανδύλες από το κεφάλι και να τις φορέσουν οι άνδρες. Και έτσι έγινε. Μ' αυτή τη διαταγή ο Αλέξανδρος θέλησε να τους εξευτελίσει και να αποδείξει ότι εκείνοι που λιποτακτούν δεν είναι άνδρες και ότι απέναντί τους οι γυναίκες είναι ανώτερες. Από τότε, καθώς λέει η παράδοσις, οι γυναίκες άρχισαν να φορούν περικεφαλαία...» (την παράδοση αυτή την άκουσαν και την κατέγραψαν από παλιούς κατοίκους του υπάρχοντος το 1919 χωριού Γκριζάλι).

2. Ο Δόκτωρ L. SCHULTZE JENA, που πέρασε πριν το 1927 απ' τον Γηδά κι ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τον ντόπιο λαογραφικό πλούτο, στο βιβλίο του MAKEDONIEN LANDSCHAFTS UND KULTURBILDER, IENA, 1927, σελ. III περιγράφει το «μπουρμπούλιασμα» σαν ιδιαίτερο γνώρισμα της ενδυμασίας του Ρουμπλουκιώτη χωρικού, και λέει: «... το κάλυμμα της κεφαλής του άνδρα τραβά την προσοχή μου...»

και στη συνέχεια συγκρίνει το μπουρμπούλιασμα των ανδρών με τα ανδρικά κεφαλοδεσίματα άλλων μεσογειακών εθνοτήτων. Στη δε σελ. 112 γράφει: «... Η παράδοση στον τόπο λέει ότι ο Μ. Αλέξανδρος... παραχώρησε τα κράνη στις γυναίκες για να τιμωρήσει την δειλία των ανδρών...».

3. Η μεγάλη ελληνίδα Λαογράφος Αγγελική Χατζημιχάλη, που ήρθε επίσης για επιτόπια έρευνα στα χωριά μας πριν το 1930, στο βιβλίο της με τίτλο «Ρουμλούκι», Αθήνα 1931, σελ. 36 γράφει: «... σύμφωνα με την παράδοση... ο Αλέξανδρος για να τιμωρήσει για την δειλία τους τους άνδρες και ν' ανταμείψει τις γυναίκες... έβγαλε από τους πρώτους τις περικεφαλαίες και τις έδωσε στις γυναίκες...».

Σημειώνω δε πως αυτό όπως και το προηγούμενο βιβλίο, ήταν αυτά που μου σύστησε σαν τα πιο έγκυρα να μελετήσω η καθηγήτρια της Λαογραφίας στο Α.Π.Θ.Α. Κυριακίδου-Νέστορος, όταν, σε συνάντηση που είχα μαζί της, τον καιρό που ήμουν φοιτητής, της ζήτησα βιβλιογραφία για την ρουμλουκιώτικη λαογραφία.

4. Ο Απ. Τζαφερόπουλος στον «Τουριστικό Οδηγό Ημαθίας», Θεσ/νίκη 1969, σελ. 134, γράφει: «... Κατά την παράδοση αυτή, ο Μ. Αλέξανδρος εθαύμασε τις γυναίκες... για το θάρρος και τον ηρωισμό που έδειξαν σε μια κρίσιμη μάχη, κατά την οποία εδείλιασαν οι άντρες τους. Διέταξε λοιπόν να φορέσουν οι γυναίκες τις περικεφαλαίες των ανδρών... ενώ οι άνδρες φόρεσαν μαύρα μαντήλια στο κεφάλι, που τους έδωσαν οι γυναίκες...».

5. Η γνωστή μας Δόρα Στράτου στο βιβλίο της «Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί», ΟΕΔΒ Αθήνα 1978, σελ. 41 γράφει: «... σε μια μάχη του Μ. Αλέξανδρου... όπου οι άνδρες δεν τα κατάφεραν και τόσο καλά, όρμησαν οι γυναίκες, που κέρδισαν την μάχη και τότε ο Μ. Αλέξανδρος τους έδωσε το προνόμιο να φορέσουν την περικεφαλαία για να τις τιμήσει που φέρθηκαν τόσο ηρωϊκά...».

6. Στις 20/7-30/9/80 στη νέα πτέρυγα του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσ/νίκης λειτούργησε μια εντυπωσιακή και διεθνούς φήμης έκθεση με θέμα: «Μέγας Αλέξανδρος, ιστορία και θρύλος στην τέχνη», υπό την αιγίδα του Υ.Π.Ε. Εκεί λοιπόν, ανάμεσα στα ευρήματα των ανασκαφών του Ανδρονίκου και τα ΕΙΔΙΚΑ ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΑ εκθέματα, υπήρχε κι ο πίνακας του N. Sperling, που ανήκει στην βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη (Λεύκωμα Εθνικών Ενδυμασιών, αρ. 49) και παρουσιάζει την νυφική φορεσιά του Γηδά (Ρουμλούκι), ενώ στο επεξηγηματικό σημείωμα μπορούσαν οι χιλιάδες των επισκεπτών να διαβάσουν μεταξύ άλλων: «... Σύμφωνα με την τοπική παράδοση το «κατσούλι» ανάγεται στην εποχή του Μ. Αλέξανδρου: κατά την διάρκεια μιας μάχης οι γυναίκες πολέμησαν γεναιότερα από τους άνδρες και για να τις ανταμείψει ο Αλέξανδρος τους έδωσε την περικεφαλαία» (Βλ. ΛΑΟΣ αρ. φυλλ. 1415/8-8-80). Επόμενα οι τυχόν μελλοντικές εναντίον μου κατηγορίες περί διαστρεβλώσεων, θα παρακαλούσα να κοινοποιούνται και προς το Υπ. Πολ. Επιστ.

7. Στο αρχείο μου έχω μια χειρόγραφη περιγραφή εθίμων του γάμου από την Καλλιόπη Σταμπουλή, κάτοικο Λουτρού, όπου μεταξύ άλλων γράφει, ότι ο Μ. Αλέξανδρος στο ξεκίνημά του για μια μάχη αντιμετώπισε το δείλιασμα των ανδρών, ενώ οι γυναίκες τον ακολούθησαν πρόθυμα. «... Οργισμένος τότε με τους άνδρες είπε: βγάλτε αμέσως τις περικεφαλαίες να τις φορέσουν οι γυναίκες γιατί αυτές αξίζουν...».

8. Ο Γιώργης Μελίκης, ο γνωστός δημοσιογράφος-λαογράφος που κατάγεται απ' τα μέρη μας, κι έχει προβεί σε χιλιάδες ηχογραφήσεις από παππούδες και μανιές του

Ρουμλουκιού κι έχει καταγράψει πολλές φορές την συζητούμενη παράδοση, μου είπε σε τηλεφωνική επικοινωνία που είχα μαζί του την 1-6-84 ότι την παράδοση αυτή την έχει μεταδόσει ήδη κι απ' το ραδιόφωνο κι ότι η παράδοση λέει: σε κάποια μάχη ο Μ. Αλέξανδρος με τους άνδρες πολεμούσαν, ενώ οι γυναίκες ήταν ουραγοί και κουβαλούσαν με τα μπακράτσια νερό στους πολεμιστές. Όμως, στο κρίσιμο σημείο, κήτεψαν οι άνδρες κι έκαναν πίσω, οπότε οι γυναίκες άφησαν κάτω τα μπακράτσια, ζώστηκαν τ' άρματα και νίκησαν τον εχθρό. Τότε ο Μ. Αλέξανδρος διέταξε τους άνδρες να βγάλουν τις περικεφαλαίες και να τις δώσουν στις γυναίκες, ενώ αυτούς τους έδωσε να φορέσουν τα μαντήλια των γυναικών.

Μάλιστα ο Γ. Μελίκης επιμένει πως οι άνδρες φορούσαν κίτρινα μαντήλια που είχαν τρία λουριά (ξόμπλια)' κι ότι τα αποκαλούσαν απλά «κίτρνα», εννοώντας πάντα τα μαντήλια αυτά. Πράγματι αυτή η πληροφορία έρχεται σε συμφωνία και με την φωτογραφία που ήδη δημοσίευσα, αλλά και με την μαρτυρία του Γρηγ. Α. Μοσχόπουλου, ο οποίος μου είπε πως τον καιρό που ήταν μικρό παιδί, έβλεπε όλους τους τότε παππούδες να φορούν στο κεφάλι μαντήλια. Μου περιέγραψε μάλιστα και τον τρόπο δεσίματός τους, που άφηνε πίσω στον σβέρκο τα κρόσια του μαντηλιού, ενώ το χρώμα τους αυτός το θυμάται μπλε σκούρο (αυτό δηλαδή που ταίριαζε σε παππούδες). Μου ανέφερε επίσης ότι αρχικά οι άνδρες φορούσαν αυτά τα μαντήλια κι οι γυναίκες πάντοτε τα κατσούλια, ενώ το 1908 υποχρεώθηκαν οι άνδρες να φορέσουν τουρκικά φέσια, που το 1912 τ' αντικατέστησαν με τραγιάσκες. Με μαντήλι μάλιστα θυμάται συγκεκριμένα τον προπαππού Μπαμπαγιάννη (τον πατέρα του Θανάση Μπαμπαγιάννη-Τσουμάρα). Ο δε Γ. Μελίκης, τον οποίο ενημέρωσα και γι αυτό το θέμα, μου απάντησε με τα λόγια του Άγγλου Λαογράφου Πήτσαρντ, ο οποίος έλεγε ότι πρέπει να ξεχωρίζουμε τις αυθόρμητες από τις προκαλούμενες λαϊκές μαρτυρίες και ν' ασπαζόμαστε τις πρώτες.

Αλεξάνδρεια 3-6-84

Εφημερίδα «Τα νέα του Ρουμλουκιού», αρ. φύλλων: 1/2-5-84, 3/16-5-84, 7/13-6-84.

ΚΟΣΜΑΣ Ο ΑΙΤΩΛΟΣ (1714-1779)
ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΓΗΔΑ

Οι γεροντότεροι από τους ντόπιους κατοίκους της Αλεξάνδρειας αφηγούνται, σαν κορυφαίο γεγονός της ιστορίας αυτού του τόπου, το ότι από δω πέρασε, δίδαξε και λειτούργησε ο «Απόστολος Κοσμάς» ή ο «Άγιος Κοσμάς», όπως συνηθίζουν να τον αποκαλούν.

Αφηγούνται λοιπόν, πως όταν έφτασε στο χωριό, πήγε στην παληά εκκλησία του Αγ. Αθανασίου (στον χώρο του ομώνυμου σημερινού νεκροταφείου Αλεξανδρείας), έμπηξε στο χώμα ένα σταυρό φτιαγμένο από χλωρά κλαδιά και περίμενε να μαζευτεί όλος ο κόσμος από τα γύρω χωριά, για να τους μιλήσει. Συγκεντρώθηκε πράγματι πολύς κόσμος απ' όλη την περιοχή, αλλά ο Κοσμάς δεν άρχιζε το κήρυγμά του, γιατί, όπως τους είπε, ήταν ακόμη ένας στο Σκυλίτσι που όργωνε και θα τον περίμενε να τελειώσει τ' όργωμα, για νάρθει ν' ακούσει κι αυτός την ομιλία του. Αργότερα ήρθε πράγματι ο χωρικός που όργωνε κι όλοι έμειναν κατάπληκτοι από τη θεία δύναμη του Κοσμά.

Επίσης, κατά την παράδοση πάντα, στον χώρο της παλιάς εκκλησίας υπήρχαν πολλά και πανύψηλα καραγάτσια, απ' όπου εκατοντάδες καλιακούδες κι άλλα πουλιά με τα κρωξίματά τους δημιουργούσαν τόσο θόρυβο, που το συγκεντρωμένο πλήθος δεν μπορούσε ν' ακούσει το κήρυγμα. Τότε ο Κοσμάς μίλησε στα πουλιά κι αυτά σαν υπνωτισμένα έπεσαν απ' τα δένδρα και κοιμόταν ακίνητα στο χώμα. Έτσι έγινε ησυχία και μπόρεσε να διδάξει, ενώ, όταν τελείωσε το κήρυγμα, τάκανε πάλι τα πουλιά να ζωντανέψουν και να ξαναπετάξουν.

Λένε ακόμη, πως εκείνη τη μέρα για μια γυναίκα από τη Ρέσινα (Βρυσάκι) είχε βάλει να ζυμώσει, αλλά πριν προλάβει να ετοιμάσει τα ψωμιά μαθεύτηκε ο ερχομός του Κοσμά, παράτησε λοιπόν το ζύμωμα κι έτρεξε στο Γηδά να τον ακούσει. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας του, θυμήθηκε το παρατημένο ζύμωμά της και φοβήθηκε ότι θάχε φουσκώσει και θάχει χυθεί το ζυμάρι απ' τη σκάφη. Τότε ο Κοσμάς διέκοψε και της είπε να μην στενοχωριέται, γιατί το ζυμάρι της θα το βρει ακριβώς όπως το άφησε. Πράγματι, όταν η γυναίκα πήγε ξανά στο σπίτι της, είδε πως το ζυμάρι δεν είχε φουσκώσει καθόλου, όπως της είχε πει εκείνος.

Συνδέουν ακόμη το κήρυγμά του και με μερικές προφητείες του για τεχνολογικά επιτεύγματα και για ιστορικά συμβάντα, που πραγματοποιηθήκαν μετά από έναν αιώνα αργότερα. Διηγούνται λοιπόν πως ο Κοσμάς είχε πει ότι «θα διθεί ι ντουνιάς μ' ένα ράμα», «δα γένι θηρίου ανήμιρου κι δα πιρπατάει απάν σι δυο ρόδις», «δα γένουν πιτούμινα απ' δε δα τα φτάν' κανιένας» και τέλος ότι «στου Καρασμάκι δα πλιέξ' πέντι χρουνώ δαμάλ' μεσ' στου αίμα», προλέγοντας έτσι τις συρμάτινες γραμμές του τηλέγραφου και των τηλεφώνων, την εμφάνιση των τραίνων, την κατασκευή αεροπλάνων και τη γνωστή μάχη στον Λουδία κατά τον πρώτο βαλκανικό πόλεμο, αντίστοιχα.

Οι παραπάνω αφηγήσεις παρουσιάζουν ξεχωριστό ενδιαφέρον για τον ερευνητή της ιστορίας αυτού του τόπου, επειδή παρέχουν την πληροφορία ότι στα χρόνια της δράσης του Κοσμά του Αιτωλού, 1760-1779, ο Γηδάς ήταν μεγάλο κεφαλοχώρι, κέντρο ανάμεσα στα γύρω χωριά της περιοχής.

Εκτός απ' αυτό αξιοσημείωτες είναι και οι εύλογες σκέψεις που δημιουργούνται με τα παρακάτω στοιχεία: Ο Κοσμάς ο Αιτωλός το 1775 βρισκόταν στο Αγ. Όρος. Μετά από σύντομη διαμονή εκεί πήγε κηρύττοντας στη Θεσσαλονίκη και μετά στη Βέροια. Τότε λοιπόν πρέπει να πέρασε από τον Γηδά, το 1775 ή στις αρχές του 1776. Σε σχέση με την παραπάνω χρονολόγηση της επίσκεψης του Κοσμά παραθέτω και την χρονολογία 1778, που είναι χαραγμένη πάνω σ' έναν από δύο όμοιους κιονίσκους που βρίσκονται στο χώρο του νεκροταφείου του Αγ. Αθανασίου και ανήκαν στην παληά εκκλησία. Επίσης, μερικοί παπούδες θυμούνται την χρονολογία 1777 κεντημένη στο άγιο μανδήλιο της παληάς εκκλησίας. Ο συσχετισμός αυτών των χρονολογιών μας επιτρέπουν να τολμήσουμε την πιθανολόγηση, πως, όταν πέρασε ο Κοσμάς ο Αιτωλός, μάλλον δεν ήταν χτισμένη η εκκλησία, κι ότι το χτίσιμό της ήταν καρπός του κηρύγματος εκείνου, ο οποίος ως γνωστόν κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια ώστε να παρακινεί τους Έλληνες Χριστιανούς να χτίζουν εκκλησίες και σχολεία.

Δυστυχώς η παληά εκκλησία του Αγ. Αθανασίου γκρεμίστηκε πριν 15 χρόνια περίπου, για να χτιστεί στη θέση της η εκκλησία που υπάρχει σήμερα. Όσο υπήρχε, οι ντόπιοι τη δείχναν με καμάρι στα παιδιά τους ή στα εγγόνια τους ή στους ξένους και ταυτόχρονα μνημονεύαν ότι από κει πέρασε κάποτε και δίδαξε ο Κοσμάς. Σήμερα όμως τίποτ' άλλο δεν θυμίζει την επίσκεψή του, παρά μόνο οι τυχαίες αφηγήσεις των ντόπιων γερόντων.

Οι δύο κιονίσκοι όμως, που προανάφερα, εξακολουθούν να υπάρχουν. Αρχικά τους είδα και τους φωτογράφισα να βρίσκονται πεταγμένοι μέσα σε χόρτα κι ανάμεσα σε άχρηστα αντικείμενα, στ' αριστερά της σημερινής εκκλησίας. Στη συνέχεια το 1980 συννενοήθηκα με την τότε εκκλησιαστική επιτροπή και τους μεταφέραμε μέσα στην εκκλησία για να προφυλαχθούν (ήδη ο ένας είχε σπάσει στη μέση), γιατί αφ' ενός αποτελούν αδιάψευστη μαρτυρία, για την ιστορική ύπαρξη του Γηδά κατά το έτος 1778 κι αφ' ετέρου είναι μοναδικό στοιχείο γι' αυτόν που τυχόν θα θελήσει να ερευνήσει εκτενέστερα τη χρονολογία κτίσεως της παληάς εκκλησίας του Αγ. Αθανασίου και να βρει τη σχέση που μπορεί νάχει το χτίσιμό της με το πέρασμα και το έργο του Κοσμά του Αιτωλού στον τόπο μας.

Βέβαια δεν θάταν άσχημα να έμπαινε σ' εκείνον τον χώρο έστω και μια απλή πινακίδα, που να γνωρίζει ή να θυμίζει στον κόσμο το πέρασμα του φλογερού εκείνου ιεροκήρυκα και πατριώτη.

Αλεξάνδρεια 20-2-84

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλου 1424/21-8-1980 και εφημερίδα «Αλεξανδρινή Φωνή», αρ. φύλλου 5/23-2-1984.

ΓΙΔΑΣ Ή ΓΗΔΑΣ;
Το παλιό όνομα της Αλεξάνδρειας

Η σημερινή Αλεξάνδρεια ονομαζόταν Γιδάς μέχρι το 1953, οπότε το τότε Δημοτικό Συμβούλιο με Δήμαρχο τον Ι. Πετρίδη αποφάσισε την ατυχή κατά τη γνώμη μου μετονομασία σε Αλεξάνδρεια. Θέμα λοιπόν του σημερινού μου σημειώματος είναι η έρευνα για το αν η λέξη Γιδάς σωστά γράφεται με -ι- ή αν θάπρεπε να γράφεται με -η- δηλαδή Γηδάς, ερώτημα που έχει άμεση σχέση με την εξήγηση και της προέλευσης αυτού του τοπωνύμιου.

1. Ο πρώτος που δημοσίευσε τις απόψεις του για την ετυμολογία της ονομασίας του τόπου μας είναι ο ιστορικός του νομού μας Γ. Χιονίδης, ο οποίος θεωρεί σαν ορθότερη την άποψη ότι το τοπωνύμιο συνδέεται με την βυζαντινή οικογένεια των Γίδων, από την οποία γνωστοί είναι κυρίως ο Αλέξιος Γίδος, ο στρατηγός Ανδρόνικος Γίδος κι ο Γίδος Σπίνουλας. Δέχεται δηλαδή ότι η περιοχή ήταν αγρόκτημα (ζευγηλατείο) της οικογένειας των Γίδων, οπότε πήρε το όνομά τους (Γίδος - Γιδάς).

Η άποψη αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι στην περιοχή του Ρουμλουκιού βρίσκουμε αρκετά χωριά που επειδή υπήρξαν αγροκτήματα διάφορων βυζαντινών οικογενειών απόκτησαν το όνομα των τότε γαιοκτημόνων. Έτσι για παράδειγμα, το αγρόκτημα του Καβάσιλα έγινε το χωριό Καβάσιλα, του Σκυλίτση το Σκυλίτσι, του Μενλιήκ η Μελίκη. Πρέπει να παρατηρήσω όμως ότι εάν είχε συμβεί το ίδιο και με τον τόπο μας, τότε θάπρεπε να ονομάζεται Γίδου, αφού θα ήταν αγρόκτημα «του Γίδου», το όνομα του οποίου θάπρεπε να διατηρηθεί αυτούσιο και χωρίς καμιά παραλλαγή, όπως έγινε και στις προαναφερθείσες περιπτώσεις. Ανάμεσα όμως στο Γιδά και το Γίδου υπάρχει διάσταση και ελάχιστη πιθανότητα να προήλθε το πρώτο απ' το δεύτερο, οπότε, κατά τη γνώμη μου, δεν πρέπει να αποδοθεί στους Γίδους η προέλευση του τοπωνύμιου.

2. Ο Απ. Τζαφερόπουλος γράφει ότι το όνομα Γιδάς προέρχεται από την συνήθεια των αρχαίων Μακεδόνων του χωριού να εκτρέφουν σε μεγάλη κλίμακα την οικόσιτη γίδα ή από το γεγονός ότι η γίδα ήταν το ιερό τους ζώο. Η εξήγηση αυτή (γίδα-Γιδάς) είναι εντελώς άστοχη, κατά τη γνώμη μου, αφού οι αρχαίοι Μακεδόνες την γίδα την έλεγαν «αίγα» κι επόμενα κατά την λογική αυτής της ερμηνείας ότι Γιδάς, αλλά... «Αιγαί» θάπρεπε να λέγεται ο τόπος. Εξάλλου η πεδινή περιοχή μας δεν ενδεικνυόταν ποτέ για εκτεταμένη εκτροφή κατσικιών, οπότε πρέπει να αποκλεισθεί εντελώς η εκδοχή να προέρχεται η ονομασία από την γίδα και να δηλώνει κατσικότοπο ή γιδότοπο.

3. Σύμφωνα με την παράδοση ο τόπος ονοματίστηκε Γηδά απ' τα χρόνια του Μεγαλέξαντρου, όταν ο σημερινός κάμπος ήταν ακόμη όλος θάλασσα. Καθόταν λοιπόν στο παλάτι του στην Πέλλα ο Μεγαλέξανδρος και κοίταξε προς τα δω την θάλασσα, οπότε ξαφνικά διέκρινε ένα καινούργιο κομμάτι γης και φώναξε «γη είδα, γη είδα», κι έτσι ονόμασαν αυτόν τον τόπο (Γη+είδα=) Γηδά. Βέβαια για τον παραπάνω μύθο υπάρχουν πολλές παραλλαγές (άλλοι δηλαδή στη θέση του Μεγαλέξαντρου βάζουν ναυτικούς από την Πέλλα που χάθηκαν σε τρικυμία και φώναξαν το «γη είδα» μόλις έφτασαν εδώ, άλλοι θέλουν την βασίλισσα Βεργίνα ή ακόμη έναν στρατηγό της να φωνάζει την ίδια φράση από το ανάκτορο στα Παλατίτσια), αλλά όλες οι μυθοπλαστικές παραλλαγές συμφωνούν στο γη+είδα = Γήδα - Γηδά.

4. Από την περίοδο της Τουρκοκρατίας συναντάμε και την ονομασία GIDAHOR (=γιδαχώρ'). Στα τουρκικά GIDA σημαίνει τροφή, οπότε προκύπτει και η ερμηνεία «χωριό της τροφής». Εάν δεχθούμε όμως την λογική ότι το όνομα δίνεται για να διακρίνει και να τονίζει κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό, τότε νομίζω ότι δεν μπορεί να σταθεί κι αυτή η εκδοχή, αφού από άποψη «τροφής» ή παραγωγικότητας η περιοχή μας ήταν το ίδιο γόνιμη και προσοδοφόρα όσο κι όλες οι περιοχές του κάμπου του Ρουμλουκιού.

5. Ο 85ετής σήμερα Γρηγ. Μοσχόπουλος μου διηγήθηκε ότι στα χρόνια της Τουρκοκρατίας υπήρχε στον Σιδηροδρομικό Σταθμό του τότε χωριού πινακίδα που έγραφε ΓΗΔΑΣ - ΚΑΨΟΧΩΡΑ κι ότι μετά την απελευθέρωση του 1912 άρχισε να εμφανίζεται η γραφή Γιδάς, με -ι- δηλαδή. Ακόμη σε σχετική ερώτησή μου απάντησε ότι στις αρχές του αιώνα μας ένας δάσκαλός τους δίδασκε πως η ονομασία γράφεται με -η- κι ότι Γηδάς σημαίνει «Γη ένθα διασταυρούνται πολλοί οδοί», ότι δηλαδή ο τόπος ήταν κόμβος δρόμων κι επόμενα η λέξη προέρχεται από το Γη+οδός = γηδάς.

6. Το ότι στον καιρό της Τουρκοκρατίας η ονομασία του τότε χωριού γραφόταν με -η-, επιβεβαιώνεται και από διάφορα επίσημα έγγραφα εκείνης της εποχής, όπως στην Εθνολογική Στατιστική του 1910, όπου το τότε χωριό μνημονεύεται «Γηδάς». Ακόμη ο Γ. Χιονίδης δημοσίευσε στοιχεία για την ύπαρξη ενός οπλαρχηγού του 21 από τον τόπο μας ο οποίος ονομαζόταν Ζήσης Γηδιώτης, όνομα που δήλωνε την καταγωγή του απ' τον Γηδά.

Ο ίδιος ιστορικός πρόσφατα δημοσίευσε μια επιστολή της 28-9-1906 που έστειλε ο δάσκαλος του τότε χωριού Ν. Γεωργιάδης στον επιθεωρητή του Βουντώνα, όπου γράφει σχετικά με την ορθογραφία και ετυμολογία της λέξης: «... Ουχί Γιδάς, καθόσον ου γήδιον, αλλά Γηδάς, φαίνεται ότι η κατ' όνομα και πράγμα χώρα, ...ως έχουσα πέριξ πολλά άλλα μικρότερα γήδια ή τσιφλίκια, κέντρον έχοντα τον Γηδάν... Εν Γηδά τη 28η Σεπτεμβρίου 1906».

7. Έχοντας υπόψη μου τα παραπάνω δεν μπορούσα ποτέ να είμαι απόλυτα βέβαιος για την ακριβή προέλευση της ονομασίας Γιδά-Γηδά. Μπορεί να απέκλεια κάποια, να διατύπωνα κριτικές παρατηρήσεις σε άλλες, αλλά παράλληλα δεν δεχόμουνα καμιά σαν ορθότερη. Κατά την διάρκεια όμως της έρευνας που επί χρόνια κάνω για την Ιστορία και αρχαία Τοπογραφία της περιοχής του Ρουμλουκού, προέκυψαν διάφορα στοιχεία, τα οποία, όταν τα συνδύασα με κάποιες από τις παραπάνω εκδοχές, μ' οδήγησαν σε μια άλλη πιθανή εξήγηση του γιατί ονομάστηκε έτσι αυτός ο τόπος.

Έτσι λοιπόν στην έρευνά μου δέχομαι ότι κάποτε η θάλασσα του Θερμαϊκού έφτανε μέχρι τα γύρω βουνά κι ότι ο Αλιάκμονας με τις προσχώσεις του διαμόρφωσε τον σημερινό κάμπο. Αρχικά λοιπόν το ποτάμι αυτό εξέβαλε βόρεια, (Σκυλίτσι) αργότερα (Σχοινάς - Νεοχώρι) κι ύστερα ανατολικά στην γραμμή των χωριών Γηδάς - Παλιοχώρι - Λιανοβέργι - Πλατύ. Όταν ο Αλιάκμονας στα ύστερα ρωμαϊκά χρόνια μετακινήθηκε σε νοτιώτερη κοίτη, η παλιά ξεραμένη του κοίτη ήταν μια λωρίδα γης απ' όπου πέρασε δρόμος που ένωνε την Βέροια με την Θεσ/νίκη. Στα βυζαντινά χρόνια που ακολούθησαν συναντάμε το τοπωνύμιο Πλατύ να αποδίδεται όχι σε οικισμό αλλά σε τοποθεσία, η οποία κατά τη γνώμη μου ονομάστηκε έτσι γιατί σαν παλιό σημείο εκβολής του ποταμού ήταν ένα εκτεταμένο γήϊνο πλάτωμα ανάμεσα στη λίμνη, τον Λουδία και τον συνήθως πλημμυρισμένο Αλιάκμονα. Αυτό αποτέλεσε την αφετηρία

του σκεπτικού της άποψής μου για την ετυμολογία της λέξης Γηδάς, γιατί αμέσως συνδύασα τα παραπάνω με το γεγονός ότι τα τοπωνύμια στην περιοχή του Ρουμλουκιού στην συντριπτική τους πλειοψηφία έχουν σχέση με την γεωμορφολογική κατάσταση του χώρου τον οποίο ονομάτιζαν (Νησί, Νησέλι, Νησελούδι, Κορυφή, Πλατύ, Αρμύρα, Παλιομάνα, Κουλούρα κλπ.), οπότε κάτι παρόμοιο πρέπει να συνέβηκε και με τον δικό μας τόπο. Δηλαδή ήταν η τοποθεσία μιας στενής λωρίδας γης, ανάμεσα στα νερά της Βαλτολίμνης και του συνήθως πλημμυρισμένου Αλιάκμονα, πάνω απ' την οποία διερχόταν δρόμος, συνεπώς ήταν γη στενή ίσα μ' ένα δρόμο, γη οδός, Γηδός, Γηδάς. Το βρίσκω δε εντελώς φυσικό και λογικό να βρίσκονται τα τοπωνύμια των δύο αυτών κοντινών τοποθεσιών σε σχέση αντιπαράθεσης μεταξύ τους, αφού το μεν Πλατύ ήταν ένα πολύ εκτεταμένο πλάτωμα στέρεης γης, ενώ αντίθετα ο Γηδάς ήταν μια στενή λωρίδα στέρεης γης απ' όπου μόλις χωρούσε ένας δρόμος.

Πιστεύω επόμενα: 1) ότι το τοπωνύμιο προέρχεται από το Γη-οδός = γηδάς, οπότε πρεπει να γράφεται με -η-, 2) ότι από τα βυζαντινά χρόνια μέχρι την απελευθέρωση του 1912 ίσχυε η έννοια και γραφή Γηδάς, 3) ότι απ' το 1912 μέχρι σήμερα επακολούθησε σύγχυση σχετικά με την παραπάνω γραφή κι επεκράτησε ο τύπος Γιδάς, επειδή άστοχα ορισμένοι σύνδεσαν το τοπωνύμιο με τα κατσίκια και τα γίδια. 4) ότι η μόνη πιθανότητα να είναι ορθή η γραφή Γιδάς προέρχεται από την προαναφερθείσα εκδοχή που διατύπωσε ο Γ. Χιονίδης.

Έτσι μετά την παραπάνω ανάλυση, εγώ τουλάχιστον, και μέχρι να υπάρξει κάποια άλλη πειστικώτερη για την ορθότητά της ετυμολογική ερμηνεία, σ' οποιαδήποτε αναφορά μου στην παλιά ονομασία της Αλεξάνδρειας θα εννοώ και θα γράφω ΓΗΔΑΣ.

Σημειώσεις:

1. Γ. Χιονίδης. Διατί η Αλεξάνδρεια ελέγετο «ο Γιδάς» ή «το Γιδά» εφημ. «Αλεξάνδρεια» της 10-9-1961. Επίσης Γ. Χιονίδη, Ιστορία της Βεροίας και της περιοχής της, τομ. Β΄, σελ. 109.
2. Απ. Μ. Τζαφερόπουλος. Τουριστικός Οδηγός Ημαθίας, Θεσ/νίκη 1969, σελ. 134.
3. Β. Δημητριάδης. Φορολογικές κατηγορίες χωριών της Θεσ/νίκης, Μακεδονικά 1980, τομ. 20, σελ. 409.
4. Χαλκιόπουλος Αθανάσιος. Προξενικός Γραμματεύς, Εθνολογική Στατιστική Βιλαετίων Θεσ/κης και Μοναστηρίου, Αθήνα 1910.
5. Γ. Χιονίδης, Μακεδονικά 1980, τομ. 20, σελ. 138.
6. Γ. Χιονίδης, εφημ. Λαός, αρ. φυλλ. 1822/29-12-81, «Η Αλεξάνδρεια (ΓΙΔΑ-ΑΣ) στα 1906».

Αλεξάνδρεια 5-2-84

Εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ» αρ. φύλλων: 3/9-2-1984 και 4/16-2-184.

Ο ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΗΔΑ

Ψάχνοντας για την αρχή του οικισμού Γηδά να υπενθυμίσω ότι έχω διατυπώσει την άποψη[1] πως η τοποθεσία με το όνομα Γηδάς ήταν γνωστή κι ονομάστηκε έτσι από τα βυζαντινά ακόμη χρόνια, όμως το αν υπήρχε σ' αυτήν και ομώνυμο χωριό δεν είναι καθόλου εξακριβωμένο. Έτσι λοιπόν από την βυζαντινή εποχή μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα δεν έχουμε καμμιά πληροφορία για την ύπαρξη του χωριού Γηδά, οπότε προκύπτουν δύο εκδοχές: ή δεν υπήρχε το χωριό Γηδάς μέχρι τότε και δημιουργήθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα ή υπήρχε μεν αλλά είτε έτυχε να μην μνημονευτεί σε καμμιά από τις μέχρι τώρα γνωστές, σε μένα τουλάχιστον, πηγές, είτε ήταν πολύ μικρό. Απ' τις δύο εκδοχές με περισσότερη σιγουριά πρέπει να αποκλείσουμε την πρώτη, αφού η τοποθεσία του Γηδά αποτελούσε ανέκαθεν ξεχωριστό τσιφλίκι κι έτσι θα προϋπήρχε σ' αυτό ένας μικρός έστω οικισμός στην ομώνυμη τοποθεσία του, για τους αγρότες που καλλιεργούσαν τα χωράφια του τσιφλικούχου.

Από το 1710 έχουμε την πληροφορία ότι, σε περιγραφή περιοδείας του Μητροπολίτη Καμπανίας, δεν αναφέρεται χωριό Γηδάς, ενώ μνημονεύονται γειτονικά χωριά όπως το Παλιοχώρι, το Καψοχώρι κτλ.[2]. Λείπει ακόμη κι από τουρκικό κατάλογο περί του αριθμού των σπιτιών των χωριών και τσιφλικιών της περιοχής κατά τον 17ο-18ο αιώνα, ενώ αναφέρονται διπλανά χωριά[3] τα οποία μας είναι ήδη γνωστά από άλλες πηγές, οπότε και η παράλειψη αναφοράς του Γηδά δεν συνεπάγεται αυτόματα και την μη ύπαρξη του. Πιθανόν όμως να δηλώνουν την τυχόν ασημαντότητά του και το ελάχιστο του πληθυσμού του, γιατί στις μετέπειτα αναφορές του ο Γηδάς μόνιμα χαρακτηρίζεται σαν το πολυαριθμώτερο κεφαλοχώρι από τα χωριά του Ρουμλουκιού.

Στο σημείο αυτό θέλω να κάνω μια παρένθεση προκειμένου να ερευνηθεί το τι συνετέλεσε ώστε ο Γηδάς να εμφανίζεται ξαφνικά στις ιστορικές πηγές με αυξημένο σε σχέση με τα διπλανά χωριά αριθμό κατοίκων, γιατί αν από παλιότερα υπήρχε κι ήταν πολυάνθρωπο χωριό, τότε θάπρεπε να αναφέρεται τουλάχιστον στην παραπάνω περιοδεία του Μητροπολίτη το 1710.

Πρέπει να ερευνηθεί σοβαρά, κατά την γνώμη μου, η πιθανότητα να χτίστηκε το χωριό στην τοποθεσία Γηδά ή το εκεί υπάρχον να μεγάλωσε, από κατοίκους κάποιου άλλου χωριού που εγκαταλείφθηκε επειδή καταστράφηκε από τις συχνά καταστρεπτικές πλημμύρες του Αλιάκμονα. Μια τέτοια μεγάλη και καταστρεπτική πλημμύρα μας μνημονεύεται σε μια επιστολή του επισκόπου Καμπανίας (αχρονολόγητη δυστυχώς, αλλά του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα), που τότε είχε την έδρα του και στο Καψοχώρι, όπου διαβάζουμε τα εξής: «... Ο γαρ Αλιάκμων ποταμός, γιγαντιαίον ποιήσας το σκίρτημα ερρύματα πολλά κατά τους τάφρους αποτέλεσε και υπέρ τα δέκα χωριά κατέπνιξε δια της πλήμμης αυτού, ου μόνον τα σπαρτά απολεσθέντα φαίνονται αλλά και εκκλησίας κατέχωσεν, ημείς δε οι πρώην ηπειρώται, γεγόναμεν νησιώται του Καψοχωρίου απερριμένου και τεσσάρων χωρίων ως εν νήσω κειμένων, των οδοιπορίων πανταχόθεν κεκλεισμένων, σκάφοι δε ποταμηγοί εν πολλοίς μέρεσι δια την ανάγκην ταις χρείαις υπηρέτων...».[4]

Έτσι ανατολικά του Γηδά βρίσκεται το Παλιοχώρι (παλιό χωριό), που η ονομασία του δηλώνει ότι κάποιοι έφυγαν από αυτό και μετοίκησαν αλλού, οπότε τον παλιό οικι-

σμό τους τον ονόμασαν Παλιοχώρι. Πιθανόν δηλαδή αυτοί που σε κάποια χρονική στιγμή φτιάξαν ή μεγάλωσαν το χωριό Γηδάς να προέρχεται από αυτό το χωριό. Εξ άλλου σε όλο το Ρουμλούκι ήταν συνηθισμένο το φαινόμενο να μετακινούνται τα χωριά ψάχνοντας συνεχώς για κάποιο ψήλωμα στην ημικατάκλυστη πεδιάδα, ενώ γνωστές είναι και οι καταστροφές ή μετακινήσεις των χωριών Γκριτζάλι, Αηδονοχώρι, Καρυά κτλ.

Η παραπάνω πιθανολόγησή μου βρίσκει κάποιο έρεισμα και στην επόμενη πληροφορία, κατά την οποία η πρώτη γνωστή θέση του οικισμού του Γηδά ήταν η τοποθεσία όπου σήμερα βρίσκεται το ξωκκλήσι του Αη-Γιώργη, τοποθεσία μόλις έξω από το σημερινό Παλιοχώρι. Από κει το χωριό αναγκάστηκε να μετακινηθεί επειδή το «έπνιγε» ο ποταμός Αλιάκμονας του οποίου η κοίτη βρισκόταν ακριβώς νότια της σημερινής σιδηροδρομικής Βεροίας-Θεσ/νίκης. Το ότι δίπλα ήταν παλιότερα η κοίτη του Αλιάκμονα το αποδεικνύει και το τοπωνύμιο «Άμμος» εκείνης της αγροτικής τοποθεσίας, δηλαδή αμουδερή περιοχή, κατάλοιπο ποτάμιας κοίτης που έμεινε ξερή όταν αργότερα ο Αλιάκμονας μετακινήθηκε νοτιώτερα προς το Νησέλι. Μάλιστα κοντά στον Αη-Γιώργή και το τότε χωριό υπήρχε και πέτρινη γέφυρα[5]. Έτσι λοιπόν η συχνή κατάκλυση του χωριού από τα νερά του Αλιάκμονα ήταν ο λόγος που ανάγκασε τους Γηδιώτες να αφήσουν εκείνη την θέση και να χτίσουν τα σπίτια τους σε ασφαλέστερο από τις πλημμύρες σημείο, ενώ μοναδικό κατάλοιπο από εκείνη την θέση του οικισμού σώζεται σήμερα μόνο η εκκλησία του Αη-Γιώργη (ξαναχτισμένη βέβαια). Στο επόμενο φύλλο το Β΄ μέρος.

Αλεξάνδρεια, 24/3/84

Το χωριό μετακινήθηκε και ξαναχτίστηκε στην τοποθεσία, όπου σήμερα βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου και το νεκροταφείο της πόλης. Σχετικά μ' αυτήν την θέση του χωριού έχουμε περισσότερα στοιχεία, που μας επιτρέπουν να δώσουμε και μερικές χρονολογίες. Θεωρώντας βέβαιο πως από τις πρώτες φροντίδες των Γηδιωτών, μετά την κατασκευή των σπιτιών τους, ήταν να χτίσουν μια καινούργια εκκλησία για το νέο χωριό τους, πιστεύω πως η χρονολόγηση της κτίσης της παλιάς εκκλησίας του Αη-Θανάση, μας δίνει κατά προσέγγιση και την χρονολογία μετακίνησης του Γηδά σ' εκείνη την θέση.

Από την παλιά εκκλησία λοιπόν του Αγ. Αθανασίου βρήκα έναν κιονίσκο ο οποίος έφερε χαραγμένη χρονολογία 1778. Ακόμη, κατά την μαρτυρία του Γρ. Α. Μοσχόπουλου, στο ιερό μανδήλιο εκείνης της εκκλησίας ήταν κεντημένη η χρονολογία 1777, ενώ η χρονολογία 1778 ήταν χαραγμένη και στην καμάρα της πόρτας της. Άμεση σχέση με αυτές τις ημερομηνίες έχει και η χρονολόγηση της μνημονευόμενης επίσκεψης, του Κοσμά του Αιτωλού στον Γηδά, η οποία κατά την γνώμη μου, πρέπει να γίνει το 1775 ή στις αρχές του 1776[6]. Το αν κατά την επίσκεψη του Κοσμά υπήρχε η παλιά εκκλησία ή εάν το χτίσιμό της ήταν καρπός του κηρύγματος εκείνου, ο οποίος ως γνωστόν κατέβαλε ιδιαίτερη προσπάθεια στο να παρακινεί τους υπόδουλους να χτίζουν εκκλησίες και σχολεία, είναι κάτι που πιθανολογείται μεν από την κατά δύο χρόνια προηγηθείσα των χρονολογιών της εκκλησίας επίσκεψη του Κοσμά, αλλά δεν μπορεί ν' αποδειχθεί μόνο μ' αυτό. Επιπλέον πρέπει να τονίσω πως το γεγονός, ότι ο Γηδάς επιλέχθηκε από τον Κοσμά για να κάνει εκεί την ομιλία του, μας επιτρέπει να δεχτούμε πως από τότε τουλάχιστον ήταν μεγάλο κεφαλοχώρι, ενώ στην συνέχεια διατηρεί πάντα αυτό το χαρακτηριστικό του σε σχέση με τα άλλα χωριά του Ρουμλουκιού.

Αναφέρω ακόμη πως στον περίβολο του νεκροταφείου του Αγ. Αθανασίου βρήκα και φωτογράφησα 5-6 παλιούς πέτρινους σταυρούς οι οποίοι φέρουν χρονολογίες όπως 1796, 1801, 1849. Τέτοιοι σταυροί υπήρχαν πολλοί, αλλά δυστυχώς από εγκληματική άγνοια τους χρησιμοποίησαν, όπως έμαθα πριν λίγα χρόνια, σαν μπάζωμα για τσιμεντόστρωση διαδρόμου των νεκροταφείων. Σήμερα στον ίδιο χώρο σώζονται μερικοί, οι οποίοι πρέπει να συγκεντρωθούν σε ασφαλές μέρος. Από αυτούς τους σταυρούς έχουμε ακόμη ένα στοιχείο για κείνο το χωριό, δηλαδή έχουμε μερικές από τις πρώτες χρονολογίες θανάτων των κατοίκων στο τέλος του 18ου αιώνα και αρχές 19ου, που δικαιολογούν κι αυτές την μετακίνηση του χωριού περί το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Βέβαια εάν σώζονταν όλοι οι σταυροί θα μπορούσαμε να βγάλουμε και διάφορα στατιστικά συμπεράσματα.

Πάντως από τα χρόνια στα οποία επίσκοπος Καμπανίας ήταν ο Θεόφιλος (1749-1795) έχουμε και τις πρώτες γραπτές αναφορές του χωριού Γηδά. Έτσι σε κατάλογο 28 χωριών που συνέταξε ο Β. Μυστακίδης από χειρόγραφα του Θεόφιλου διαβάζουμε «Γηδάς»[7] μεταξύ άλλων. Ακόμη σε αχρονολόγητη δυστυχώς επιστολή του Θεόφιλου διαβάζουμε ότι κάποιος παπα-Αναστάσιος ζητούσε να διοριστεί δάσκαλος σε κάποιο από τα μεγάλα χωριά της επισκοπής Καμπανίας, ιδιαίτερη όμως προτίμηση δήλωνε για τον Γηδά, προφανώς επειδή ήταν το μεγαλύτερο, αλλά η αίτησή του δεν ικανοποιήθηκε επειδή, όπως μας πληροφορεί η επιστολή, στον Γηδά είχαν έναν ντόπιο ιερέα για δάσκαλο[8]. Υπήρχε και σχολείο λοιπόν σ' εκείνο το χωριό. ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΦΥΛΛΟ ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΜΕΡΟΣ.

Αλεξάνδρεια, 24-3-84

Πέτρινος σταυρός του 1796

Από έναν τουρκικό πίνακα των χωριών που ανήκαν στο βακούφι του Γαζή Εβρενός, ο οποίος προέρχεται από καταγραφή του 1771 συμπληρωμένη από άλλες προγενέστερες, βλέπουμε το τσιφλίκι του Γηδά να καταγράφεται GIDAHOR κι ότι έπρεπε να πληρώνει φόρο 1900 άσπρα, ποσό που είναι το μεγαλύτερο απ' τα εκεί απαριθμούμενα υπόλοιπα χωριά του Ρουμλουκιού, πράγμα που σημαίνει ότι είχε πολλούς κατοίκους. Το συγκλονιστικώτερο όμως είναι πως στην αμέσως επόμενη σειρά υπάρχει η καταγραφή «Μοναχοί GIDAHOR, τσιφλίκι, 840 άσπρα[9]», που μας δίνει την άγνωστη μέχρι τώρα πληροφορία, ότι στον Γηδά υπήρχε μεγάλο μοναστήρι. Αμέσως συνδύασα την πληροφορία αυτή με το ότι στον περίβολο της εκκλησίας της Παναγίας μνημονεύεται ένας χώρος σαν «κελλιά», κι όταν ρώτησα ειδικώτερα σε μερικούς παλιούς ντόπιους, μου είπαν πως τα «κελλιά» ήταν κάτι μακρόστενα κτίρια προς τον ανατολικό περίβολο του χώρου της εκκλησίας, κατάλοιπο προφανώς των κελλιών των μοναχών που υπήρχαν σε μοναστήρι στον Γηδά. Δυστυχώς η λαϊκή μνήμη δεν μας δίνει καμιά μαρτυρία για την εδώ ύπαρξη μοναστηριού, απλώς θυμούνται τα «κελλιά», χωρίς να ξέρουν γιατί τα λέγαν έτσι. Με βάση τα παραπάνω πρέπει να θεωρήσουμε πως το 1771 τουλάχιστον, ενώ το χωριό βρισκόταν στην τοποθεσία κοντά στον Αη-Θανάση, στον χώρο της σημερινής εκκλησίας της Παναγίας υπήρχε ομώνυμο προφανώς μοναστήρι.

Σαν λόγος μετακίνησης του χωριού απ' τον Αη-Θανάση αναφέρεται το ότι σ' εκείνη την περιοχή υπήρχαν πολλά δηλητηριώδη φίδια. Μάλιστα λένε πως δεν τολμούσαν ν' αφήσουν τα μωρά μόνα τους στην κούνια γιατί αμέσως τα τσιμπούσαν τα φίδια και πέθαιναν. Ειδικώτερα δε οι μάνες, που έπρεπε να δουλεύουν και στα χωράφια, ήταν αναγκασμένες να κουβαλούνκαι τα μωρά στις κούνιες μαζί τους, οπότε πολλές φορές τάβρισκαν πεθαμένα από τσίμπημα φιδιού μόλις λίγα μέτρα πίσω τους[5].

Έτσι το χωριό μετακινήθηκε κι ήρθε στη θέση γύρω και ανατολικά κυρίως από την εκκλησία της Παναγίας. Το πότε έγινε αυτή η μετακίνηση δεν είναι ακριβώς γνωστό. Γνωρίζουμε μονάχα την χρονολογία κτίσεως της προηγούμενης από την σημερινή παλιάς εκκλησίας της Παναγίας, που χτίστηκε το 1843[5], οπότε μπορούμε να πούμε ότι το χωριό μετακινήθηκε πριν το 1843, αφού οι Γηδιώτες θα μπορούσαν να χρησιμοποιούν την κοντινή εκκλησίας του Αγ. Αθανασίου, χώρο τον οποίο εξάλλου πάντα χρησιμοποιούσαν και σαν νεκροταφείο. Πρέπει να δεχθούμε ακόμη ότι το μοναστήρι που υπήρχε στην θέση της εκκλησίας της Παναγίας έπαψε να λειτουργεί, πριν την μετακίνηση του χωριού. Το χτίσιμο της εκκλησίας θυμούνται ότι έγινε με πέτρα που την κουβαλούσαν με κάρα απ' τα Κουφάλια.

Χάρτες εκείνης της εποχής αποδίδουν την κατάσταση της ύπαρξης ή της θέσης του χωριού αρκετά συγκεχυμένη. Έτσι σε χάρτη του COUSINERY του 1826 στην περιοχή σημειώνεται μόνο το Καψοχώρι, ενώ σε χάρτη του LEAKE (1835) σημειώνεται JEDHA (Γηδά προφανώς) ανατολικά ακριβώς από το Καψοχώρι και νοτιοδυτικά απ' το «Παλαιοχώρα» (Παλιοχώρι). Ακόμη είναι παράξενο που σε χάρτη του 1916 βλέπουμε τον Γηδά βόρεια του αμαξιτού δρόμου Βέροιας-Θεσ/νίκης και νοτιοδυτικά της εκκλησίας του Αγ. Αθανασίου.

Έτσι ανατολικά της εκκλησίας της Παναγίας δημιουργήθηκε το κέντρο του χωριού, ενώ τα ραγαζόσπιτα βρισκόταν περιμετρικά του. Αργότερα όμως ο οικισμός επεκτάθηκε ανατολικώτερα και έφτασε μέχρι την περιοχή της σημερινής πλατείας Παπαντώνη[5]. Για ποιο λόγο έγινε αυτό δεν κατάφερα να το διευκρινίσω. Το μόνο που με

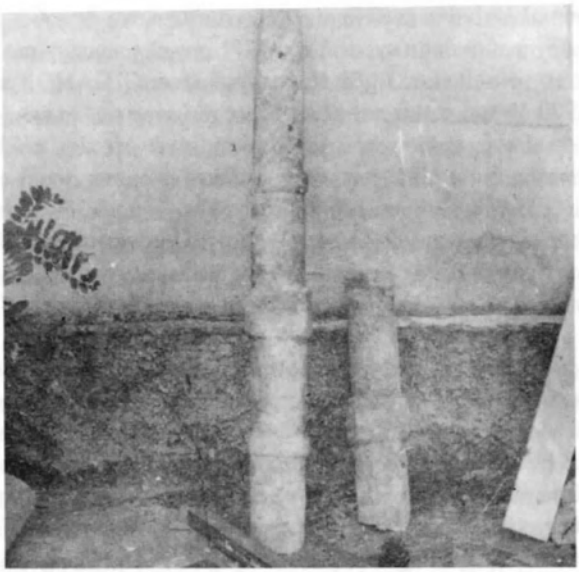

Κιονίσκοι του 1778

επιφύλαξη μπορώ να πω, είναι πως πιθανόν να οφείλεται στην δεισιδαιμονία των κατοίκων που πίστευαν πως όταν χτίζαν ένα καινούργιο σπίτι έπρεπε να το κάνουν πιο μπροστά απ' το παλιό οπότε καθώς τα μπρόστεια των σπιτιών ήταν όλα στραμμένα προς τα ανατολικά ή νοτιοανατολικά, τα καινούργια χτιζόταν συνεχώς ανατολικώτερα κι ίσως αυτό να προκάλεσε την βαθμιαία επέκταση του χωριού προς τα ανατολικά.

Κλείνοντας το σημερινό σημειωμά μου θέλω να τονίσω την ανάγκη που υπάρχει για την ιστορία του τόπου να συγκεντρωθούν αυτοί οι πέτρινοι σταυροί που υπάρχουν ακόμη στον χώρο του νεκροταφείου του Αγ. Αθανασίου και να διατηρηθούν σε ασφαλές μέρος. Σίγουρα θα κοσμήσουν κάποτε τις προθήκες ενός μελλοντικού μουσείου της ιστορίας της πόλης. Ελπίζω ότι οι ιερείς της πόλης μας και η αρμόδια εκκλησιαστική επιτροπή θα κατανοήσουν την ιστορική σημασία που έχουν, όπως έκαναν παλιότερα άλλωστε με τον κιονίσκο του 1778 που προανάφερα, και θα δεχθούν να τους αποσύρουν από κάθε χρήση και να διατηρήσουν κι αυτούς τους πέτρινους σταυρούς σε ασφαλές μέρος.

Σημειώσεις:

1. Ι. Μοσχόπουλος, Γιδάς ή Γηδάς το παλιό όνομα της Αλεξάνδρειας, εφημ. Αλεξανδρινή Φωνή, φύλλο 3/9-2-84.
2. Απ. Μ. Τζαφερόπουλος, τουριστικός οδηγός Ημαθίας, σελ. 135.
3. Β. Δημητριάδης, Φορολογικές κατηγορίες των χωριών της Θεσσαλονίκης, Μακεδονικά, τομ. 1980, σελ. 438.
4. Γ. Χιονίδης, Σύντομη Ιστορία του Χριστιανισμού στην περιοχή Βεροίας, Βέροια 1961, σελ. 57.

5. Όλες οι πληροφορίες αυτής της παραγράφου προέρχονται από προφορική αφήγηση του Γρηγ. Μοσχόπουλου.
6. Ι. Μοσχόπουλος, Κοσμάς ο Αιτωλός το πέρασμά του από τον Γηδά, εφημ. Αλεξανδρινή Φωνή αρ. φυλλ. 5/23-2-84.
7. Β.Α. Μυστακίδου, Σημειώματα Θεοφίλου, σελ. 387-388.
8. Β.Α. Μυστακίδου, Θεοφίλου Καμπανίας, Έργα και ημέραι, σελ. 111, επιστ. 2α.
9. Β. Δημητριάδης ο.π. σελ. 409.

Αλεξάνδρεια 24-3-84

Εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ» αρ. φύλλων: 11/5-4-1984, 12/12-4-1984, 13/19-4-1984.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΟΛΗΣ

Μια αγροτική πόλις 15.000 κατοίκων περίπου στην καρδιά του εύφορου κάμπου Ημαθίας. Από το χωριό περνούσε στα ρωμαϊκά χρόνια ο δρόμος που ένωνε την Βέροια με την Θεσσαλονίκη, όπως μας δείχνει ένα ρωμαϊκό μιλιάριο που ανακαλύφθηκε εδώ στα 1965. Δεν ξέρουμε με βεβαιότητα το αν υπήρχε πάντοτε στη θέση της κάποιος οικισμός γιατί μόνο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα μετά το 1775 συναντάμε την εδώ ύπαρξη χωριού με την ονομασία Γηδάς. Από τότε ήταν ονομαστό κεφαλοχώρι της περιοχής που έγινε παγκόσμια γνωστό λόγω της παραδοσιακής φορεσιάς των γυναικών στην οποία ξεχωριστό ενδιαφέρον προκαλεί ο ειδικός κεφαλόδεσμος της στολής που αναπαριστά αρχαία Μακεδονική περικεφαλαία την οποία σύμφωνα με την τοπική παράδοση τους την έδωσε ο Μέγας Αλέξανδρος.

Κατά τον Μακεδονικό Αγώνα 1903-8 οι κάτοικοι του Γηδά πήραν ενεργό μέρος και διακρίθηκαν σαν πολεμιστές και τροφοδότες του αγώνα. Το τότε χωριό μετονομάστηκε σε Αλεξάνδρεια το 1953 και από τότε λόγω της εύφορης αγροτικής περιοχής και του πλεονεκτήματός του ότι δέσποζε στον οδικό κόμβο προς Αθήνα - Θεσσαλονίκη - Δ. Μακεδονία καθώς και του ότι αποτέλεσε το εμπορικό κέντρο των γύρω χωριών του κάμπου, αναπτύχθηκε στην πόλη που βλέπουμε σήμερα.

Τον προηγούμενο χρόνο έγινε έδρα της επαρχίας Αλεξάνδρειας, ενώ εδώ και δυο χρόνια γίνονται στην πόλη από τη νέα δημοτική αρχή τεράστια έργα υποδομής που θα της δώσουν καθοριστική ώθηση ώστε η νέα οικιστική της ανάπλαση να συνδεθεί και με την προσφορά καλύτερης ποιότητας ζωής στους κατοίκους της.

Φυλλάδιο της ΕΟΑΒ για το Πανελλήνιο πρωτάθλημα ανδρών που έγινε στην Αλεξάνδρεια στις 7-8-9/12/1984.

ΖΗΣΗΣ ΓΗΔΙΩΤΗΣ

Ο διακεκριμένος ιστορικός του νομού μας, αλλά και της Μακεδονίας γενικώτερα, Γιώργος Χιονίδης, σε έρευνα που διενήργησε στα 1975-76 στο «Αρχείο Αγωνιστών» του τμήματος χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης στην Αθήνα, ανακάλυψε διάφορα αδημοσίευτα έγγραφα για την δράση των Μακεδόνων οπλαρχηγών του 1821. Προϊόν της παραπάνω έρευνάς του είναι και η μελέτη του «Ανέκδοτα έγγραφα και άγνωστα στοιχεία για κλεφταρματολούς και για την επανάσταση (1821-1822) στη Μακεδονία και ιδιαίτερα στον Όλυμπο», που δημοσιεύθηκε στα «Μακεδονικά» (τομ. 20ός, 1980, Θεσ/νίκη, σελ. 103 επ.). Η πολύτιμη αυτή μελέτη του μας δίνει την δυνατότητα να γνωρίσουμε την ύπαρξη ενός άγνωστου οπλαρχηγού με το όνομα Ζήσης Γηδιώτης (ο.π. σελ. 138).

Σύμφωνα με τα έγγραφα που τον μνημονεύουν, ο Ζήσης Γηδιώτης ήταν συνεργάτης ενός από τους πιο αξιόλογους οπλαρχηγούς του Ολύμπου, του Μήτρου Λιακόπουλου. Μαζί πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες από την αρχή του αγώνα του 1821 λαμβάνοντας μέρος σε πολλές μάχες. Απόδειξη της επίσημης αναγνώρισης των υπηρεσιών τους αυτών ήταν η απόφαση της Στρατιωτικής Εξεταστικής Επιτροπής του 1826, που δέχθηκε ότι ο Μήτρος Λιακόπουλος είχε να παίρνει, για όσα ξόδεψε στον Αγώνα, 43.100 γρόσια, τα οποία δικαιούνταν μαζί με τους συνεργάτες του οπλαρχηγούς Ζήση Γηδιώτη, Λιόλιο Ξηρολειβατίτη και Ιωάννη Ζήνο, όπως αναφέρεται και στα υπ' αρ. 3571, 358, 474 έγγραφα που σώζονται στο κουτί 110 του Αρχείου Αγωνιστών.

Όπως δείχνει το επίθετό του, ο οπλαρχηγός αυτός καταγόταν ή τουλάχιστον είλκε την καταγωγή του από τον Γηδά. Είναι γνωστή η κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας συνήθεια των Μακεδόνων, να έχουν σαν επίθετό τους το όνομα του πατέρα τους ή το όνομα του χωριού τους ή και τα δύο μαζί. Έτσι μπορούμε να πιθανολογήσουμε ότι ο Ζήσης από τον Γηδά, μη αντέχοντας την τουρκική καταπίεση, πήρε τα βουνά και αντάμωσε με τους κλεφταρματωλούς του Ολύμπου. Εκεί αναδείχθηκε οπλαρχηγός και τελικά συνεργάστηκε με τον Μήτρο Λιακόπουλο κατά τον Αγώνα του 1821, χωρίς να γνωρίζουμε άλλες λεπτομέρειες για τη δράση του, εκτός από το ότι αυτή αναγνωρίστηκε επίσημα από το πρώτο Ελληνικό κράτος.

Βέβαια αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι ότι η πληροφορία για τον Ζήση Γηδιώτη ρίχνει πλέον φως στην ιστορία του Γηδά κατά τους χρόνους της επανάστασης του 1821. Αποκαλύπτεται πλέον ότι οι κάτοικοί του αγωνίστηκαν ένοπλα για την ανατροπή της τουρκικής κυριαρχίας, αφού είναι λογικό να δεχθούμε ότι ο Ζήσης Γηδιώτης δεν ήταν το μοναδικό τέκνο του Γηδά που αγωνίστηκε, αλλά ίσως ο μοναδικός από τους Γηδιώτες που επίσημα αναγνωρίστηκε σαν αγωνιστής. Υπέρ αυτής της άποψης συνηγορεί και το γεγονός ότι κατά την καταστροφή της Νάουσας του 1822 τα χωριά του Ρουμλουκιού κάηκαν όλα από τους Τούρκους, οι οποίοι, καταπνίγοντας την επανάσταση των Ναουσαίων, βρήκαν τότε την ευκαιρία να τιμωρήσουν και τους κατοίκους των χωριών που τους δημιουργούσαν μέχρι τότε προβλήματα.

Αποκαλυπτικό επίσης είναι και το δημοτικό τραγούδι (βλ. Γ. Μελίκη, Τα λαογραφικά της Μελίκης, τομ. Β΄, εκδ. ΛΟΜ, 1985 σελ. 36), που λέει:

«Οι Γηδιώτις οι Μ(μ)ανιώτις
όπ' να πάνουν μον' πινιούντι.
– Του χουργιό μας δεν πατιέτι
έχουμι χίλια ντουφέκια,
τιτρακόσια παλληκάρια
κι ιβδουμήντα δυό κουράσια»

Το τραγούδι αυτό, πρέπει να ομολογήσω, ότι το αντιμετώπιζα με επιφύλαξη και δεν μπορούσα να δεχθώ πως ήταν δυνατόν να είναι απάτητος τόπος ο Γηδάς σε καιρούς τουρκοκρατίας, στηριζόμενος στους ένοπλους κατοίκους του. Τούτο επειδή η κυρίαρχη άποψη για την ιστορία του ήταν πως δεν μπορούσε να αναπτυχθεί ένοπλη αντίσταση κατά των Τούρκων στον κάμπο του Ρουμλουκιού, κι ότι ένοπλος αγώνας των Γηδιωτών αναπτύχθηκε μόνο στον Μακεδονικό Αγώνα 1903-1908 κατά των Βουλγάρων με την ανοχή των Τούρκων. Όμως μετά την αποκάλυψη της πληροφορίας για τον οπλαρχηγό του 1821 Ζήση Γηδιώτη όλα αυτά μπορούν να συνδεθούν και να υποστηριχθεί βάσιμα πλέον ότι οι κάτοικοι του Γηδά ήδη από την εποχή του 1821 τουλάχιστον ήταν εθισμένοι στην ένοπλη αντιπαράθεση κατά των Τούρκων.

Είναι πράγματι συγκλονιστική η διαπίστωση ότι μια νέα πληροφορία αλλάζει την ιστορία ενός τόπου και της δίνει νέες διαστάσεις. Όποιος μπορεί να το αναλογισθεί νοιώθει αβίαστα την υποχρέωση να τιμήσει την μνήμη του οπλαρχηγού Ζήση Γηδιώτη, αλλά και να επαινέσει τον ιστορικό Γ. Χιονίδη, που μόχθησε για να μας τον γνωρίσει. Το σημερινό σημείωμά μου από αυτήν την διπλή υποχρέωσή μου υπαγορεύεται, γιαυτό ταυτόχρονα προτείνω προς το δημοτικό συμβούλιο της πόλης μας να ονομάσει, με την πρώτη ευκαιρία, έναν δρόμο ή πλατεία της Αλεξάνδρειας με το όνομα του Ζήση Γηδιώτη.

Αλεξάνδρεια, 22-11-1986

Δημοσιεύεται για πρώτη φορά με την παρούσα έκδοση.

ΤΟ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΤΗΣ ΑΓ. ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΛΟΥΤΡΟΥ

Έξω απ' το χωριό Λουτρό δίπλα στις όχθες του Αλιάκμονα, βρίσκεται το μοναστήρι της Αγίας Κυριακής, κτισμένο μέσα σε μια συστάδα πανύψηλων δένδρων – ό,τι απέμεινε από το πυκνό δάσος που κάλυπτε την περιοχή μέχρι τις αρχές του αιώνα μας. Εδώ, όπως διηγούνται οι κάτοικοι των γειτονικών χωριών, κατέφυγε και μόνασε η Αγία Κυριακή.

Κατά την παράδοση η Αγία, που θεωρείται αδελφή του Αγίου Διονυσίου του Ολύμπου ξεκίνησε από τα Παλατίτσια, πέρασε τον Αλιάκμονα κι έφθασε στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα το μοναστήρι. Οι γεροντότεροι από τους κατοίκους των χωριών πέρα από τον Αλιάκμονα λένε πως διατηρούνται ως σήμερα τα σημάδια από τα πατήματα της Αγίας κι ότι από τότε δεν φυτρώνει χόρτο στη διαδρομή που ακολούθησε για να φτάση ως εδώ. Η Αγία έζησε εδώ μέχρι το θάνατό της και σ' αυτό το μέρος βρέθηκε αργότερα μέσα σε μια κουφάλα δένδρου μια ξύλινη εικόνα της, που σώζεται μέχρι σήμερα. Η παράδοση λέει ακόμη ότι τα τρία γειτονικά χωριά Λουτρός, Κεφαλοχώρι (Ποζαρίτες) και Π. Πρόδρομος μάλωναν και διεκδικούσαν την εικόνα. Τελικά την πήρε το Κεφαλοχώρι, αλλά, όπως εξακολουθούν να διηγούνται οι παλιότεροι, η εικόνα ξαναγύρισε μόνη της στην παλιά της θέση. Τότε χτίστηκε στο σημείο εκείνο ένα προσκυνητάρι στη Χάρη της.

Το παρεκκλήσι αυτό έγινε τόπος συγκεντρώσεως πιστών απ' όλα τα γύρω χωριά, χάρη στις θαυματουργές ιδιότητες που απέδιδαν στην εικόνα. Το γεγονός αυτό ενόχλησε κάποτε τον Τούρκο αγά της περιοχής, ο οποίος θέλοντας να την εξαφανίσει ανάθεσε σ' έναν υπηρέτη του να κλέψει «το ξύλο», δηλαδή την εικόνα. Όταν όμως αυτός την πήρε, δεν μπορούσε ν' απομακρυνθεί γιατί η κλεμμένη εικόνα τον έκανε να χάνει συνέχεια το δρόμο του μέσα στο δάσος κι έτσι αναγκάστηκε να την φέρει πίσω.

Η λαϊκή μνήμη στα χωριά του Ρουμλουκιού έχει διασώσει μ' αυτόν τον τρόπο την αναλοίωτη πεποίθηση για τις θαυματουργές ιδιότητες της εικόνας και για την υπεροχή της χριστιανικής πίστης απέναντι στον Τούρκο κατακτητή.

Μετά την Τουρκοκρατία η περιοχή ήταν τσιφλίκι κάποιου Λόγγου – όπως διηγείται η μοναχή Φιλοθέη – ο οποίος δώρισε 100 στρέμματα στο παρεκκλήσι, όπου χτίστηκε το 1914 η εκκλησία, ενώ το 1922 προστέθηκε κι ο νάρθηκας. Στα χρόνια της γερμανικής κατοχής ο χώρος χρησιμοποιήθηκε σαν αρχηγείο ανταρτών. Μοναστήρι (γυναικών) έγινε το 1962 κι έτσι διατηρείται μέχρι σήμερα.

Ο χώρος του μοναστηρίου της Αγίας Κυριακής είναι δεμένος στη μνήμη όλων σχεδόν των κατοίκων των γύρω χωριών και με το ονομαστό πανηγύρι που γινόταν κι εξακολουθεί να γίνεται ακόμη κάθε χρόνο στις 7 Ιουλίου. Παλιότερα ταξιδεύοντας με τα κάρρα ή καβάλα στ' άλογα, αργότερα στην πλατφόρμα των τρακτέρ, με τα λεωφορεία ή τ' αυτοκίνητα τελευταία, οι κάτοικοι των γύρω χωριών φτάνουν ως εδώ, για να προσκυνήσουν και να χαρούν την γιορταστική κοσμοσυρροή του πανηγυριού, ώστε να μην υπάρχει σχεδόν κανείς – από τους ντόπιους τουλάχιστον – που να μην θυμάται τον εαυτό του σε κάποιο πανηγύρι της Αγίας Κυριακής.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1386/5-7-1980.

ΕΝΑ ΦΡΟΥΡΙΟ ΣΤΗΝ ΠΑΛΙΟΧΩΡΑ

Εντύπωση προκαλεί, σ' όποιον περνά απ' την Παλιόχωρα Κορυφής, ένα διόροφο κτίριο, που η αρχιτεκτονική του ξεχωρίζει απ' όλα τ' άλλα κτίσματα του χωριού. Τα ερωτήματα που γεννώνται μπορούν ν' απαντηθούν μόνο αν αποφασίσει κανείς να το κυττάξει από κοντά και να πιάσει κουβέντα με τον ιδιοκτήτη του ή με τους κατοίκους του χωριού.

Το κτίσμα είναι ένα ορθογώνιο, λιτό κτίριο ύψους 9-10 μ. περίπου. Ο πρώτος όροφος είναι κτισμένος με χοντρές παραλληλόγραμμες πέτρες, χωρίς παράθυρα, με μόνο μια μεγάλη πόρτα στην πρόσοψη, ενώ στον τοίχο φαίνονται διάσπαρτες χαραμάδες από εσωτερικές πολεμίστρες. Ο δεύτερος όροφος είναι χτισμένος από τούβλα. Εδώ υπάρχουν μικρά και στενά παράθυρα προφυλαγμένα με σιδεριές ή σιδερένια παραθυρόφυλλα, ενώ σχεδόν κολλημένο στη στέγη ξεπροβάλλει ένα σιδερένιο μπαλκόνι, – χτισμένο σε τέτοιο ύψος ώστε να κάνει πολύ δύσκολη κάθε δυνατότητα αναρρίχησης – πίσω από το οποίο διακρίνεται μια επίσης σιδερόφυλλη μπαλκονόπορτα.

Η κεντρική πόρτα βρίσκεται σ' ένα κούφωμα του κτιρίου και νοιώθεις πραγματικά παράξενα καθώς βλέπεις στον δεξιό και αριστερό τοίχο να χάσκουν οι χαραμάδες από τις κρυμμένες πολεμίστρες – απ' όπου θα μπορούσε να σε πυροβολήσει κάποιος – και σίγουρα μένεις άναυδος, όταν δεις μια παρόμοια χαραμάδα ακριβώς πάνω από το κεφάλι σου, στην καμάρα. Τη στιγμή που κτυπάς την πόρτα δεν μπορείς παρά να σκέφτεσαι το έντονο αίσθημα ανασφάλειας αυτών που το χτίσανε.

Όλα αυτά τα συναισθήματα διαλύονται, όταν το άνοιγμα της πόρτας εμφανισθεί ο φιλόξενος και καθ' όλα συμπαθητικός ιδιοκτήτης του κτίσματος, Χαράλαμπος Χατζηπαναγής, ο οποίος και απαντά στα ερωτήματα που δημιουργούνται γι' αυτό το κτίριο.

Σύμφωνα λοιπόν με τα λεγόμενά του και με άλλες διηγήσεις των κατοίκων του χωριού, το κτίριο ήταν κονάκι τούρκικο, που κτίστηκε πριν από 120 χρόνια, δηλαδή γύρω στα 1860-1870. Το φρουριακό του κτίσιμο, οι κρυφές πολεμίστρες, το πάχος των

Το κονάκι της Παλιόχωρας.

τοίχων και τα σιδερένια παραθυρόφυλλα, υπαγορεύτηκαν από το αίσθημα ανασφάλειας που δημιουργούσαν στους Τουρκους μπέηδες της εποχής εκείνης, η δράση των ανταρτών και καπετανέων στα χωριά του Ρουμλουκιού και ιδιαίτερα του ονομαστώτερου απ' αυτούς, του Κατσάμπα.

Ο Κατσάμπας, – ο κατ' εξοχήν ήρωας, αντάρτης της περιοχής για κείνη την εποχή – μη αντέχοντας να βλέπει την κακομεταχείριση των συγχωριανών του από τους Τούρκους, έγινε κλέφτης και τριγυρνούσε στα καμποχώρια του Ρουμλουκιού προσπαθώντας ν' αλαφρώσει τη θέση των «γερατζήδων», των Ελλήνων κολλήγων δηλαδή, που δούλευαν στα χωράφια των Τούρκων μπέηδων. Όπως διηγούνται, ο Κατσάμπας έμπαινε νύχτα στα τούρκικα κονάκια και συνέτιζε ή σκότωνε τους Τούρκους που φερόταν απάνθρωπα στους κολλήγους. Φαίνεται δε πως κατάφερε να σκοτώσει αρκετούς μπέηδες και με τη δράση του να τρομοκρατήσει τους υπόλοιπους. Φοβισμένοι λοιπόν οι Τούρκοι, επειδή ένοιωθαν ανασφάλεια στα κονάκια των χωριών τους τις νύχτες, αποφάσισαν κι έχτισαν από κοινού στην Παλιόχωρα αυτό το κονάκι-φρούριο, όπου μαζεύονταν κάθε απόγευμα και διανυκτέρευαν ασφαλισμένοι.

Ωστόσο το οχυρωμένο κονάκι δεν κατάφερε ν' ανακόψει τη δράση του Κατσάμπα και ν' απαλλάξει τους μπέηδες από το φόβο για τη ζώη τους, γιατί ο αντάρτης του κάμπου εύρισκε πάντα διάφορους τρόπους να πετυχαίνει το σκοπό του. Διηγούνται, ότι συχνά μεταμφιεζόταν σε παπά ή σε ζητιάνο και εξακολουθούσε να φτάνει στα κονάκια τους και να τους τρομοκρατεί. Επειδή λοιπόν δεν υπήρχε άλλος τρόπος ν' απαλλαγούν απ' αυτόν κατέφυγαν στον δόλο, πλήρωσαν την Δέσπω Α. από τη Μελίκη, με την οποία ο Κατσάμπας είχε ερωτικές σχέσεις κι αυτή τούριξε φαρμάκι στον καφέ· έτσι χάθηκε ο προστάτης των ελλήνων χωρικών.

Η θλίψη για το θάνατό του διασώθηκε στη λαϊκή μνήμη σ' ένα δημοτικό τραγούδι, που τραγουδιέται σ' έναν αργό, λυπηρό σκοπό:

Ένα Σάββατο βράδυ, μια Κυριακή πρωί βαρέσαν τον Κατσάμπα κάτω στο Μελίκη.
Το κρίμα να έχει η Δέσπω που τον φαρμάκωσε
και στους Τούρκους τον παρέδωσε.
Σαν τόμαθε η Βέροια και η Νάουσα στείλανε ανθρώπους να τον θάψουνε.
Σε κλαίει η Βέροια όλη, σε κλαίει η Νάουσα,
σε κλαίει το Ρουμλούκι μέχρι την Κουλακιά.

Το τραγούδι αυτό μαζί με το κονάκι της Παλιόχωρας είναι ό,τι απομένει σήμερα απ' όλη εκείνη την εποχή της δράσης των ανταρτών στον κάμπο, στα τελευταία χρόνια της τουρκικής κατοχής.

Οι τελευταίοι Τούρκοι που κατοίκησαν το κονάκι ήταν ο Χαϊντάρ Εφέντης και ο Μεχμέτ αγάς. Μετά την απελευθέρωση περιήλθε στην κυριότητα του Δημοσίου, απ' όπου το 1933 το αγόρασε ο Χαράλαμπος Χατζηπαναγής, που το κατοικεί από τότε.

Το κτίριο, παρ' όλο που πολλά από τα μορφολογικά του στοιχεία έχουν αλλοιωθεί, διατηρείται ακόμη σε αρκετά καλή κατάσταση. Ωστόσο, επειδή τίποτα δεν αντιστέκεται στη φθορά του χρόνου, είναι απαραίτητο να γίνει κάθε δυνατή προσπάθεια για τη συντήρηση και διάσωσή του, ώστε μαζί του να διασωθεί και η ανάμνηση των αγώνων μιας ολόκληρης γενιάς εναντίον των Τούρκων.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλου 1399/20-7-1980 και εφημερίδα «Τα ΝΕΑ του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ», αρ. φύλλου 4/23-5-1984.

ΣΧΟΙΝΑΣ
Η νεώτερη ιστορία του

Στις 10-8-84 είχα την ευκαιρία να συναντηθώ με τρεις ηλικιωμένους κατοίκους του Σχοινά, τους: Εμμαν. Ι. Πρόϊο, ετών 78, Θεμιστ. Κ. Πρόϊο ετών 78 και Θωμά Δ. Σταματόπουλο ετών 84, οι οποίοι προφορικά μου έδωσαν πολλά ιστορικά στοιχεία για το χωριό τους. Ο Εμμαν. Ι. Πρόϊος ειδικώτερα, μου διέθεσε φωτοαντίγραφα του αρχείου που διατηρεί από έγγραφα σχετικά με την δράση του Μακεδονομάχου παππού του Δημ. Πρόϊου, καθώς και μια δική του χειρόγραφη (Νοεμ. 78) καταγραφή της συμβολής των κατοίκων του Σχοινά στον Μακεδονικό Αγώνα, την οποία έγραψε από πληροφορίες που τούδωσαν οι Αριστείδης Γ. Μηνόπουλος και Φώτης Δ. Σαφαλόπουλος, που γεννήθηκαν το 1898. Έτσι με τα παραπάνω στοιχεία και μερικές αναφορές από την σχετική βιβλιογραφία, μπορεί να γραφεί μια περιεκτική συντομογραφία της νεώτερης ιστορίας του χωριού Σχοινά.

Το χωριό πήρε την ονομασία του από τα πολλά σχοινιά που κατασκεύαζαν οι κάτοικοί του παλιά. Στην περιοχή του Σχοινά καλλιεργούσαν λιναριές κι από τις ίνες τους κατασκεύζαν σχοινιά αλλά και ρούχα, θυμούνται μάλιστα πουκάμισα κατασκευασμένα από λινάρι. Έτσι λοιπόν «Σχοινάς» σημαίνει τον τόπο που έχει ή παράγει σχοινιά (σχοινί-Σχοινάς).

Η αρχική θέση του οικισμού γύρω από την εκκλησία Άγιος Δημήτριος του σημερινού Νεοχωρίου, ενώ τότε το Νιχώρι ήταν μερικές καλύβες (Νιχουρίτ'κα καλύβια) ανατολικώτερα του σημερινού χωριού κοντα στο κτήμα του ρωσικής υπηκοότητας Μαυρουδή. Την θέση εκείνη την εγκατέλειψαν οι Σχοινιώτες πάνω από διακόσια χρόνια πριν, επειδή ο τόπος εκείνος είχε τότε πολλά φίδια, και μετοίκησαν στο ψήλωμα της σημερινής θέσης του οικισμού. Καινούργια εκκλησία όμως δεν έχτισαν, αλλά συνέχισαν να λειτουργούνται και να θάβουν τους νεκρούς τους στον Άγιο Δημήτρη. Μάλιστα το νεκροταφείο του Άγιου Δημήτρη το χρησιμοποιούσαν μέχρι το 1925 περίπου, επειδή από δεισιδαιμονία φοβόταν πως αν έκαναν καινούργιο νεκροταφείο θα πλήθαιναν κι οι νεκροί. Η χρονολόγηση της κτίσης του ναού του Αγίου Δημήτρη θα μας έδινε κάποιο σίγουρο ανώτατο χρονικό σημείο για την ιστορική ύπαρξη η δημιουργία του παλιού οικισμού. Για την ώρα όμως το μόνο τέτοιο στοιχείο που μπορώ να παραθέσω είναι η αναφορά του χωριού Σχοινά σε χειρόγραφα του επίσκοπου Καμπανίας Θεόφιλου (1749-1795), οπότε μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε πως το χωριό υπήρχε σίγουρα στα μέσα του 18ου αιώνα (Β.Α. Μυστακίδου, διάφορα περί Θεσ/νίκης σημειώματα, τομ. ΚΖ, σελ. 387-388).

Μια άλλη αναφορά του χωριού βρίσκουμε στον «Φάρο της Μακεδονίας» (αρ. φ. 858/14-6-1884), όπου διαβάζουμε πως στα 1884 ο Σχοινάς («Σχινάς») είχε 30 σπίτια και 10 μαθητές, με δάσκαλο τον Δ. Γεμιτζόγλου. Οι Σχοινιώτες θυμούνται επίσης με δέος τις τελευταίες μεγάλες πλημμύρες του Αλιάκμονα, παρ' όλο που το χωριό τους, σαν ψήλωμα που ήταν, ποτέ δεν «πνίγονταν από τα νερά», και αναφέρουν πως έρχονταν νερό κι από τον φουσκωμένο Αξιό. Σε ερώτησή μου δε, για το αν υπήρχαν αρχαιότητες, μου μίλησαν για μια τοποθεσία στον Βάλτο «Άγιος Νικόλαος», απ' όπου έπαιρναν πέτρες κι εύρισκαν κεραμίδια, ευρήματα που τους δημιούργησαν την πεποί-

θηση πως σίγουρα εκεί υπήρχε κάποιος προγενέστερος οικισμός.

Οι κάτοικοι ασχολούνταν, όπως όλοι οι ρουμλουκιώτες με την γεωργία και κτηνοτροφία, αλλά η κύρια ασχολία τους, λόγω της παραλίμνιας θέσης του χωριού ήταν το ψάρεμα. Οι Σχοινιώτες με τις πλάβες τους (βάρκες λίμνης χωρίς καρίνα) όργωναν τα υδάτινα μονοπάτια της λίμνης για να ψαρέψουν κι έτσι έγιναν πολύτιμοι σαν πλαβατζήδες και οδηγοί του Βάλτου στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα. Το αγρόκτημα του Σχοινά ανήκε σε Τούρκο μπέη που αργότερα τόδωσε προίκα στους δύο γαμπρούς του κι έτσι ο μισός Σχοινάς ανήκε στον Σαλήμπεη κι ο άλλος μισός στον Ραχμή μπέη. Στο τούρκικο κονάκι, που ήταν στο χώρο που έχει σήμερα ο Βεζύρογλου στο κέντρο του οικισμού, θυμούνται σαν επιστάτες τον Χασάν μπέη, τον Θεοχάρη Κούγκα και κάποιον Έλληνα από την Μυτιλήνη.

Παπά τους, εκείνα τα χρόνια, θυμούνται τον Παπαδημήτρη (π. Δ. Θεοδώρου) και δάσκαλο τον Αντώνιο Μοσχόπουλο (Παπαντώνη) απ' τον Γηδά. Από το βιβλίο του Σ.Ι. Παπαδόπουλου «Η κατάσταση της παιδείας το 1906 στην ύπαιθρο Θεσ/νίκης (σελ. 132), αντιγράφω την παρακάτω ενδιαφέρουσα αναφορά για το σχολείο του Σχοινά στα 1906:». Σχοινάς. Κτήμα τουρκικόν μετά οικιών 32 και κατοίκων 185 απάντων Ελλήνων. Οι κάτοικοι δεν ηδυνήθησαν, ως λέγουσι, αν διατηρήσουν δια των 8 μόνον λιρών, ας κατέβαλον, τον διδάσκαλόν των, δια τούτο μη τυχόντες επιδόματος δεν ήνοιξαν σχολείον. Αν μη δοθή επίδομα (βοήθημα) εις το μικρόν τούτον χωρίον, δύνανται οι μαθηταί αυτού να μεταβαίνωσι εις τον πλησίον Γιδάν. Ο εντόπιος ιερεύς αγράμματος ων, αδυνατεί ν' αναλάβη και διδασκαλικά καθήκοντα». Τελικά, αν και άγνωστο πως, οι Σχοινιώτες πρέπει να έλυσαν αμέσως το παραπάνω οικονομικό πρόβλημα τη μισθοδοσία του δάσκαλου, γιατί ο Παπαντώνης μνημονεύεται σαν δάσκαλος στο Σχοινά από το 1903 μέχρι και το 1908 συνεχώς.

Στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα οι Σχοινιώτες οργανώθηκαν σε επιτροπές και βοηθούσαν σαν σύνδεσμοι, οδηγοί, πλαβατζήδες, τροφοδότες και μεταφορείς. Ως εκεί φτάναν τα βουβαλάμαξα ή βοδάμαξα, που απ' τις σκάλες του Θερμαϊκού Κλειδί και Κουλιακιά, κουβαλούσαν ως εδώ οπλισμό και εφόδια για τους αντάρτες, τα οποία στη συνέχεια τα φόρτωναν οι Σχοινιώτες στις πλάβες και τα μετέφεραν στις ελληνικές καλύβες του Βάλτου. Ακόμη κουβαλούσαν με τις πλάβες τους χώμα, για να συντηρούν οι αντάρτες τα προχώματα στις καλύβες. Στον Βάλτο έμπαιναν συνήθως πολύ πρωί ή με ομιχλώδη καιρό, επειδή όλη αυτή η μεταφορική διακίνηση γινόταν με σαφή κίνδυνο της ζωής τους, αφού κάθε στιγμή ήταν ενδεχόμενο να βρεθούν αντιμέτωποι με βουλγάρικες βάρκες. Θυμούνται μάλιστα τον συγχωριανό τους Νικόλαο Πετσιόπουλο, που τον σκότωσαν οι Βούλγαροι στον Βάλτο, ενώ μετέφερε με την πλάβα του χώμα.

Σαν βαρκάρηδες (πλαβατζήδες) και μεταφορείς που βοηθούσαν τους αντάρτες του Βάλτου μνημονεύονται οι: 1) Απόστολος Κουρκουτάς, 2) Δημήτριος Παν. Σιάφαλος (Σταματόπουλος), 3) Φίλιππος Αναστ. Σιάφαλος, 4) Απόστολος Ακρ. Γογόπουλος, 5) Νικόλαος Κωστής, 6) Θεόδωρος Παντ. Πανταζόπουλος, 7) Κων/νος Καν. Κασλαμάς, 8) Ιωάννης Ν. Μηνόπουλος, 9) Κων/νος Ι. Μηνόπουλος, 10) Φίλιππος Ευαγγελόπουλος, 11) Θωμάς Τραχιλόπουλος, 12) Θωμάς Καμπούρης και 13) Νικόλαος Παπαδόπουλος.

Επίσης σε σπίτια του Σχοινά συχνά φιλοξενούνταν διερχόμενα ανταρτικά σώματα ή εμπιστεύονταν την περιποίηση τραυματισμένων, ενώ ορισμένοι κάτοικοι του χωριού

Ο Δημ. Πρόϊος σε περασμένη ηλικία
(η φωτογραφία προέρχεται από το αρχείο του Εμμ. Ι. Πρόϊου).

βοηθούσαν στον Μακεδονικό Αγώνα σαν τοπικοί οργανωτές και υπεύθυνοι της διακίνησης του εφοδιασμού και της διευκόλυνσης του έργου των ανταρτικών σωμάτων. Αυτό το έργο το επιτέλεσαν κυρίως αυτοί που κατά καιρούς είχαν διατελέσει πρόκριτοι ή μουχτάρηδες του Σχοινά και σαν τέτοιοι μνημονεύονται οι: 1) Δημήτριος Πρ. Πρόϊος, 2) Γεώργιος Ν. Μηνόπουλος, 3) Δημήτριος Θεοδ. Σιάφαλος και 4) Ακρίβος Παπαδόπουλος, οι οποίοι με τις οικογένειές τους πρόσφεραν πολύτιμες υπηρεσίες σ' όλη τη διάρκεια του Αγώνα.

Απ' αυτούς ο Δημήτριος Πρόϊος του Προδρόμου, είναι ο μόνος απ' τον Σχοινά που αναγνωρίστηκε και επίσημα σαν Μακεδονομάχος και υπάρχει η δυνατότητα να αναφερθούν μερικά ειδικώτερα στοιχεία για την δράση του. Ο Δ. Πρόϊος γεννήθηκε στα 1841 περίπου και σαν επάγγελμα, εκτός από την γεωργία και κτηνοτροφία, είχε το ζωεμπόριο, ενώ παράλληλα μίσθωνε από τους μπέηδες τμήματα εκτάσεως από το τσιφλίκι του Σχοινά και απ' το Νιχώρι. Διατέλεσε επί πολλά χρόνια μουχτάρης κι έτσι, λόγω της οικονομικής και κοινωνικής του επιφάνειας, είχε την δυνατότητα να ασκεί επιρροή σ' αυτή την περιοχή. Τον θυμούνται καβαλάρη στ' άλογο να τρέχει και να ρυθμίζει τις διαδικασίες για βοήθεια των ανταρτών του Βάλτου. Ο καπετάν Μαζαράκης (μετέπειτα αντιστράτηγος) γράφει σε πιστοποιητικό, ότι ο Δ. Πρόϊος σ' όλη τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα, πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες και χρησιμοποιήθηκε σε

περίθαλψη, απόκρυψη και γενικά την διευκόλυνση της αποστολής των ανταρτικών Σωμάτων στην Λίμνη των Γιαννιτσών, κι ότι υπήρξε απ' τους πιο δραστήριους πράκτορες της περιοχής γιατί λόγω της προσωπικής του βαρύτητας ασκούσε επιρροή στους συγχωριανούς του, ενώ θεωρούνταν απ' τους πιο έμπιστους ανθρώπους του Κέντρου της Θεσ/νίκης. Πέθανε το 1941 αιωνόβιος πια, και το 1963 αναγνωρίσθηκε σαν Μακεδονομάχος από το ΓΕΕΑ. Το 1964 ο Δήμος Αλεξάνδρειας έδωσε το όνομά του σε οδό της πόλης, και από το 1975 το στρατόπεδο του ΛΑΣ έξω από το Παλιοχώρι φέρει το όνομά του, ενώ μέχρι σήμερα οι απόγονοί του καλούνται επίσημα σ' όλες τις εκδηλώσεις που αφορούν τον Μακεδονικό Αγώνα.

Όταν έγινε η τουρκική μεταπολίτευση του 1908, θυμούνται πως οι Νεότουρκοι είχαν σχέδιο να ξεκάνουν τους παλιούς αντάρτες του Βάλτου, και μνημονεύουν πως στο χωριό τους τουρκικό απόσπασμα έστησε ενέδρα στον καπετάν-Στεφανή (Βράχνα) που ερχόταν για να συναντηθεί με τον Δ. Πρόϊο. Όταν λοιπόν έφτασε με τρεις άντρες του κοντά στους τράφους, που υπήρχαν στη δυτική πλευρά του χωριού, τους πυροβόλησαν ξαφνικά και τους σκότωσαν. Αργότερα οι Σχοινιώτες τους φόρτωσαν σε κάρρο και τους έθαψαν στον Άγιο Δημήτρη. Επίσης στα χρόνια εκείνα πολλοί Σχοινιώτες αναγκάστηκαν να υπηρετήσουν στον τουρκικό στρατό. Απ' αυτούς θυμούνται και μνημονεύουν τον Γεωργ. Κασλαμά που χάθηκε, τον Αντ. Πρόϊο που υπηρέτησε στη Σερβία, και τους Βασ. Κουτσάκα, Σαρ. Μιλκόπουλο, Γεωργ. Μιλκόπουλο και Χριστοδ. Μαλιώτα που υπηρέτησαν στην Αδριανούπολη.

Στα χρόνια αυτά ο περιηγητής A. STRUCK (DIE MAKEDONISCHEN NIEDERLANDE, SERAJEVO 1908, σελ. 24) μνημονεύει τον Σχοινά σαν τσιφλίκι 45 σπιτιών που απείχε τρία τέταρτα της ώρας, με τα πόδια απ' το Νιχώρι και μισή ώρα από τον Γηδά. Επίσης ο Προξενικός Γραμματέας Αθανάσιος Χαλκιόπουλος (Εθνολογική στατιστική Βιλαετίων Θεσ/κης και Μοναστηρίου, Αθήναι 1910, σελ. 3) αναφέρει ότι ο Σχοινάς είχε 270 ορθόδοξους Έλληνες.

Τον Οκτώβρη του 1912 άκουγαν τα κανόνια απ' το Σαραντάπορο και περίμεναν τον Ελληνικό Στρατό να τους απελευθερώσει. Αργότερα έμαθαν πως οι Τούρκοι απ' την Βέροια έφυγαν κι ένα βραδάκι μπήκε στον Σχοινά ένα μικρό απόσπασμα ανιχνευτών, που αποτελούνταν από 5-8 παλιούς μακεδονομάχους, οι οποίοι διανυκτέρευσαν στην εκκλησία. Την άλλη μέρα εμφανίστηκε ο στρατός και μετά δυο μέρες άκουγαν την μάχη στα Γιαννιτσά και στο Καρασμάκι. Θυμούνται ακόμη ένα σύνταγμα Κρητών που διανυκτέρευσε σε σπίτια του χωριού. Λίγες μέρες μετά την μάχη των Γιαννιτσών ένας συνταγματάρχης ζήτησε από τους Σχοινιώτες να τον μεταφέρουν απέναντι στα Γιαννιτσά και τον μετέφερε με την βάρκα του διασχίζοντας την λίμνη ο Ιωάννης Δ. Πρόϊος (γιος του μακεδονομάχου).

Με την απελευθέρωση του 1912 έφυγαν κι οι Τούρκοι μπέηδες του Σχοινά. Όμως ο Ραχμή μπέης, που ήταν στέλεχος των Νεότουρκων και ιδιοκτήτης του μισού αγροκτήματος, όταν γύρισε στην Τουρκία διορίστηκε διοικητής στη Σμύρνη κι εκεί γνώρισε τον επίσης γαιοκτήμονα Ιωάννη Βεζύρογλου από την Μαγνησία, με τον οποίο αντάλλαξαν τα αγροκτήματά τους περί το 1913-14. Έτσι το μισό αγρόκτημα του Σχοινά παρέμεινε ιδιοκτησία και δεν μπορεσε να παραχωρηθεί από το κράτος στους κατοίκους του Σχοινά για γεωργική τους αποκατάσταση, οπότε το θέμα αυτό αποτέλεσε την αιτία για μετέπειτα μακροχρόνιες αντιδικίες ανάμεσα στους κατοίκους και τους νέους

ιδιοκτήτες.

Έτσι, αφού προσθέσουμε και την ανάμνηση των Γάλλων, Κινέζων, νέγρων και Ρώσων, που εμφανίστηκαν εδώ κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σαν συμμαχικά στρατεύματα, η παραπάνω εξιστόρηση φτάνει μέχρι την δεύτερη δεκαετία του 20ου αιώνα περίπου.

Τελειώνοντας θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους παραπάνω γέροντες που είχαν την καλοσύνη να μου δώσουν στοιχεία για να καταγραφεί ένα σημαντικό μέρος της ιστορίας του χωριού τους, κι εύχομαι το παράδειγμά τους να το ακολουθήσουν κι άλλοι από άλλα χωριά, ώστε να μπορέσουμε κάποτε να συνθέσουμε με ακρίβεια την νεώτερη ιστορία όλου του Ρουμλουκιού.

Αλεξάνδρεια 1-9-84

Εφημερίδα «Τα Νέα του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ», αρ. φύλλων: 19/12-9-1984 και 20/20-9-1984.

ΤΑ ΧΩΡΙΑ ΝΗΣΕΛΙ ΚΑΙ ΓΚΡΙΖΑΛΙ ΣΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΑΙΩΝΑ

Το ΝΗΣΕΛΙ ονομάστηκε έτσι επειδή, καθώς ήταν χτισμένο σε ψήλωμα, όταν πλημμύριζε ο Αλιάκμονας και οι γύρω εκτάσεις κατακλύζονταν από νερά, αυτό ξεχώριζε σαν να ήταν πάνω σε νησάκι της λιμνοθάλασσας.

Κατά την Τουρκοκρατία ήταν έδρα αστυνομικού σταθμάρχη, επειδή στο χωριό βρισκόταν η παλιά σιδερένια γέφυρα, που ένωνε τις όχθες του Αλιάκμονα και πάνω απ' αυτήν διερχόταν ο αμαξιτός δρόμος που οδηγούσε προς τον σιδηροδρομικό σταθμό του Γηδά. Η γέφυρα αυτή είχε ιδιαίτερη στρατιωτική σημασία, αφού ήταν η μόνη που σύνδεε τις όχθες του ποταμού μέχρι την κατασκευή της γραμμής Παπαπούλι - Θεσ/νίκη, οπότε κατασκευάστηκε η γέφυρα του Μυλοβού για τον σιδηρόδρομο.

Το χωριό ήταν τσιφλίκι που ανήκε στον Αμπτί-μπέη, ενώ αργότερα, το 1919, στον μπέη ανήκαν τα 3/8, στον Κωστάκη Καρατζόγλου τα 2/8 και τα υπόλοιπα 3/8 στο Δημόσιο, που τα είχε νοικιάσει στους Κατσάνο και Κάκο. Ήταν χτισμένο στην δεξιά όχθη του Αλιάκμονα, ο οποίος έρρεε δυτικά και βόρεια του χωριού.

Μετά την απελευθέρωση του 1912 το Νησέλι είχε 350 κατοίκους, απ' τους οποίους οι 300 ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι ελληνόφωνοι, ενώ οι υπόλοιποι 50 ήταν τσιγγάνοι οθωμανοί. Διοικητικά υπαγόταν στην Κοινότητα του χωριού Γκριζάλι, που βρισκόταν στα νοδιοδυτικά του και σε απόσταση μισής ώρας περίπου με τα πόδια. Στην Κοινότητα αντιπροσωπευόταν με τρεις κοινοτικούς συμβούλους. Οι κάτοικοι καλλιεργούσαν δημητριακά και ιδιαίτερα το καλαμπόκι, γιατί αυτό ήταν το μόνο προϊόν που μπορούσε να καλλιεργηθεί μετά την παρέλευση της εποχής των πλημμυρών του Αλιάκμονα, ενώ παράλληλα έκτρεφαν πρόβατα και αγελάδες.

Το χωριό είχε μια εκκλησία, το Άγιο Ιωάννη τον Θεολόγο, ένα μικτό μονοτάξιο δημοτικό σχολείο με 55-60 μαθητές, ενώ τον μοναδικό τόνο εμπορικής κίνησης τον έδιναν τα δύο παντοπωλεία που υπήρχαν.

Το ΓΚΡΙΖΑΛΙ (ή Γκριτζάλι) ήταν ένα απ' τα καλύτερα χωριά του Ρουμλουκιού, αλλά δοκιμαζόταν από τις αλλεπάλληλες πλημμύρες του Αλιάκμονα, ο οποίος κατάστρεφε τις καλλιέργειες, διέκοπτε την επικοινωνία με τα άλλα χωριά, και συχνά «έπνιγε» όλο το χωριό. Αυτά σε συνδυασμό με την μάστιγα των ελωδών πυρετών ανάγκασαν τους Γκριζαλιώτες να μεταφέρουν το χωριό τους το 1932-35 στην σημερινή Αγκαθιά, ενώ αρκετοί κάτοικοί του μετοίκησαν σε διπλανά χωριά.

Το χωριό ήταν τσιφλίκι που το 1919 ανήκε κατά 2/3 στους Οθωμανούς ιδιοκτήτες και κατά 1/3 στους αδελφούς Χατζίκου. Η θέση του μπορεί να υπολογισθεί αν συνδυάσουμε το ότι απείχε στα βόρεια του 20 λεπτά (με τα πόδια) από την κοίτη του Αλιάκμονα, μισή ώρα περίπου από το Νησέλι στα βορειοανατολικά του, μια ώρα απ' τον Πρόδρομο στα νοτιοδυτικά και 45 λεπτά απ' τον σιδ. σταθμό του Γηδά. Είχε 560 κατοίκους, δημοτικό σχολείο με 85 μαθητές, την εκκλησία του Αη-Γιώργη, τρία παντοπωλεία, και ήταν έδρα Κοινότητας. Είναι δε εντυπωσιακό πως σαν ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του χωριού μνημονεύεται, το 1919 τουλάχιστον, το ότι οι κάτοικοί του διχαζόταν σε φατρίες κι ότι τα προσωπικά πάθη τους οδηγούσαν σε συνεχείς προστριβές και έριδες.

Σημείωση: Όλες οι παραπάνω πληροφορίες προέρχονται από τον «Εθνικό Οδηγό της Μεγάλης Ελλάδος», Γ. Φιλάρετου - Δ. Βασιλειάδη, Αθήναι, 1919.

Αλεξάνδρεια 25-5-84

Εφημερίδα «Τα ΝΕΑ του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ» αρ. φύλλου 5/30-5-84

Το κονάκι του Γιδά

Ο ΓΙΔΑΣ ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Για την Τουρκοκρατία και τις συνθήκες ζωής των υποδουλωμένων προγόνων μας έχουμε οι περισσότεροι μια γενική και συγκεχυμένη εικόνα, που προέρχεται μόνο από τις γνώσεις των σχολικών βιβλίων και που οπωσδήποτε αφορά ολόκληρο τον ελλαδικό χώρο. Έτσι μας λείπει η δυνατότητα να φανταστούμε πως ήταν τότε ο τόπος που γεννηθήκαμε, νά στήσουμε δηλαδή στο μυαλό μας το σκηνικό του χώρου και να ζωντανέψουμε τις συνθήκες εκείνου του τρόπου ζωής. Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται προσπάθεια να ζωντανέψουν εικόνες από την καθημερινή ζωή στο Γιδά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και παράλληλα να διασωθούν εκείνες οι συνήθειες της ζωής, που διατηρούνται πια μόνο στη μνήμη των γεροντότερων.

Οι πληροφορίες που θα παραθέσω αφορούν την περίοδο των αρχών του αιώνα μας και προέρχονται κυρίως από τη ζωντανή αφήγηση του Γρηγ. Α Μοσχόπουλου, 81 χρονών σήμερα, που επί χρόνια διατέλεσε γραμματέας του Αγροτ. Συνεταιρισμού και τον οποίο αισθάνομαι και πάλι υποχρεωμένος να ευχαριστήσω θερμά.

Ο Γιδάς τότε ήταν ένα μεγάλο χωριό με 800 κατοίκους περίπου. Η περιοχή ολόκληρη γύρω του ήταν τσιφλίκι με έκταση 19.500 στρέμματα και τελευταίο ιδιοκτήτη του τον Ισίν-μπέη. Ο ίδιος ο μπέης δεν κατοικούσε στο Γιδά, αλλά στην Κωνσταντινούπολη. Εδώ είχε εγκαταστήσει στο κονάκι του, σαν επιστάτη του τσιφλικιού του έναν γέρο χότζα του Χουζνί εφέντη. Πάντως η τουρκική παρουσία στο Γιδά ήταν μηδαμινή. Οι γεροντότεροι θυμούνται δύο Τούρκους πεταλωτήδες στην παληά αγορά, τον γερο Ισούφ και το Μεχμέτ. Σ' αυτούς θα πρέπει να προστεθούν και μερικοί τουρκόγυφτοι οργανοπαίκτες (ονομαστός ήταν ο Μαμούτης) και ζητιάνοι (θα θυμούνται αρκετοί τον Ρασίμ).

Ο αριθμός αυτός αυξήθηκε αργότερα με τον Τσαούση και τους τζανταρμάδες του, όταν η έδρα της τουρκικής αστυνομίας μεταφέρθηκε από το Λιανοβέργι στο Γιδά.

Ο υπόλοιπος πληθυσμός ήταν η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων, που οι Τούρκοι τους αποκαλούσαν «γερατζήδες», δηλαδή κολλήγους, γεωργοεργάτες του τσιφλικιού. Η γης ανήκε στον μπέη και οι χωρικοί για να ζήσουν έπρεπε να δουλέψουν στο τούρκικο κτήμα. Πήγαιναν λοιπόν στο κονάκι και ζητούσαν από τον Χουνζί εφέντη σπόρο, για να σπείρουν τα χωράφια, ή ακόμη και ζευγάρια για όργωμα, δηλώνοντας συγχρόνως το είδος της καλλιέργειας και τον αριθμό των στρεμμάτων που θα καλλιεργούσαν. Πίσω απ' το κονάκι (στο χώρο της σημερινής Δημαρχίας) οι Τούρκοι είχαν μεγάλες αποθήκες κι εκεί μέσα είχαν φυλαγμένα ό,τι χρειαζόταν για την καλλιέργεια της γης. Χρέωναν στον Έλληνα γεωργό ο,τιδήποτε έπαιρνε και στη συνέχεια, μετά τη σπορά, μετρούσαν τα στρέμματα που είχε σπείρει ο καθένας.

Τον καιρό του θερισμού του σιταριού Τούρκοι αγροφύλακες μετρούσαν τα δεμάτια που είχε το χωράφι. Ο Έλληνας καλλιεργητής ήταν υποχρεωμένος να μεταφέρει 50 δεμάτια στο μεγάλο αλώνι που υπήρχε μπροστά στο κονάκι (στο σημείο της συμβολής των σημερινών οδών Μακεδονομάχων και Σχολείων) και εκεί, μπροστά στα μάτια των Τούρκων, ν' αλωνίσει τα 50 δεμάτια, για να δουν πόσες οκάδες καθαρό σιτάρι θα βγάλουν. Με βάση λοιπόν το σιτάρι που δίναν τα 50 αυτά δεμάτια υπολόγιζαν οι Τούρκοι αφέντες το σιτάρι που έπρεπε να παραδώσει ο Έλληνας γεωργός απ' το σύνολο των μετρημένων δεματιών.

Ο φόρος στον μπέη ήταν το μισό της σοδειάς και 10% ο επιπλέον από το υπόλοιπο που «έμενε» στα χέρια του καλλιεργητή. Έτσι αναγκαζόταν οι Έλληνες να μηχανεύονται τρόπους, ώστε να παραδίνουν όσο το δυνατόν λιγώτερο σιτάρι στους Τούρκους. Όταν λοιπόν αλώνιζαν τα 50 αντιπροσωπευτικά δεμάτια, άφηναν στο λίχνισμα το σπόρο να πέφτει μέσα στ' άχυρα και παρουσίαζαν έτσι λιγότερο καθαρό σιτάρι σαν παραγωγή, οπότε αναλογικά ήταν μικρότερο και το ποσοστό που έπρεπε να παραδώσουν.

Το καλαμπόκι έπρεπε επίσης, αφού το σπάσουν, να το μεταφέρουν πάλι στ' αλώνι του μπέη και να το ξεφλουδήσουν εκεί. Στο τέλος μοίραζαν σε δύο μεγάλα βαρέλια τις ρόκες, κι όταν έφευγαν έπαιρναν μόνο το ένα για το σπίτι τους. Στην προσπάθειά τους δε να κλέψουν τον Τούρκο, πήγαιναν με τα κάρρα τα βράδυα στα χωράφια ριψοκινδυνεύοντας, μάζευαν καλαμπόκια και τάκρυβαν στα σπίτια τους.

Τα ίδια περίπου γινόταν και για τα άλλα προϊόντα, σουσάμι, κριθάρι, φασόλια κτλ.

Μόνο έτσι μπορούσαν να εξασφαλίσουν οι Έλληνες το ψωμί για την οικογένειά τους και την διαμονή τους στο χωριό. Γιατί αν για οποιοδήποτε λόγο κάποιος δεν ήταν σε θέση να καλλιεργήσει, τότε οι Τούρκοι τον έβγαζαν απ' το σπίτι και τον διώχναν απ' το χωριό. Στον δε ιερέα του χωριού, επειδή δεν καλλιεργούσε, επιβάλανε φόρο δύο χρυσές λίρες το χρόνο για το οικόπεδο του σπιτιού του. Κι όποιος τυχόν έμενε σε σπίτι που τόχε κτίσει ο μπέης, πλήρωνε ξεχωριστό φόρο κάθε χρόνο. Γι' αυτό φρόντιζαν οι Έλληνες να χτίζουν μόνοι τα σπίτια τους.

Μόνο στην κτηνοτροφία δεν επέβαλαν φόρο οι Τούρκοι κι έτσι οι χωρικοί προσπαθούσαν να διατρέφουν όσο το δυνατόν περισσότερα ζώα, που μπορούσαν να τα πουλούν ελεύθερα και να εξοικονομούν χρήματα. Λέγεται δε ότι τότε στο Γιδά υπήρχαν περίπου 7.000 πρόβατα και 1.000 μεγάλα ζώα, απ' τα οποία ξεχώριζε μια ράτσα βοδιών με μεγάλα και καμπυλωτά κέρατα. Εφόσον οι υπόδουλοι Γιδιώτες καλλιεργούσαν το τούρκικο τσιφλίκι και δίναν παραπάνω απ' το μισό της σοδειάς στο μπέη δεν είχαν καμμιά ενόχληση από τους Τούρκους. Εκτελούσαν ελεύθερα τα θρησκευτικά τους καθήκοντα και διατηρούσαν σχολείο με 60-70 περίπου μαθητές. Σαν δάσκαλοι εκείνης της εποχής μνημονεύονται οι: Γ. Ραδίτσης, Δ. Οικονόμου, Περ. Κωνσταντινίδης, Θ. Κουκουλούδης, Αντ. Μοσχόπουλος (ιερέας), Κ. Κουρκούτας, Γρ. Σάτης και η διδασκάλισσα Ρόζα. Μάλιστα αναφέρεται ότι στην Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού οι μαθητές διδάσκονταν Ελληνικά, Τουρκικά και Γαλλικά.

Οι χωριανοί συγκεντρωνόταν στον νάρθηκα της εκκλησίας κι εκεί εξέλεγαν την εκκλησιαστική επιτροπή και τον μουχτάρη (πρόεδρο Κοινότητας) με τους αζάδες (συμβούλους – αντικαταστάτες). Ένα από τα κύρια καθήκοντα των μουχτάρηδων ήταν και το να δίνουν τις απαραίτητες βεβαιώσεις ιδιοκτησίας για τις συχνές αγοραπωλησίες ζώων. Σ' αυτό το γεγονός αναφέρεται και η παρακάτω γραφική λεπτομέρεια του τρόπου με τον οποίο σφράγιζε τις βεβαιώσεις ο μουχτάρης: άναβε το λυχνάρι, έβαζε τη σφραγίδα στην κάπνα της φλόγας του και σφράγιζε με την καπνιά. Σαν τελευταίο μουχτάρη θυμούνται τον Αργ. Δεληπάλα, με αζάδες τους Γ. Μοσχόπουλο και Δ. Κούγκα.

Κάθε Δεκαπενταύγουστο οι χριστιανοί γιόρταζαν το πανηγύρι τους, οπότε γινόταν μεγάλη εμποροπανήγυρη αλλά και ζωοπανήγυρη, που συγκέντρωνε πολύ κόσμο απ' όλο το Ρουμλούκι. Το εμπορικό κέντρο του Γιδά ήταν ο χώρος που σήμερα αποκαλείται «παληά αγορά» (στο σημείο της συμβολής των οδών Μακεδονομάχων και Β. Παύ-

λου). Εκεί ήταν συγκεντρωμένα τα εμπορικά καταστήματα και εκεί γινόταν κάθε Παρασκευή το παζάρι. Στο κέντρο του χώρου υπήρχε ένα μεγάλο στρογγυλό ξύλινο υπόστεγο, σκεπασμένο με κεραμίδια στην κορυφή του οποίου κυμάτιζε η τουρκική σημαία με την ημισέληνο. Κάτω απ' αυτό στήναν τους πάγκους τους οι πραγματευτάδες που ερχόταν απ' τα Γιαννιτσά, την Βέροια, την Κοζάνη και απ' τα γύρω χωριά. Συγκεκριμένα για τους Κοζανίτες θυμούνται πως πουλούσαν κυρίως παπούτσια, ενώ οι Ρουμλουκιώτες ενδιαφερόταν ιδιαίτερα για τις αγοραπωλησίες ζώων.

Γύρω απ' το υπόστεγο ήταν τα κτίρια των μόνιμων εμπορικών καταστημάτων, που στην πλειοψηφία τους ανήκαν σε Ηπειρώτες. Υπήρχαν 5-6 μπακάλικα, καφεπωλείο, αρτοποιείο, χασάπικο, πεταλωτήριο ακόμη και σιδερωτήριο... φεσιών, επειδή, όπως είναι γνωστό, οι άνδρες ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε κόκκινο φέσι με μακρυά μαύρη φούντα. Σε κτίριο του χώρου της αγοράς στεγαζόταν επίσης η τουρκική αστυνομία (το σημερινό ξενοδοχείο «Δωδώνη») και δίπλα της ακριβώς ήταν ο παληός μύλος.

Εκεί βρισκόταν επίσης και το μεγάλο πανδοχείο, όπου διανυκτέρευαν ή έτρωγαν στο μαγειρείο του οι αραμπατζήδες που περνούσαν απ' το Γιδά εκτελώντας με διπλά κάρρα το δρομολόγιο Κοζάνη - Θεσ/νίκη.

Απ' το Γιδά περνούσε και η σιδηροδρομική γραμμή που ένωνε τη Θεσσαλονίκη με τα Μπιτόλια (Μοναστήρι). Όπως θυμούνται από διηγήσεις των πατεράδων τους, όταν το 1894 πέρασε από 'δω το πρώτο τραίνο, οι κάτοικοι μείναν κατάπληκτοι από το «αμάξι που έτρεχε δίχως βόδια»! Από τότε χρονολογείται και το κτίριο του Σ. Σταθμού του Γιδά. Σαν σταθμάρχες θυμούνται δυο αδέρφια Ναξιώτες, καθολικούς, τους Πυγμαλίωνα και Ρένο Καραϊσκάκη, που έμεναν στο κτίριο του Σταθμού με τον πατέρα τους, επίσης καθολικό. Ι. Καραϊσκάκη. Σε Μακεδονικό Ημερολόγιο του 1908 (σελ. 322) σώζεται μια φωτογραφία του Σ. Σταθμού Γιδά και διακρίνεται ο σταθμάρχης με το χαρακτηριστικό τούρκικο φέσι, περιστοιχισμένος από γυναίκες του χωριού που φοράνε τη χαρακτηριστική τοπική φορεσιά.

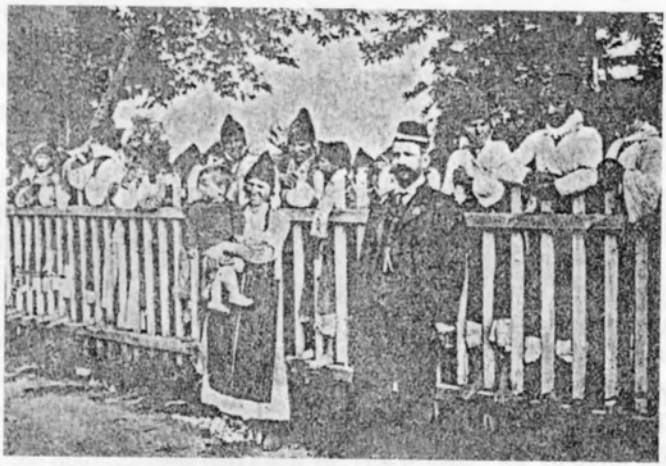

ΧΩΡΙΚΑΙ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ
εν τω σιδηροδρομικώ σταθμώ Γυδά

Διηγούνται πως το 1908 πέρασε με το τραίνο από το Σ. Σταθμό του Γιδά ο Σουλτάνος Ρεσάτ που πήγαινε στα Μπιτόλια για επιθεώρηση. Οι Τούρκοι είχαν μαζέψει όλον τον πληθυσμό και παρέταξαν τους δασκάλους με τους μαθητές που κρατούσαν τις κόκκινες τουρκικές σημαιούλες. Σαν μπάντα είχαν... 5 ζυγιές νταούλια. Όταν σταμάτησε το τραίνο με τον Σουλτάνο τα νταούλια έπαιζαν και ενώ οι Τούρκοι τον χαιρετούσαν, οι μαθητές τραγουδούσαν ένα τουρκικό τραγούδι που τελείωνε με το «Πατισάχ τσόκ γιασά» (Να ζήσει ο βασιλιάς χρόνια πολλά). Λένε ότι τότε ο ξενοδόχος Γ. Λαφαζάνης έδωσε δώρο στον Ρεσάτ ένα ζαρκάδι κι εκείνος τούριξε 2 χρυσές λίρες... μπαξίσι.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι κατά την περίοδο για την οποία μιλάμε διαδραματιζόταν τα γεγονότα του Μακεδονικού αγώνα στον βάλτο των Γιαννιτσών. Ο Γιδάς τότε, όπως κι όλα σχεδόν τα χωριά του Ρουμλουκιού, συγκλονιζόταν λόγω της ενεργού συμμετοχής του στον αγώνα. Τα γεγονότα εκείνα όμως αποτελούν ένα άλλο μεγάλο κεφάλαιο της ιστορίας αυτού του τόπου, με το οποίο ίσως ασχοληθούμε μια άλλη φορά.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλων: 1454/25-9-1980, 1455/26-9-1980,
Εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ», αρ. φύλλου 2/2-2-1984.

Ο οπλαρχηγός
ΘΕΟΧΑΡΗΣ ΚΟΥΓΚΑΣ

Στην προσπάθειά μου να γίνει γνωστή η προσφορά και η συμμετοχή των κατοίκων του Γηδά στον Μακεδονικό Αγώνα, θα μιλήσω στο σημερινό σημείωμα για τη δράση ενός οπλαρχηγού, που καταγόταν απ' τον τόπο αυτό, του Θεοχάρη Κούγκα.

Γεννήθηκε στον Γηδά το 1870. Η πατριωτική του δράση άρχισε απ' το 1897 νέος τότε εργαζόμενος σαν ζωέμπορος μπαινόβγαινε τα τότε ελληνοτουρκικά σύνορα, μεταφέροντας ζώα από την υπόδουλη Μακεδονία στην ελεύθερη Ελλάδα. Στη Λάρισα γνώρισε τον δήμαρχο Νικόλαο Πετρωτό, ο οποίος, αφού τον μύησε στον αγώνα της προετοιμασίας για την απελευθέρωση της Μακεδονίας, του εμπιστεύτηκε την διακίνηση πολεμικού υλικού. Ο Θεοχάρης παραλάμβανε το υλικό απ' το Δερλί Λαρίσης και το μετέφερε κρυφά, μέσα σε κοφίνια με λεμόνια, στο Κλειδί του Ρουμλουκιού, στο σπίτι του Ράκου.

Ὅταν ἀρχισε η διείσδυση ἐνοπλων Βουλγάρων στον Βάλτο των Γιαννιτσών (1902-3), ο Θεοχ. Κούγκας μαζί με τον Τζόλα τον Περήφανο ἦταν οι πρώτοι ἐνοπλοι Ἕλληνες που μπήκαν στο Βάλτο για ν' αντιμετωπίσουν τους εχθρούς. Στα ΝΔ της λίμνης ἐχτισαν την θρυλικὴ καλύβα Κούγκα, που αποτέλεσε αργότερα το σημαντικώτερο οχυρό για τον αγώνα των ελληνικών σωμάτων που δρούσαν στον Βάλτο. Το πρώτο ελληνικό ανταρτικό σώμα που ἦρθε για ενίσχυση του αγώνα που ἀρχισαν οι δυό τους στον Βάλτο ἦταν του Καπετάν Πετρίλου.

Τον Νοέμβρη του 1904 ο Θ. Κούγκας ἐφυγε απ' το Βάλτο κι ακολουθώντας το Σώμα του καπετάν Κατσίγαρη πήρε μέρος στις επιχειρήσεις που ἐγιναν στο Βλάντοβο (Ἄγρας), στο Τέχοβο (Καρυδιά) και στο Σαρακίνοβο Καρατζόβας. Αργότερα σε συνεργασία με τον καπετάν Γκόνο Γιώτα και τον καπετάν Πετρίλο ἐδρασε στα παραλίμνια χωριά Κιρτζαλάρ (Ἀδενδρο), Τσέκρι (Παραλίμνη), Καῖλή, Ζορμπά, Σαρίτσα και Κουφάλια, συμβάλοντας ἐτσι στην εκκαθάριση των Βουλγάρων και απ' τον Βάλτο, αλλά και από τα χωριά της γύρω περιοχής. Κατόπιν με το Σώμα του καπετάν Μωρογιάννη πήρε μέρος στην εξόντωση του βουλγαρικού σώματος του Μάρκωφ. Επίσης με το Σώμα του Στόϊκου συμπολέμησε στη μάχη της Πόλτσιστας. Απ' τη μέχρι τότε δράση του το σώμα του ἐφερε τέσσερα τραύματα.

Το 1908 εργαζόταν σαν επιστάτης στο τσιφλίκι του Τούρκου μπέη του Σχοινά. Επειδή όμως εμφανίστηκαν ξανά στην περιοχή του Μοριχοβου μερικές βουλγαρικές ομάδες, το Αρχηγείο του ανάθεσε την αποστολή για την εκκαθάριση της περιοχής. Ο Θεοχ. Κούγκας σχημάτισε για το σκοπό αυτό μια ομάδα από παλληκάρια του Γηδά, στην οποία συμμετείχαν – κατά την μαρτυρία του Γρ. Α. Μοσχόπουλου – και οι εξής: Γ. Οικονομόπουλος, Δ. Οικονομόπουλος, Γ. Κούγκας, Κ. Κούγκας, Θ. Ματόπουλος, Γρ. Ματόπουλος, Π. Γκλίτζιος, Γ. Παρανομόπουλος, Α. Μπάνης, Αντ. Τσιτσάνας. Στις συμπλοκές στο Μοριχοβο ο Θεοχάρης τραυματίστηκε για πέμπτη φορά.

Όταν το 1912 ο Ελληνικός Στρατός έφτασε στη Βέροια, ο Θεοχ. Κούγκας πήγε εκεί αυθόρμητα και προσφέρθηκε εθελοντικά να οδηγήσει τους ανιχνευτές προς τον Γηδά. Επειδή γνώριζε καλά την περιοχή πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες στο τμήμα του αξιωματικού Μαυρομιχάλη και πήρε μέρος στη μάχη για την κατάληψη των γεφυρών του Λουδία (20-10-1912), όπου τραυματίστηκε για έκτη φορά.

Κατά τον Β΄ Βαλκανικό πόλεμο (1913) κατατάχτηκε πάλι εθελοντικά και πολέμησε στη μεγάλη μάχη του Λαχανά, όπου επίσης τραυματίστηκε.

Για τις υπηρεσίες που πρόσφερε στον Ελληνικό Στρατό κατά τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-13, η κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου του απένειμε δίπλωμα και παράσημο στις 25-5-1914. Πέθανε το 1917.

Ο Δήμος Αλεξανδρείας τιμώντας τον γεναίο πολεμιστή έδωσε τ' όνομά του σε μια οδό της πόλης. Πιστεύουμε όμως πως η μακροχρόνια πολεμική του δράση θα δικαιωνόταν περισσότερο εάν στηνόταν η προτομή του σε κεντρικό σημείο της πόλης μας. Για τον σκοπό αυτό μάλιστα το 1979 σε συνεστίαση χορού των Κουγκαίων, που πραγματοποιήθηκε στην Αλεξάνδρεια, συγκεντρώθηκαν από προσφορές το χρηματικό ποσόν των 100.000 δρχ. περίπου, το οποίο τελικά δεν ξέρω τι απέγινε.

Σημειώσεις:

1. Άγγελος Κ. Ανεστόπουλος. Ο Μακεδονικός Αγών 1903-1908, τομ. Γ., 1976, σελ. 74 κ. επ.
2. Ευχαριστώ θερμά τον κ. Θωμά Απ. Κούγκα για τα πολύτιμα στοιχεία που έθεσε στη διάθεσή μου για να γράψω το σημερινό σημείωμα. Η φωτογραφία του οπλαρχηγού προέρχεται επίσης από το προσωπικό αρχείο του.
3. Το σημερινό σημείωμα έχει ξαναδημοσιευθεί στο μεγαλύτερο μέρος του σε ημερήσια εφημερίδα του Νομού μας.

Αλεξάνδρεια 19-3-84

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1496/16-11-1980 και εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ» αρ. φύλλου 9/22-3-1984.

Ο ΚΑΠΕΤΑΝ ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Ο κύριος οπλαρχηγός του Γηδά στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα κατά των κομιτατζήδων ήταν ο Αποστόλης Ματόπουλος, ο επωνομαζόμενος από τότε καπετάν Αποστόλης ή Μάτης.

Γεννήθηκε στον Γηδά το 1868 περίπου. Στον Αγώνα πήρε ενεργό μέρος από το 1904 και εξελίχτηκε γρήγορα σε ονομαστό οπλαρχηγό που είχε υπό τις διαταγές του ανταρτικό σώμα δεκαπέντε περίπου ανδρών, μερικοί απ' τους οποίους ήταν οι: Αργύρης Λαγγόνας (Παλιοχώρι), Νίκος Σιάνδρης (Κουλακιά), Κούκουλης (Μελίκη), Γ. Ντάλιας (Σίνδος), Θωμάς Τολιόπουλος (Τριχοβίστα), Γρηγόρης Μπόσκος, κάποιος ψυχογιός του απ' το Γκριζάλι, κ.ά.

Το Σώμα του καπετάν Αποστόλη έλαβε μέρος σε πολλές επιχειρήσεις στον Βάλτο και είχε την ευθύνη για την ανακοπή της βουλγαρικής παρουσίας στα χωριά δυτικά της Θεσ/νίκης και για την φύλαξη των χωριών του Ρουμλουκιού. Ο καπ. Απ. μαζί μ' έναν γιατρό απ' την Θεσ/νίκη Αντωνιάδη (ή Αντωνάκη) ασκούσαν τεράστια επιρροή σ' όλο το Ρουμλούκι, ενώ παράλληλα διατηρούσε πολύ καλές σχέσεις με τον μπέη της Καβάσιλας Χαλήλ (που είχε ελληνίδα μητέρα), πράγμα που του επέτρεπε να έχει άνεση κινήσεων για τον Αγώνα. Στον Γηδά τον θυμούνται να εκτελεί και χρέη Δικαστή-Αστυνόμου αφού οι Τούρκοι δεν ενδιαφέρονταν, κι έτσι όταν ερχόταν στον Γηδά έλυνε τις διαφορές των κατοίκων.

Κατά την είσοδο του καπετάν Νικηφόρου το 1906 στον Βάλτο το Σώμα του καπ. Απ. ανέλαβε να διώξει τους Βούλγαρους απ' τις καλύβες «Κορυφή» και «Βόλακα». Πράγματι με τους άνδρες του μπήκαν στην λίμνη και κατόρθωσαν να φθάσουν κοντά στις βουλγάρικες καλύβες χωρίς να γίνουν αντιληπτοί, οπότε άρχισαν να πυροβολούν απ' τα παράθυρα αιφνιδιάζοντας τους Βουλγάρους, που προσπάθησαν να βγουν έξω να οχυρωθούν, αλλά εξοντώθηκαν όλοι μαζί με τον επικεφαλής τους Χρίστσεφ. Μετά απ' αυτό στον καπ. Απ. ανατέθηκε η εγκατάσταση και φύλαξη της καλύβας Βόλακα, η οποία επισκευάστηκε, οχυρώθηκε και επανδρώθηκε με συνολική δύναμη 18 ανδρών. Κατά τις επιχειρήσεις στον Βάλτο ο καπ. Απ. συνεργαζόταν συχνά με τον καπετάν Γκόνο και καθιερώθηκε σαν υπαρχηγός του.

Αναφέρεται ακόμη πως το Σώμα του καπ. Απ. μαζί με τον Γκόνο επιτέθηκε κατά του χωριού Τρία Χάνια της Θεσ/νίκης και στην συμπλοκή σκοτώθηκαν δύο Βούλγαροι, ενώ τραυματίστηκε στο χέρι ο Αποστόλης. Επίσης στην θέση Τούμπα της Θεσ/νίκης το Σώμα του μαζί με τον Γκόνο σκότωσε 4 Βούλγαρους που εργαζόταν στο εκεί κεραμοποιείο. Ακόμη στο χωριό Τεκελή επετέθηκαν εναντίον 40 Βουλγάρων που εργαζόταν σε κοπή χόρτων και σκότωσαν 8.

Απ' τις ενέργειες αυτές, όπως φαίνεται απ' το αρχείο του καϊμακάμη της Έδεσσας, ταράχτηκαν αμέσως ο Χιλμή πασάς και η Υψηλή πύλη κι έστειλαν αυστηρές διαταγές για ανακοπή της δράσης των Ελλήνων «λησταντάρτων». Έτσι τον Μάιο του 1907, όταν ο Αποστόλης, ο Γκόνος κι ο Λάζος Δουγιάμας ήταν μαζεμένοι στο σπίτι του Φ. Καλλιγιάννη στην Κουλακιά, εμφανίστηκε ξαφνικά τουρκικός στρατός εναντίον τους. Οι τρεις οπλαρχηγοί για να ξεφύγουν φόρεσαν χωριάτικα ρούχα, πήραν τα δρεπάνια στον ώμο κι ανέβηκαν σ' ένα κάρο, παριστάνοντας τους φιλήσυχους γεωργούς που

πήγαιναν στα χωράφια. Τα όπλα τους βέβαια τα είχαν κρυμμένα κάτω από μια ψάθα, αλλά δεν χρειάστηκε να τα χρησιμοποιήσουν επειδή διέφυγαν εύκολα.

Αλεξάνδρεια 2-7-84

Όταν έγινε η νεοτουρκική μεταπολίτευση του 1908 και σταμάτησαν οι εχθροπραξίες, ο καπετάν Αποστόλης μαζί με τον Γκόνο και 10 άνδρες τους παρουσιάστηκαν στην Νεοτουρκική Διοίκηση της Θεσ/νίκης. Απ' το σημείο αυτό αρχίζουν τα αμφιλεγόμενα αν όχι σκοτεινά σημεία της δράσης του Αποστόλη. Έτσι, όταν όλα έδειχναν ότι οι Νεότουρκοι είχαν σχέδιο να εξοντώσουν τους καπεταναίους του Μακεδονικού Αγώνα, κι ενώ ο συμπολεμιστής του καπ. Γκόνος έφυγε στην ελεύθερη Ελλάδα, ο καπ. Αποστόλης έμεινε. Μάλιστα όταν αργότερα ο καπ. Γκόνος αποφάσισε να ξαναγυρίσει στον Βάλτο, την στιγμή που, στην σκάλα του Νησιού έμπαινε στην πλάβα (βάρκα λίμνης), τον πυροβόλησε το τουρκικό απόσπασμα που τούχε στήσει ενέδρα. Το φονικό του Γκόνου «πίστευαν» ότι ήταν έργο προδοσίας του γιατρού Αντωνιάδη και του καπ. Αποστόλη. Φαίνεται πως ο Αντωνιάδης παρασύρθηκε από την φιλία του με τον άλλοτε βοηθό των ελλήνων ανταρτών Ραχμή μπέη, κι έγινε όργανο των Νεότουρκων, επειδή «τούταξαν πολλά» και μαζί μ' αυτόν πίστευαν πως τον ίδιο ρόλο έπαιξε κι ο Αποστόλης.

Στον Γηδά, οι παλιότεροι που θυμούνται τον καπ. Αποστόλη, λένε γι' αυτόν πως «στην αρχή δούλευε καλά, αλλά στο τέλος πρόδωσε», χωρίς να ξέρουν όμως να πουν τι συγκεκριμένο έκανε. Μάλιστα ο Γρ. Μοσχόπουλος, μου είπε πως ο Αποστόλης μαζί με τον γιατρό Αντωνιάδη, πούλησαν 5.000 όπλα Μάνλιχερ στους Βουλγάρους. Ο ίδιος μου διηγήθηκε ακόμη, πως μετά την Νεοτουρκική μεταπολίτευση του 1908, όταν τα ελληνικά σχολεία υποχρεώθηκαν να διδάσκουν μόνο από τουρκικά βιβλία (γιατί αλλιώς θα τάκλειναν), τότε ο καπ. Αποστόλης διέθεσε δικά του χρήματα κι έφερε απ' την Θεσ/νίκη τουρκικά βιβλία κι έτσι δεν έκλεισε το σχολείο του Γηδά. (Βέβαια τα τουρκικά βιβλία τα είχαν για να ξεγελούν τους Τούρκους επιθεωρητές, ενώ συνεχιζόταν η διδασκαλία των ελληνικών βιβλίων, που τάκρυβαν οι μαθητές στα βρακοπόδια τους).

Όταν το 1912 μπήκε ο Ελληνικός Στρατός στην Μακεδονία, ο καπετάν Παναγιώτης (Παπατζανετέας), μετά από προτροπή και εντολή ενός υπαλλήλου του προξενείου Θεσ/νίκης Κ. Ρέντη, ανέλαβε την εξόντωση του γιατρού Αντωνιάδη, τον οποίο πέτυχε στα μπάνια σε παραλία της Θεσ/νίκης και τον σκότωσε. Όταν τόμαθε ο Αποστόλης διέφυγε αμέσως στην Αμερική. Για την φυγή του μερικοί διηγούνται πως για να περάσει με ασφάλεια από τα σημεία ελέγχου (γέφυρα Αξιού) κρύφθηκε μέσα σε κάρο σκεπασμένο με άχυρα κι ότι πριν την φυγή του ήταν κρυμένος στην Κουλακιά στο σπίτι του Αριστοτ. Μπουράτση, στον οποίο δώρισε τα κυάλια του.

Αυτά περίπου είναι όσα γράφτηκαν και λέχτηκαν για τον Αποστόλη. Από το συγγενικό του περιβάλλον όμως στην Αλεξάνδρεια, πληροφορήθηκα διάφορα στοιχεία, τα οποία αναιρούν σε μεγάλο βαθμό την εντύπωση, που έχει δημιουργηθεί για την δράση του ή τουλάχιστον δημιουργούν σοβαρά ερωτηματικά για το κατά πόσον ο καπ. Αποστόλης υπήρξε ή όχι θύμα συκοφαντιών.

Έτσι μου ανέφεραν, ότι, όταν μαθεύτηκε ο σκοτωμός του γιατρού Αντωνιάδη το 1912, οι παλιοί καπεταναίοι Μαζαράκης και Κάκαβος, που έδρασαν στην περιοχή μας κατά τον Μακεδονικό Αγώνα και βρίσκονταν εκείνη την περίοδο στην Μακεδονία

Ο καπετάν Αποστόλης (καθισμένος) σε φωτογραφία μετά την Νεοτουρκική μεταπολίτευση, μαζί με τον Χαλήλ μπέη και μερικούς άνδρες του: Λαγγόνα, Σιάνδρη, Μπόσκο και Τολιόπουλο.

υπηρετώντας στον Ελληνικό Στρατό που απελευθέρωσε την Μακεδονία με ανώτατους βαθμούς (στρατηγού και συνταγματάρχη αντίστοιχα), επειδή ήξεραν την πλούσια δράση του συμπολεμιστή τους Αποστόλη, κι επειδή γνώριζαν ότι ήταν αγνός πατριώτης, αποφάσισαν, να τον βοηθήσουν να σωθεί, γιατί πίστευαν πως ο καπ. Αποστόλης είχε πέσει θύμα συκοφαντίας, που δεν μπορούσε εκείνη την ταραγμένη περίοδο να αποδειχθεί. Έτσι τούβγαλαν οι ίδιοι διαβατήριο και εισιτήριο για την Αμερική, διέθεσαν άνδρες για την προσωπική του ασφάλεια και τον φυγάδευσαν με βάρκα απ' την Κουλακιά μέχρι το λιμάνι της Θεσ/νίκης, όπου οι ίδιοι προσωπικά επιτηρούσαν την επιβίβασή του στο πλοίο. Όλ' αυτά τα διηγήθηκε αργότερα ο ίδιος ο καπ. Μαζαράκης (μετέπειτα στρατηγός του Ελλην. Στρατού και πολιτευτής) σε συγγενείς του καπ. Αποστόλη, τους οποίους ο Μαζαράκης επισκεπτόταν πολλές φορές στον Γηδά, σε ανάμνηση της φιλίας του με τον Αποστόλη. Επίσης τους ενημέρωσε ότι αρχικά το Γεν. Επιτελείο Στρατού αποκήρυξε τον καπ. Αποστόλη, αλλά στη συνέχεια ανακάλεσε την προηγούμενη απόφασή του και τον αποκατέστησε πλήρως. (Θα προσπαθήσω να βρω τις αποφάσεις αυτές του ΓΕΣ, γιατί πρέπει να περιέχουν μεγάλο μέρος αλήθειας για την δράση του οπλαρχηγού).

Έτσι ο Γηδιώτης καπετάνιος βρέθηκε στο Χόπγουελ της Βιρτζίνια κι αργότερα μετοίκησε στο Ρίτσμοντ. Για το 1952 είχε προγραμματίσει την επάνοδό του στην Ελλάδα, όμως λίγους μήνες πριν το ταξίδι αυτό πέθανε σε ηλικία 83 ετών.

Το διαβατήριο που με τόσο κόπο απόκτησε, ταξίδεψε μόνο του για την Ελλάδα και βρίσκεται σήμερα στα χέρια των συγγενών του, ενώ παράλληλα χάθηκε η ευκαιρία για την Ιστορία του τόπου μας να απαντήσει ο ίδιος για όλα όσα αποδόθηκαν σε βάρος του.

Σημειώσεις

1. Η φωτογραφία που δημοσιεύθηκε προέρχεται από το αρχείο του Θωμά Κούγκα.
2. DAKIN, THE GREEK MACEDONIAN STRUGLE
3. Γ.Χ. Μόδη, Μακεδονικός Αγών και Μακεδόνες Αρχηγοί.
4. Αγγ. Ανεστόπουλος ο Μακεδονικός Αγών.
5. Δημ. Ν. Κακκαβού, Απομνημονεύματα (Μακεδονικός Αγών).

Αλεξάνδρεια 27-7-84

Εφημερίδα «Τα ΝΕΑ του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ», αρ. φύλλων: 13/1-8-1984, 14/8-8-1984.

Ο ΠΑΠΑΝΤΩΝΗΣ

Στο ανατολικό τμήμα της Αλεξάνδρειας υπάρχει μια στρόγγυλη πλατεία που ονομάζεται «Πλατεία Παπαντωνίου». Είναι σίγουρο δε πως οι περισσότεροι από τους σημερινούς κατοίκους της πόλης δεν ξέρουν ποιος είναι αυτός ο «Παπαντωνίου» ή «Παπαντώνιος», πούδωσαν τ' όνομά του στην πλατεία. Το «Παπαντωνίου» λοιπόν είναι η καθαρευουσιάνικη γενική του «Παπαντώνη», για τον οποίο θα μιλήσω σήμερα.

Ο Παπαντώνης γεννήθηκε το 1874 στον Γηδά και το όνομά του ήταν Αντώνιος Μοσχόπουλος. Όταν τέλειωσε το Δημοτικό σχολείο του χωριού, πήγε το 1880 στην

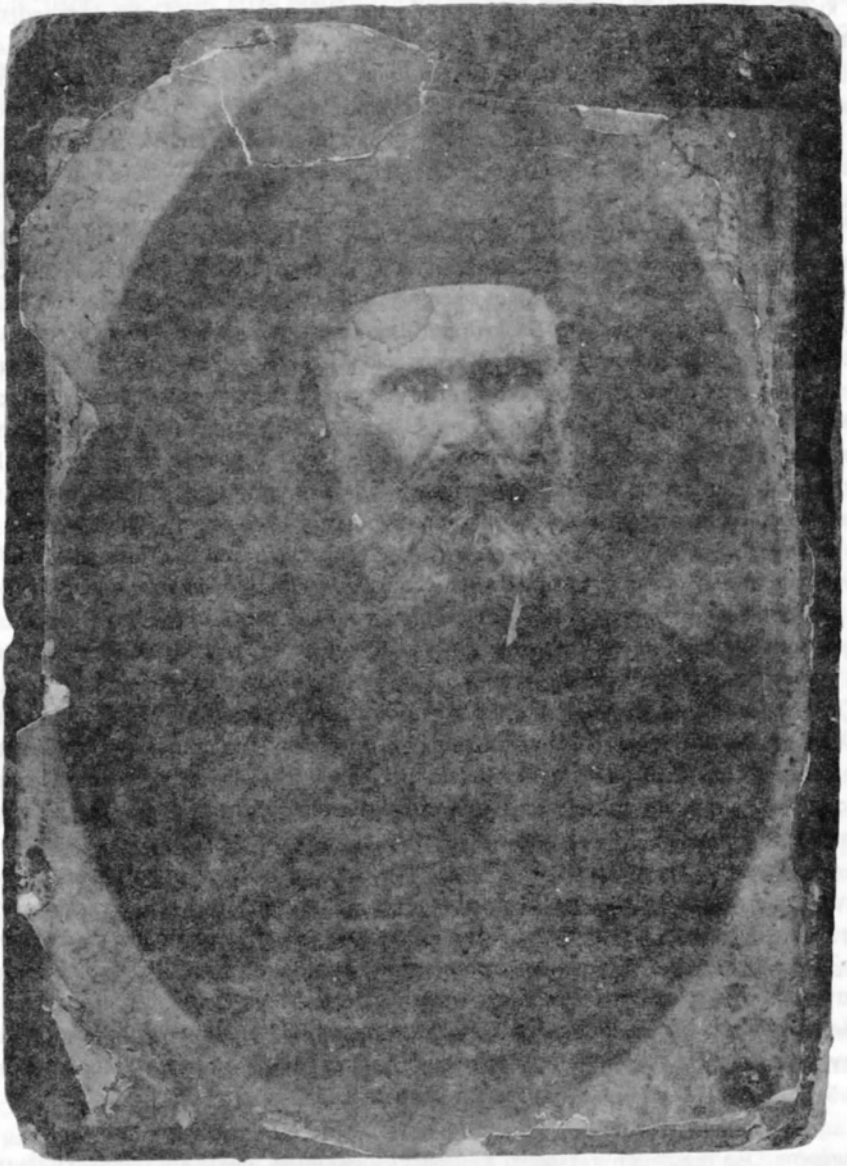

Ριζάριο Σχολή της Βέροιας, που είχε τότε διευθυντή τον Δ. Καραλή. Αποφοίτησε από κει δάσκαλος κι αμέσως διορίστηκε στο χωριό Τσινάφορο (σημερινό Πλάτανος), όπου υπηρέτησε για 4 χρόνια. Στη συνέχεια μετατέθηκε και δίδαξε επί δύο χρόνια στο Νιχώρι κι άλλα δύο στον Σχοινά. Το 1906 διορίστηκε δάσκαλος στον Γηδά, όπου παράλληλα με τα καθήκοντα του δασκάλου πρόσφερε τις υπηρεσίες του και σαν γραμματέας της τότε Κοινότητας, κοντά στους μουχτάρηδες (πρόεδροι Κοινότητας) Γεώργιο Μοσχόπουλο και Αργ. Δεληπάλα. Το 1910 τον χειροτόνησε ιερέα ο μητροπολίτης Φώτιος κι από τότε τον αποκαλούσαν Παπαντώνη, όνομα με το οποίο έμεινε στην μνήμη όλων των ντόπιων του Γηδά. Συνολικά χρημάτισε δάσκαλος επί 18 χρόνια και ιερέας για άλλα 22.

Κατά την διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα ο Παπαντώνης διακρίθηκε σαν εξέχουσα μορφή αγωνιστή, έχοντας αναλάβει μαζί με τους Γ. Κούγκα και Δ. Κυριαζόπουλο ή Σκοινιώτη την τροφοδοσία και εφοδιασμό των ανταρτικών σωμάτων του Βάλτου. Γνωρίζοντας δε τουρκικά και βουλγάρικα μπορούσε να διενεργεί διάφορες συνεννοήσεις και διαπραγματεύσεις για λογαριασμό των κατοίκων και των ανταρτών. Συνεργαζόταν στενά με τον κουνιάδο του Καπετάν Αποστόλη (Ματόπουλο), με τον οποίο στα 1907 πήγαν στο Ελληνικό Προξενείο της Θεσσαλονίκης, πήραν από τον Πρόξενο Κορομηλά 150 όπλα Μάνλιχερ, τα οποία κρυφά απ' τους Τούρκους τάφεραν στον Γηδά και τα μοίρασαν στους κατοίκους, με την εντολή να τα χρησιμοποιήσουν μόνο σε περίπτωση που θα γινόταν κάποια γενικώτερη κίνηση απελευθέρωσης. Όμως κάποιο βράδυ πήγαν γύφτοι να κλέψουν άλογα από την οικογένεια του Κ. Παπαεμμανουήλ κι αυτοί για να διώξουν τους κλέφτες πήραν τα όπλα κι άρχισαν να τους πυροβολούν. Με το άκουσμα των πυροβολισμών άρχισαν να πυροβολούν κι από άλλα σπίτια, οπότε σηκώθηκε ο Παπαντώνης και φώναζε σ' όλους «μάϊνα-μάϊνα», να πάψουν δηλαδή για να μην τους ακούσουν οι Τούρκοι. Σε λίγο όμως έφθασαν οι Τούρκοι αστυνομικοί (τζιανταρμάδες) απ' το Λιανοβέργι κι άρχισαν αμέσως έρευνες, ανακρίσεις και άγριο ξυλοφόρτωμα πολλών κατοίκων, προκειμένου να μάθουν για ποιο σκοπό τα ήθελαν οι Γηδιώτες τα όπλα, τα οποία ανακάλυπταν με έρευνα σε κάθε σπίτι. Τότε ο Παπαντώνης άρχισε διαπραγματεύσεις και με την παρέμβασή του έσωσε το χωριό από τα αντίποινα των Τούρκων.

Ο Παπαντώνης πέθανε στις 17-4-1934, αλλά έμεινε στην μνήμη των Γηδιωτών σαν ξεχωριστός άνθρωπος του πνεύματος, τηρουμένων των αναλογιών της εποχής του και του χώρου του, επιτυχημένος παπαδάσκαλος και αγωνιστής του Μακεδονικού Αγώνα. Αργότερα οι συγχωριανοί του σωστά θέλησαν να δώσουν το όνομά του στην πλατεία που σχηματίστηκε μπροστά στο σπίτι του. Μόνο που το καθαρευουσιάνικο «Παπαντωνίου» εύκολα παραπλανεί και μας παραπέμπει μάλλον στον γνωστό... λογοτέχνη Ζαχαρία Παπαντωνίου κι όχι στον δικό μας τον Παπαντώνη, οπότε η πλατεία για να τον θυμίζει θάπρεπε να λέγεται «Πλατεία Παπαντώνη».

Σημείωση: Όλο το παραπάνω ιστορικό σημείωμα στηρίζεται σε γραπτή και προφορική εξιστόρηση του 85ετούς γυιού του Παπαντώνη, Γρηγ. Αντ. Μοσχόπουλο, τον οποίο ευχαριστώ και πάλι για την βοήθεια που μου προσφέρει για να γραφτεί η ιστορία του Γηδά.

Αλεξάνδρεια 12-2-84

Εφημερίδα «ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΦΩΝΗ» αρ. φύλλου 4/16-2-1984.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ

Στις μέρες μας, όμως είναι φυσικό ελάχιστοι τραγουδάνε ή ακούνε το ντόπιο τραγούδι «της Μαρίας». Οι περισσότεροι θάχουν δει τον ομώνυμο χορό πάνω στη μουσική του τραγουδιού αυτού και θάχουν ακούσει, πριν την εμφάνιση κάποιου παραδοσιακού χορευτικού συγκροτήματος, την αναγγελία από τα μεγάφωνα ότι θα χορευτεί ο χορός «της Μαρίας». Είναι ένας γυναικείος αργός, βαρύς, τελετουργικός στο ύφος χορός, που είναι δύσκολος να χορευτεί από νεώτερους, γιατί απαιτεί εσωτερικότητα στον ρυθμό της πρωτοχορεύτριας.

Οι στίχοι του τραγουδιού «της Μαρίας», σύμφωνα με μια απ' τις παραλλαγές που γνωρίζω είναι οι εξής:

– Τι κλιές καϋμέν(η) Μαρία, μ',
κόρ' Μαρία μ'
κι μένα δεν του λιές, αχ κι μένα
δεν του λιές.
– Τι να σου πω σιουνφάδα μ',
κόρ' σιουνφάδα μ',
τι να σ' αφηγηθώ, αχ τι να σ'
αφηγηθώ.
Πήραν τουν άντρα μ', τουν
άντρα μου, σιουνφάδα μ',
αχ τουν πήραν στου στρατό, αχ
τουν πήραν στου στρατό.
Τρεις τζιανταρμάδις ήταν κορ'
σιουνφάδα μ'
αχ κι ένας σιουβαρής, αχ κι
ένας σιουβαρής.

(τζιανταρμάδες = τούρκοι αστυνόμοι, σιουβαρής = τούρκος ιππέας αξιωματικός).

Το θέμα λοιπόν του τραγουδιού αυτού είναι το κλάμα και ο πόνος μιας Μαρίας, η οποία απαντώντας σε ερώτηση της συνυφάδας της, εξηγεί ότι κλαίει επειδή ήρθαν σπίτι της τέσσερις Τούρκοι, ένας αξιωματικός με τρεις αστυνομικούς, και πήραν, με το ζόρι προφανώς και ξαφνικά, τον άντρα της, προκειμένου να τον κατατάξουν στον στρατό, τον τουρκικό φυσικά, γιατί σε ποιον άλλον στρατό θα τον κατέτασσαν οι τούρκοι αστυνομικοί.

Όταν πρωτάκουσα τα λόγια του τραγουδιού, η κύρια απορία που μου γεννήθηκε ήταν το κατά πόσον οι Τούρκοι επιστράτευσαν και Έλληνες (πέρα από τους γενίτσαρους) για τον τακτικό τους στρατό. Θυμήθηκα τότε μια αφήγηση του συγχωρεμένου του μπάρμπα Νάσου Μαυρόπουλου, ο οποίος ισχυριζόταν ότι είχε υπηρετήσει με το ζόρι στον τουρκικό στρατό μέχρι το 1912 στο Μοναστήρι της Σερβίας, κι όταν το τάγμα του ήρθε αντιμέτωπο για μάχη με τον ελληνικό και τον σύμμαχο σερβικό στρατό, αυτός μαζί μ' άλλους Έλληνες δραπέτευσαν, μπήκαν στις ελληνικές γραμμές και ενημέρωσαν τους δικούς μας για τις δυνάμεις και τις θέσεις του τουρκικού στρατού. Τις πληροφορίες αυτές δεν τις είχα διασταυρώσει ποτέ μέχρι τώρα, ώσπου πρόσφατα ο

Θωμάς Απ. Κούγκας με διαβεβαίωσε κι αυτός ότι πράγματι οι Τούρκοι στρατολόγησαν Έλληνες, μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων (1908), όταν σύμφωνα με το Σύνταγμα που έφτιαξαν, όλοι οι υπήκοοι του Οθωμανικού κράτους, ανεξάρτητα από εθνικότητα και θρησκεία, ήταν «ίσοι», οπότε έπρεπε και να στρατεύονται. Μάλιστα μου παρέθεσε κι έναν πίνακα κατοίκων του Γηδά που στρατολογήθηκαν το 1910 στον τουρκικό στρατό και οι οποίοι ήταν: Θωμάς Πανταζόπουλος του Κρυστάλη, Κων/νος Κυρόπουλος του Βασίλη, Γρηγόρης Καραχασάνης, Γεώργιος Μανωλόπουλος του Αντώνη, Γεώργιος Μαυρόπουλος, Διονύσης Σταυρόπουλος του Αθανασίου, Κων/νος Κούγκας του Ζήση, Γιώργος Παπαθανασόπουλος του Θωμά, Αθανάσιος Καραμήτρος και Γρηγόρης Ντουλόπουλος του Παναγιώτη.

Έτσι βρισκόμαστε μπροστά σε μια νέα λεπτομέρεια της ζοφερής ζωής των παπούδων μας κατά την Τουρκοκρατία. Εκτός των άλλων ταλαιπωριών που υπέμεναν, ήταν υποχρεωμένοι να στρατολογούνται στις τάξεις του εχθρού τους. Οι στρατολογήσεις αυτές πρέπει να ήταν βίαιες, αφού, όπως λέει το τραγούδι, μόνο με την χρησιμοποίηση αστυνομικών αποσπασμάτων την πετύχαιναν οι κατακτητές. Όλος δε ο πόνος που άφηνε το βίαιο πάρσιμο του άντρα για τον στρατό του κατακτητή, το ξαφνικό ορφάνεμα της οικογένειας και το αδιέξοδο του σκλαβωμένου, έμεινε στα λόγια και τον μουσικό σκοπό του τραγουδιού «της Μαρίας», που προφανώς γι' αυτούς τους λόγους είναι απ' τα πιο παραπονιάρικα και τα πιο διαδεδομένα, στα χωριά αυτού του κάμπου.

Αλεξάνδρεια 31-5-84

Εφημερίδα «Τα ΝΕΑ του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ», αρ. φύλλου 6/6-6-1984.

Οκτώβριος 1912
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ

Μετά την νίκη των Ελλήνων στο Σαραντάπορο (10-10-1912) το σύνολο σχεδόν των τουρκικών στρατευμάτων που υποχωρούσαν διακινήθηκε μεσ' απ' τον κάμπο του Αλιάκμονα. Τις μέρες εκείνες οι δρόμοι Βέροιας - Γιδά - Γιαλαντζίκ (Ν. Χαλκηδόνα) και Κατερίνης - Νησέλι - Γιδά - Γιαλαντζίκ ήταν γεμάτοι από Τούρκους που έφευγαν πίσω απ' το Λουδία. Οι Έλληνες των χωριών που βρίσκονταν πάνω σ' αυτούς τους δρόμους έζησαν μια τελευταία ταλαιπωρία εξ αιτίας των πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών που επιδίδονταν σε αρπαγές και βιαιοπραγίες. Τότε πολλά απ' αυτά τα χωριά εγκαταλείφτηκαν και οι φοβισμένοι κάτοικοί τους έτρεξαν να κρυφτούν στο Βάλτο ή σε απομακρυσμένες τοποθεσίες.

Οι μπέηδες τσιφλικάδες της περιοχής βλέποντας τον τουρκικό στρατό να υποχωρεί άρχισαν να εγκαταλείπουν τα κονάκια τους και να ακολουθούν τις φάλαγγες του στρατού. Ο Σ. Γιοβανόπουλος, από την Παλιόχωρα, διηγείται χαρακτηριστικά πως ο Σαΐτ μπέης του Νεοχωρόπουλου απ' την τρομάρα και την βιασύνη του να φύγει, ανέβηκε στο άλογο και το χτυπούσε με μανία για να ξεκινήσει, ενώ αυτό ήταν ακόμη ... δεμένο.

Η Λένια Βουλτσινού, κάτοικος Επισκοπής τότε θυμάται πως τρεις μέρες και τρεις νύχτες περνούσαν οι Τούρκοι απ' το δημόσιο δρόμο, βαδίζοντας «σε τρεις αράδες», όπως είπε χαρακτηριστικά. Θυμάται ακόμη πως οι Τούρκοι μπήκαν στην Τριχοβίτσα (Καμποχώρι) κι επιδόθηκαν σε καταστροφές. Οι κάτοικοι όμως είχαν φύγει ευτυχώς και κρυβόταν στο Βάλτο. Επίσης ο Γρ. Α Μοσχόπουλος 12 χρονών τότε θυμάται πως οι περισσότερες οικογένειες του Γιδά είχαν καταφύγει στο Βάλτο. Οι λίγοι που έμειναν στο χωριό δέχτηκαν βίαιες επισκέψεις πεινασμένων Τούρκων στρατιωτών, που ζητούσαν ψωμί και τρόφιμα. Όταν μάλιστα έβρισκαν φούρνο αναμένο έβγαζαν με τις λόγχες τα ψωμιά από μέσα και τάτρωγαν άψητα σχεδόν.

Η Ολ. Κ. Δούμπη, που ζούσε στο Νησέλι τότε θυμάται πως οι πρώτοι Τούρκοι απ' την Κατερίνη έφτασαν νύχτα στο Νησέλι και με την απειλή των όπλων ξυπνούσαν τους κατοίκους του χωριού ζητώντας του φαγώσιμα. Διηγείται μάλιστα πως ο πατέρας της Β. Λιακόπουλος ή Κορφιώτης ξυλοκοπήθηκε επειδή δεν είχε αρκετά τρόφιμα να δώσει στους στρατιώτες. Όταν ξημέρωσε οι γυναίκες και τα παιδιά του χωριού φυγαδεύτηκαν στο γειτονικό Γκριτζάλι (π. Αγκαθιά) ενώ οι άνδρες μείναν εκεί και ζύμωναν όπως-όπως ψωμιά που τάδιναν στους Τούρκους για να μην πειράξουν το χωριό. Δύο ολόκληρα μερόνυχτα περνούσαν οι Τούρκοι απ' το Νησέλι Όταν πέρασαν όλοι τον Αλιάκμονα ανατίναξαν τη γέφυρα του ποταμού χωρίς όμως να την καταστρέψουν εντελώς. Η ίδια διηγείται ακόμη πως ο ονομαστός για τη σκληρότητά του και μισητός μπέης του χωριού Ναζίμ, δεν έφυγε τη μέρα εκείνη μαζί με το στρατό. Δολοφονήθηκε το ίδιο βράδυ από κάποιους Γκριτζαλιώτες και το πτώμα του βρέθηκε την άλλη μέρα στον Αλιάκμονα.

Έτσι μετά από 480 χρόνια σκλαβιάς περίπου ο πλούσιος κάμπος του Αλιάκμονα απαλάχτηκε από την τουρκική κυριαρχία και οι Ρουμλουκιώτες περίμεναν να δουν επιτέλους τα «ελληνοπαίδια».

Ο Ελληνικός στρατός στις 16-10-1912 έφτασε στη Βέροια και την Κατερίνη. Την ίδια μέρα η VII Μεραρχία υπό τον Σ/χη-Κλεομένους συνεχίζοντας την προέλασή της από την Κατερίνη μπήκε στον κάμπο και κατέλαβε τις γέφυρες του Αλιάκμονα ελέγχοντας την γραμμή Νησέλι-Λιμπάνοβο (Αιγίνιο). Η Ι Μερ. υπό τον υποστράτηγο Μανουσογιαννάκη στρατοπέδευσε στο Διαβατό ενώ το Απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου (2ο, 6ο τάγματα Ευζώνων) έφτασε στο Λουτρό. Ο Θεοχάρης Κούγκας – πρώην μακεδονομάχος οπλαρχηγός – οδήγησε μια ομάδα ανιχνευτών από τη Βέροια στο Γιδά και στη συνέχεια μέχρι το Λουδία.

Ο Γρ. Μοσχόπουλος διηγείται πως την επόμενη μέρα (17-10 1912) έφτασε στο Γιδά ένα τάγμα Μηχανικού υπό τον Ελευθ. Μαυρογένη. Οι κάτοικοι του χωριού έκαναν σαν τρελλοί απ' τη χαρά τους βλέποντας τους Έλληνες στρατιώτες. Μετά την δοξολογία συγκεντρώθηκαν όλοι στο χώρο της παλιάς αγοράς κατέβασαν την τουρκική σημαία που ήταν στημένη πάνω σε ξύλινο υπόστεγο της αγοράς ζητωκραυγάζοντας για την λευτεριά τους ξέσκιζαν και ποδοπατούσαν τα φέσια που ήταν υποχρεωμένοι να φοράνε μέχρι τότε.

Στο τέλος γλέντησαν όλοι μαζί χορεύοντας πάνω στα ξεσκισμένα φέσια. Ο ιερέας Παπαντώνης οδήγησε τον Ελ. Μαυρογένη στις αποθήκες του Μπέη για να πάρουν τα αποθηκευμένα δημητριακά κι εκεί βρήκαν δύο αγροφύλακες Τούρκους που δεν είχαν φύγει με τους άλλους Ο ένας απ' αυτούς, ο Ζεκίρ, ζήτησε τότε φοβισμένος να γίνει Χριστιανός κι ο Μαυρογένης δίνοντάς του τ' όνομά του τον βάφτισε Λεφτέρη. Το σιτάρι που πήραν απ' τις αποθήκες το μοίρασαν στις οικογένειες του χωριού, ενώ άλλες ποσότητες τις αλώνισαν αμέσως κι έδωσαν το αλεύρι στις γυναίκες με την εντολή να ζυμώσουν ψωμιά για το στρατό.

Την ίδια μέρα μετακινήθηκαν από το Νησέλι στο Γιδά αρκετά τμήματα Ευζώνων της VII Μερ. και στρατοπέδευσαν στην τοποθεσία «Αλώνια».

Το Γεν. Στρατηγείο στη Βέροια δεν είχε πληροφορίες για τις κινήσεις καιτις προθέσεις του εχθρού. Αγνοώντας την αληθινή κατάσταση υπέθετε ότι οι Τούρκοι ή παρέμειναν συγκεντρωμένοι στο Κιρτζαλάρ (Άδενδρο) ή αποσυρόταν Α. του Αξιού. Επειδή όμως το έδαφος γύρω απ' το Λουδία ήταν ελώδες και ο ποταμός δυσκολοδιάβατος, το Στρατηγείο προτίμησε να προχωρήσει προς τον Αξιό μέσω των Γιαννιτσών αφήνοντας λίγες μόνο δυνάμεις στον κάμπο του Αλιάκμονα σαν πλαγιοφυλακή. Την πιθανότητα να κατέχουν οι Τούρκοι τα στενά των Γιαννιτσών δεν την υπολόγισε το Στρατηγείο.

Με βάση λοιπόν τις παραπάνω υποθέσεις και εκτιμήσεις το Στρατηγείο εξέδωσε το απόγευμα της 18ης Οκτ. διαταγές για εξακολούθηση πορείας μέσω των Γιαννιτσών. Στη διαταγή προελάσεως για μετακίνηση του κύριου όγκου της Στρατιάς από την Βέροια προς τα Γιαννιτσά αναφερόταν και τα εξής:... 7) Η VII Μερ. Θα παραμείνη παρά το Γιδά, καλύπτουσα το δεξιόν της Στρατιάς και την Βέροια από πάσης εκ Κιρτζαλάρ εχθρικής επιχειρήσεως. 8) Το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου καθιστάμενον ανεξάρτητον να μεταβή εις Τσινάφορον και να προετοιμάσει τα μέσα δι' ενδεχομένην διάβασιν προς Γιαννητσήδες πόρον του Καρά Ασμάκ. 9) Η Ταξιαρχία ιππικού θα μεταβή (από Βέροια) εις Ρέσιανην. 10) ...

Εν τούτοις η πραγματική κατάσταση του εχθρού ήταν πολύ διαφορετική από κείνη που υπέθετε το Γ. Στρατηγείο. Ο αρχηγός του Τουρκικού στρατού Χασάν Ταξίν πασάς εκτιμώντας την σοβαρότητα των φυσικών εμποδίων και των ελωδών εκτάσεων του

Καρά Ασμάκ άφησε λίγες μόνο δυνάμεις για την φύλαξη των γεφυρών του Λουδία και συγκέντρωσε τον κύριο όγκο των δυνάμεών του στα υψώματα των Γιαννιτσών. Η ελληνική Στρατιά αγνοώντας τις θέσεις των Τούρκων ξεκίνησε το πρωί της 19ης Οκτ. για τα Γιαννιτσά και ξαφνικά βρέθηκε μπροστά στη διάταξη ισχυρών δυνάμεων κι αμέσως άρχισαν οι πρώτες αψιμαχίες.

Την ίδια μέρα εκτελώντας την παραπάνω διαταγή το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου ξεκίνησε στις 9 το πρωί από το Λουτρό, μετακινήθηκε προς Παλιόχωρα - Μικρό και Μεγάλο Αλάμπορο και έφτασε κατά τις 1 το μεσημέρι στο Τσινάφορο, όπου άρχισε να συγκεντρώνει υλικό για την διάζευξη του Καρά Ασμάκ στο πέρασμα μεταξύ Κάλλιανης (Άλωρον) - Γιαννιτσήδων (Κύμινα). Μέχρι το βράδυ όμως δεν κατάφερε να αρχίσει την διάζευξη του ποταμού, που αναβλήθηκε για την επόμενη. Η ταξιαρχία ιππικού υπό τον Σ/χη ιππικού Γ. Καραμανλίκη ξεκίνησε επίσης το ίδιο πρωί από την Βέροια κι έφτασε το μεσημέρι στη Ρέσιανη. Η VII Μερ. που βρισκόταν γύρω απ' το Γιδά δεν μετακινήθηκε καθόλου κατέχοντας την γραμμή Παλιοχώρι - Κορυφή εξασφάλιζε τη Στρατιά από την κατεύθυνση του Καρά Ασμάκ.

Εκείνη τη μέρα μεταφέρθηκε και εγκαταστάθηκε στο Σ. Σταθμό του Γιδά επιτελείο της Στρατιάς που αποτελούνται – κατά την μαρτυρία του Γρ. Μοσχόπουλου – από τον βασιλιά Γεώργιο Α΄ τον Δούσμανη τον Καλλίστη τον Ι. Μεταξά κ.ά. Στο καμπαναριό της εκκλησίας τοποθέτησαν οπτικό τηλέγραφο με τον οποίο έπαιρναν πληροφορίες για την μάχη που γινόταν στην άλλη πλευρά της λίμνης.

Από τον χώρο των επιχειρήσεων το Γ. Στρατηγείο εξέδωσε στις 3 το απόγευμα, την ακόλουθη διαταγή: «Γενικόν Στρατηγείον, Δ. Μπουρκάζ, 19 Οκτ., ώρα 3η εσπέρας. Ο εχθρός με ισχυράς δυνάμεις κατέχει τα περί τα Γιαννιτσά υψώματα. Επιτιθέμεθα. Η VII μερ. να προσπαθήσει να διέλθει τον Καρά Ασμάκ και να επιτεθεί κατά των έναντι αυτής εχθρικών δυνάμεων. Να ειδοποιήσει το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου όπως διερχόμενον τον πόρον ενεργήσει δια Γιαννιτσήδων. Να ειδοποιήσει την Ταξιαρχία ιππικού να ακολουθήσει κατ' αρχάς το απόσπασμα Κωνσταντινοπούλου και είτα να ενεργήσει αναλόγως των περιστάσεων». Αυτή η διαταγή όμως έφτασε μόλις στις 7 το απόγευμα στην VII Μερ. που επειδή νύχτωνε δεν έκανε καμμία ενέργεια. Η ταξιαρχία ιππικού μετακινήθηκε από την Ρέσιανη στο Γιδά και διανυκτέρευσε εκεί, επειδή οι ανιχνευτές της δεν μπόρεσαν να περάσουν τον Καρά Ασμάκ.

Μετά τις κινήσεις των στρατευμάτων που προαναφέραμε και παρ' όλο που χάθηκε πολύτιμος χρόνος, την επόμενη (20-10-1912) όλα ήταν έτοιμα για να εξαπολυθεί η επίθεση που είχε σκοπό την κατάληψη των γεφυρών του Λουδία και την προέλαση προς τον Αξιό και την Θεσσαλονίκη.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ» αρ. φύλλου 1477/23-10-1980.

Η ΕΠΕΤΕΙΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ ΤΟΥ ΓΙΔΑ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Στα πλαίσια μιας συζήτησης που έχει αρχίσει σχετικά με την ανεύρεση της ημερομηνίας απελευθέρωσης του Γιδά (ή Γηδά) από τους Τούρκους, ο διακεκριμένος ιστορικός του Νομού μας, αλλά και της Μακεδονίας γενικότερα, Γιώργος Χιονίδης, σε σημείωμά του στην εφημερίδα «ΛΑΟΣ» (βλ. φύλλο με αρ. 3538/28-10-87, σελ. 2), με τίτλο «Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΟΥ ΓΙΔΑ (ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ)», παραπέμπει και σε δικά μου δημοσιεύματα σχετικά με τα γεγονότα εκείνα. Με τιμά ιδιαίτερα βέβαια το γεγονός ότι με θεωρεί «κατά τόπον» αρμόδιο για το παραπάνω ζήτημα, αλλά θεωρώ χρέος μου να τονίσω, πως η δική του αρμοδιότητα για το ίδιο ζήτημα είναι οπωσδήποτε συντρέχουσα και πάντοτε επιθυμητή.

Πράγματι υπάρχει παλιό δημοσίευμά μου στην εφημερίδα «ΛΑΟΣ» (βλ. φύλλο με αρ. 1477/23-10-1980) με τίτλο «Οκτ. 1912 - Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ». Συνδυάζοντας λοιπόν εκείνο το σημείωμά μου με όσα νεώτερα στοιχεία έχω ήδη συγκεντρώσει, μπορώ αυτή τη στιγμή να εκθέσω τα ακόλουθα:

Σύμφωνα με την Στρατιωτική Εγκυκλοπαίδεια στη λέξη «Γιαννιτσά» (σελ. 470), «Η Στρατιά... την... 16ην καταλαμβάνει την Βέρροιαν και εξέρχεται εις την πεδιάδα ταύτης. Την επομένην διευθετεί την διάταξίν της, ώστε αι Μεραρχίαι την εσπέραν της 17η Οκτωβρίου ευρίσκονται επί της γραμμής:... Η VII Μερ. (Σ/χης Κλεομένους) εις Νησέλι - Λιμπάνοβο», «... εκδίδει την διαταγήν προελάσεως της Στρατιάς κατά την 18ην Οκτωβρίου το Γεν. Στρατηγείον, καθ' ήν... θα προήλαυνεν... η VII Μερ. Λουτρό - Νησέλι...», «... το Γ. Στρατηγείον την εσπέραν της 18 Οκτωβρίου εκδίδει τας διαταγάς του... Η VII Μερ. παραμείνει παρά το Γιδά, καλύπτουσα το δεξιόν της Στρατιάς και την Βέροιαν από πάσης εκ Κιρτζαλάρ εχθρικής επιχειρήσεως».

Δηλαδή στις 18 Οκτωβρίου είχε φτάσει ολόκληρος ο όγκος της VII Μεραρχίας «παρά το Γιδά» και διετάσσετο να παραμείνει εκεί.

Στις 19 Οκτωβρίου «Η VII Μερ. ευρισκόμενη περί το Γιδά δεν μετεκινήθη την ημέραν ταύτην, αλλ' εξησφάλιζε την Στρατιάν από κατευθύνσεως του Καρά Ασμάκ, κατέχουσα την γραμμήν Παλιοχώρι - Λιανοβέργι - Κορυφή».

«... Μόλις δε την 19ην ώ. της εσπέρας έλαβε την διαταγήν του Γ. Στρατηγείου της 15ης ώ περί επιθέσεως κατά των πέραν Καρά Ασμάκ εχθρικών δυνάμεων, λόγω δε της επελεύσεως του σκότους ουδέν ενήργησε την ημέραν ταύτην». «Η Ταξιαρχία Ιππικού εκινήσασα εκ Βεροίας την πρωΐαν της 19 Οκτωβρίου, αφίκετο την μεσημβρίαν εις Ρέσιανην κει είτα εις Γιδά ένθα διενυκτέρευσε».

Την επομένη ημέα 20 Οκτ. η VII Μερ. και η Ταξιαρχία Ιππικού μετακινήθηκαν από τον Γιδά και επετέθηκαν στους Τούρκους για την κατάληψη των δύο γεφυρών του Λουδία στο Πλατύ.

Εκτός από τα παραπάνω στοιχεία έχω καταγράψει και την προφορική αφήγηση του Γρηγ. Α. Μοσχόπουλου, που ήταν 12 ετών, κατά την απελευθέρωση του Γιδά. Σύμφωνα μ' αυτήν λοιπόν, όταν ο Ελληνικός Στρατός έφθασε στη Βέροια, ο πρώην μακεδονομάχος οπλαρχηγός Θεοχάρης Κούγκας, πήρε κι έφερε στον Γιδά μία ομάδα 10-15

ανιχνευτών του Στρατού. Ο Στρατός όμως ήρθε στο Γιδά από τον δρόμο του Νησελίου. Στην αρχή ήρθαν λίγες ομάδες τσολιάδες. Ήταν ένα τάγμα Μηχανικού υπό τον Ελευθέριο Μαυρογένη, ο οποίος κατέλυσε στο άδειο κονάκι του μπέη. Ύστερα ήρθε πολύς Στρατός πάλι από το Νησέλι και στρατοπέδευσε στη θέση «Αλώνια». Το βράδυ πέρασε ιππικό». Κατά την ίδια αφήγηση, όταν μπήκε το τάγμα του Ελ. Μαυρογένη στον Γιδά, οι κάτοικοι συγκεντρώθηκαν στην παλιά αγορά, μερικοί ανέβηκαν στο τσιαμτσαρλί (ξύλινο υπόστεγο) κι έσπασαν την ημισέλινο, ξέσκιζαν τα φέσια, άλλοι χτυπούσαν την καμπάνα της εκκλησίας και στην συνέχεια χόρεψαν με ζουρνάδες και νταούλια πάνω στα ξεσκισμένα φέσια. Την ημερομηνία αυτής της πανηγυρικής εκδήλωσης της ελευθέρωσης ψάχνουμε λοιπόν. Έγινε στις 18 ή μήπως στις 17 Οκτωβρίου; Εγώ βέβαια κλίνω, με επιφύλαξη, υπέρ της ημερομηνίας 17 Οκτωβρίου, αλλά εξακολουθώ να έχω διάφορα ερωτηματικά για το θέμα αυτό.

Ο Θωμάς Απ. Κούγκας, που κατά την απελευθέρωση του Γιδά ήταν 8 ετών, γράφει (βλ. «ΝΕΑ του ΡΟΥΜΛΟΥΚΙΟΥ» αρ. φύλλου 179/13-10-87 και «ΦΩΝΗ της Αλεξάνδρειας» αρ. φύλλου 52/30-10-87) ότι ο Στρατός έφτασε «το απόγευμα και με βροχή» και τότε έγινε το γλέντι της απελευθέρωσης. Συνεπώς το ερώτημα, που έχω τουλάχιστον, εγώ προσωπικά, είναι μήπως το τάγμα του Ε. Μαυρογένη που ήρθε σαν προπομπός της VII Μερ., η οποία έλεγχε την γραμμή Λιμπάνοβο (Αιγίνιο) - Νησέλι, έφθασε το απόγευμα της 17 Οκτ. στο Γιδά, ενώ ο κύριος όγκος της Μεραρχίας πέρασε τον Αλιάκμονα και στρατοπέδευσε στο Γιδά στις 18 Οκτ. Στο ερώτημα αυτό θα είμαι σε θέση να απαντήσω όταν θα μπορέσω να διαθέσω περισσότερο χρόνο για να ερευνήσω διεξοδικά αυτό το ζήτημα και αφού εξαντλήσω την σχετική στρατιωτική βιβλιογραφία, οπότε θα έχω στη διάθεσή μου το αναγκαίο ιστορικό υλικό που θα επιτρέπει μια ασφαλή γνώμη μου για την ημερομηνία απελευθέρωσης.

Βέβαια, σήμερα το πρόβλημα που παραμένει είναι πως, αν θελήσει ο Δήμος Αλεξάνδρειας να καθιερώσει επέτειο γιορτασμού της απελευθέρωσης από τους Τούρκους, θα πρέπει να επιλέξει μεταξύ της 17 ή 18 Οκτωβρίου. Η δική μου απάντηση γι' αυτό το θέμα είναι πως κατ' αρχήν εύχομαι να δείξει ενδιαφέρον ο Δήμος Αλεξάνδρειας να γιορτάσει την Απελευθέρωση της πόλης και τότε, εγώ τουλάχιστον είμαι πρόθυμος, εάν κληθώ να συνεργασθώ με τον κ. Γ. Χιονίδη και με οποιονδήποτε άλλο καθ' ύλη και τόπο αρμόδιο, ώστε αφού συνεκτιμήσουμε τις διάφορες ιστορικές πηγές που διαθέτει ο καθένας και αφού ερευνήσουμε ειδικότερα το ζήτημα, να μπορέσουμε να δώσουμε μία εμπεριστατωμένη κοινή γνωμάτευση για την ημερομηνία της επετείου της απελευθέρωσης του Γιδά (Αλεξάνδρειας).

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 3544/5-11-1987.

20-10-1912
Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΠΛΑΤΥ

Όπως γράψαμε σε προηγούμενο άρθρο μας (ΛΑΟΣ 23-10-1980, αρ. φύλλου 1477, «Οκτώβριος 1912 – ο ελληνικός στρατός στο Ρουμλούκι»), το τμήμα του ελληνικού στρατού που μπήκε στον κάμπο του Ρουμλουκιού στις 17-10-1912, είχε σαν αντικειμενικό του σκοπό να περάσει τον Καρά Ασμάκ (Λουδία) και να καταλάβει τις γέφυρες του Αξιού, για να εγκλωβιστούν τα τουρκικά στρατεύματα που οπισθοχωρούσαν προς την Θεσσαλονίκη.

Το απόγευμα της 19-10-1912 τα ελληνικά στρατεύματα βρισκόταν στις εξής θέσεις. Η VII Μεραρχία υπό τον Σ/χη Κλεομένους στρατοπέδευε στον Γιδά, ενώ παράλληλα κατείχε την γραμμή Παλιοχώρι – Λιανοβέρι – Κορυφή. Η ταξιαρχία ιππικού υπό τον Σ/χη Γ. Καραμανλίκη διανυκτέρευσε στον Γιδά επίσης. Το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου βρισκόταν από το μεσημέρι έξω από το Τσινάφορο, κοντά στο πέρασμα μεταξύ Κάλλιανης (Άλωρον) – Γιαννιτσήδων (Κύμινα).

Από τον χώρο των επιχειρήσεων της μάχης των Γιαννιτσών εκδόθηκε στις 3 το απόγευμα η ακόλουθη διαταγή: «Γενικόν Στρατηγείον, Δ. Μπουργκάζ, 19 Οκτ. ώρα 3η εσπέρας. Ο εχθρός με ισχυράς δυνάμεις κατέχει τα περί τα Γιαννιτσά υψώματα. Επιτιθέμεθα. Η VII Μεραρχία να προσπαθήσει να διέλθει τον Καρά Ασμάκ και να επιτεθεί κατά των έναντι αυτής εχθρικών δυνάμεων. Να ειδοποιήσει το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου, όπως διερχόμενον τον πόρον ενεργήσει δια Γιαννιτσήδων. Να ειδοποιήσει την Ταξιαρχία ιππικού να ακολουθήσει κατ' αρχάς το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου και είτα να ενεργήσει αναλόγως των περιστάσεων». Αυτή η διαταγή έφτασε μόλις στις 7 το απόγευμα στην VII Μεραρχία, που επειδή νύχτωνε, δεν προχώρησε σε καμμιά ενέργεια εκείνη τη μέρα. Όλα όμως ήταν έτοιμα για την επίθεση.

Στις 2 το πρωί της 20-10-1912 η VII Μεραρχία εξέδωσε τη διαταγή των επιχειρήσεων, σύμφωνα με την οποία το 19ο ΣΠ (ένα τάγμα) θα έκανε επίθεση κατά της Σιδηρ. Γέφυρας, ενώ το 8ο ΤΕ κατά της Οδικής Γέφυρας του Λουδία. Δύο πυροβολαρχίες παραταγμένες στα νότια του χωριού Λιανοβέρι θα υποστήριζαν το 19ο ΣΠ και μια πυρ/χία στα βόρεια του χωριού θα υποστήριζε το 8ο ΤΕ. Το Τάγμα Κρητών θα κατευθυνόταν προς την οδική γέφυρα, ενώ το 20 ΣΠ (ένα τάγμα) και το 21ο ΣΠ (δύο τάγματα) θα ήταν στην διάθεση του Διοικητή της Μεραρχίας. Το ένα τμήμα πολυβόλων θα υποστήριζε το 19ο ΣΠ και το άλλο το 8ο ΤΕ. Η εκκίνηση και η επίθεση θα άρχιζαν στις 7 το πρωί.

Στις 7 όμως οι Τούρκοι επετέθησαν στις προφυλακές του 8ου ΤΕ, αλλά αποκρούσθηκαν, καθώς ενισχύθηκαν οι προφυλακές με έναν λόχο και ένα τμήμα πολυβόλων. Έτσι το 8ο ΤΕ, στις 08.00 μη έχοντας λάβει ακόμη την διαταγή των επιχειρήσεων, καταδιώκοντας τους Τούρκους είχε εμπλακεί σε μάχη κατά της εχθρικής δύναμης, που ήταν αναπτυγμένη στα δυτικά του χωριού Πλατύ. Στις 08.30 πήρε την διαταγή των επιχειρήσεων και διέταξε ένα λόχο του με τμήμα πολυβόλων να επιτεθεί στην οδική γέφυρα, ενώ με τους άλλους λόχους του εξακολουθούσε να επιτίθεται στην σιδηρ. γέφυρα.

Το 19ο ΣΠ προχώρησε, αναπτύχθηκε στα αριστερά του 8ου ΤΕ κι άρχισε να συμπλέκεται με τους Τούρκους προσβάλοντας τη γέφυρα από αριστερά. Το 20ο ΣΠ χωρίς να πάρει την διαταγή, έτρεξε προς τους κρότους των πυροβολισμών κι αναπτύχθηκε νότια του 19ου ΣΠ προσπαθώντας να κάμψει το αριστερό των Τούρκων.

Το 21ο ΣΠ βάδιζε προς το Λιανοβέρι και το Τάγμα Κρητών πάνω και αριστερά του αμαξιτού δρόμου. Δύο πεδινές πυρ/χίες παρατάχθηκαν νότια στο Λιανοβέρι και δεξιά της σιδηρ. γραμμής μια άλλη μέσα στο Λιανοβέρι, κι όλες μαζί κτυπούσαν τους Τούρκους στο Πλατύ.

Αυτές οι μονάδες προχώρησαν πιέζοντας τους Τούρκους και τους ανάγκασαν να εγκαταλείψουν γύρω στις 9.30 το Πλατύ και να υποχωρήσουν προς την σιδηρ. γέφυρα. Την ίδια ώρα όμως ένα τουρκικό τάγμα προχώρησε από την οδική γέφυρα του Λουδία και κατευθύνθηκε προς το αριστερό πλευρό του 8ου ΤΕ. Η πυρ/χία όμως που βρισκόταν μέσα στο Λιανοβέρι άλλαξε θέση προς τα εμπρός κι άρχισε να βάλλει κατά του τουρκικού τάγματος, που το ανάγκασε να υποχωρήσει προς την οδική γέφυρα. Η ίδια πυρ/χία, έκανε αμέσως ένα άλμα 1000 μέτρων μπροστά και κτυπούσε τους Τούρκους που υποχωρούσαν από την σιδηρ. γέφυρα. Μετά έκανε καινούργιο άλμα 800 μέτρων κι άρχισε να βάλλει κατά του εχθρικού πυρ/κού, που βρισκόταν πίσω από τον Λουδία, ενισχυμένη αργότερα κι από μια ακόμη πυρ/χία.

Το 19ο ΣΠ, αφού εκκαθάρισε το Πλατύ, στάθηκε στα ανατολικά του χωριού. Το 20ο ΣΠ σταμάτησε, γιατί σύμφωνα με την διαταγή έπρεπε να παραμείνει σαν εφεδρεία. Το 8ο ΤΕ σταμάτησε κι αυτό την προέλασή του μπροστά στην σιδηρ. γέφυρα. Μόνο το τμήμα πολυβόλων, που συνόδευε το τάγμα, έκανε άλμα και παρέταξε δύο πολυβόλα δυτικά της σιδηρ. γέφυρας. Σε λίγο έφτασαν άλλα δύο πολυβόλα, ενώ μπροστά τους βρισκόταν τμήμα προσκόπων.

Οι Τούρκοι, καθώς υποχωρούσαν άτακτα κάτω από τις βολές του πυροβολικού, δεν πρόλαβαν να ανατινάξουν την σιδηρ. γέφυρα, παρ' όλο που την είχαν υπονομεύσει. Βλέποντας λοιπόν ότι οι Έλληνες δεν κατέλαβαν την γέφυρα, προσπάθησαν να επιστρέψουν για να την ανατινάξουν. Τα εύστοχα πυρά όμως των πολυβόλων τους ανάγκασαν να παραιτηθούν από την προσπάθεια και να αποσυρθούν πάλι πίσω. Ο άλλος λόχος του 8ου ΤΕ, ενισχυμένος κι από έναν ακόμη, προχώρησε προς την οδική γέφυρα, που την βρήκε, στις 11.00 εγκαταλειμένη και μισοκαταστραμμένη.

Εκείνη την ώρα εκδόθηκε κι η ακόλουθη διαταγή: «Γενικό Στρατηγείον, Μπαλίντζα, 20-10-12 ώρα 11, 15, 1 Μεραρχίαν. 1) Ο εχθρός ηττηθείς υπό ΙΙ, ΙΙΙ, IV και ο IV και VI Μεραρχών υποχωρεί. 2) Η VII Μεραρχία διετάχθη από χθες να προσβάλει γέφυρα Καρά-Ασμάκ, του αποσπάσματος Κωνσταντινοπούλου και της Ταξιαρχίας ιππικού κυκλούντων δια Γιαννιτσήδων. Μέχρις ώρας αγνοούμεν την ενέργεια των... κ. δ. Δαγκλής».

Η Μεραρχία βλέποντας την βραδύτητα της προέλασης διέταξε το 1ο τάγμα του εφεδρικού 21ου ΣΠ να περάσει μπροστά και να καταλάβει την σιδηρ. γέφυρα. Έτσι στις 12.20 χωρίς καμμιά αντίσταση, μέσα σε πυκνή ομίχλη, καταλήφθηκε άθικτη η γέφυρα και πέρασαν τα πρώτα τμήματα στρατού απέναντι. Όταν διαλύθηκε προς στιγμήν η ομίχλη, το τουρκικό πυροβολικό άρχισε να βάλλει κατά των ελληνικών τμημάτων που περνούσαν την γέφυρα. Αμέσως όμως ξανάπεσε η ομίχλη και τα τμήματα εξακολούθησαν την πορεία τους. Πέρασαν όλα εκτός από μερικά του 20ου ΣΠ και του

Πυρ/κού, που παρέμειναν δυτικά του Λουδία, μέχρι να επιστρωθεί η σιδηρ. γέφυρα με διπλοσανίδες για τη διάβαση του Πυρ/κού. Ο διοικητής της Μεραρχίας δεν τόλμησε να ωθήσει τα τμήματά του προς τον Αξιό, αλλά αφού εγκατέστησε προφυλακές, επέστρεψε ο ίδιος με το επιτελείο του στο Πλατύ για διανυκτέρευση.

Το απόσπασμα Κωνσταντινόπουλου, που από πολύ πρωί είχε αρχίσει την ζεύξη του Καρά-Ασμάκ, πέρασε τον ποταμό στις 11.00. Μόλις όμως προχώρησε μερικές εκατοντάδες μέτρα βρήκε δεύτερο κλάδο του ποταμού, τον οποίο έζευξε και διαπέρασε τον ποταμό στις 14.15, χωρίς να προωθηθεί προς τον Αξιό.

Η Ταξιαρχία ιππικού ξεκίνησε στις 08.00 από τον Γιδά, έφθασε στις 10.30 στην Κάλλιανη και περίμενε την διάζευξη του ποταμού. Παρά το γεγονός όμως, ότι η διάβαση ήταν ελεύθερη στις 14.15, δεν πέρασε τον ποταμό και προτίμησε να διανυκτερεύσει στο Κλειδί.

Οι απώλειες της VII Μεραρχίας ήταν ελάχιστες. Ο νεκρός αξιωματικός Μαυρομιχάλης θάφτηκε στον κήπο του Σιδηρ. Σταθμού στο Πλατύ κι ο τάφος του σωζόταν μέχρι πριν λίγα χρόνια. Σ' εκείνες τις συγκρούσεις τραυματίστηκε επίσης κι ο Γιδιώτης οπλαρχηγός Θεοχάρης Κούγκας, που εθελοντικά βοηθούσε τον στρατό σαν οδηγός κι ανιχνευτής.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1774/30-10-1981.

ΤΟ ΑΓΡΟΚΤΗΜΑ ΤΟΥ ΓΙΔΑ

Όπως γράψαμε σε προηγούμενο ιστορικό σημείωμα (ΛΑΟΣ 25-9-80 αρ. φ. 1454) στα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας το τσιφλίκι του Γιδά είχε έκταση 19.300 στρεμμάτων και τελευταίος Τούρκος ιδιοκτήτης του ήταν ο Ισίν μπέης.

Μετά την απελευθέρωση και την ισχυρή πίεση που άσκησε ο ξεσηκωμός των κολλήγων στην Θεσσαλία, η κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου ψήφισε το 1919 τον πρώτο νόμο για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών. Οι εκλογές του 1920 ανέδειξαν την κυβέρνηση Γούναρη η οποία σύμφωνα με τον προηγούμενο νόμο απαλλοτρίωσε τα πρώτα τρία τσιφλίκια μεταξύ αυτών ήταν και του Γιδά. Το τσιφλίκι του Γιδά περιλάμβανε 19.300 στρέμματα χωραφιών και οικοπέδων καθώς και τα υπάρχοντα τουρκικά οικήματα, η δε αξία του εκτιμήθηκε τότε στις 400.000 δραχμές.

Τον Οκτώβριο του 1921 ιδρύθηκε ο Συνεταιρισμός Αποκαταστάσεως Ακτημόνων Καλλιεργητών (Σ.Α.Α.Κ.) Γιδά ο οποίος, με απόφαση της Επιτροπής Απαλλοτριώσεως αποτελείτο από 113 γεωργούς-μέλη και άλλους 30 στρατευμένους, που υπηρετούσαν στα μέτωπα της Μ. Ασίας. Ο Συνεταιρισμός εξέλεξε αμέσως μια προσωρινή τριμελή διοικούσα επιτροπή από τους Αντώνιο Μοσχόπουλο (Παπαντώνη). Γεώργιο Οικονομόπουλο και Νικόλαο Μέκκα, της οποίας η αρμοδιότητα ήταν να συγκεντρώσει το ένα τρίτο της αξίας του τσιφλικού δηλαδή την προκαταβολή των 130.000 δραχμών. Η παραπάνω επιτροπή, παρά τις φιλότιμες προσπάθειές της συγκέντρωσε μόνο 100.000 δρχ. Για τις υπόλοιπες 30.000 δραγμές αναγκάστηκε να συνάψει δάνειο από το Υποκατάστημα Εθνικής Τραπέζης Θεσσαλονίκης για λογαριασμό των 30 στρατευμένων μελών.

Με την κατάρευση του Μικρασιατικού Μετώπου, το 1922, επέστρεψαν τα στρατευμένα μέλη του Συνεταιρισμού κι έγιναν εκλογές. Το πρώτο διοικητικό συμβούλιο του ΣΑΑΚ Γιδά το αποτελούσαν οι: Αθανάσιος Οικονομόπουλος (πρόεδρος) Γρηγόριος Σάτης, Θωμάς Ρεσινιώτης, Γρηγόριος Παπαμανώλης, Κων/νος Τρέβλιας. Ο ΣΑΑΚ Γιδά μη έχοντας μέχρι τότε δικό του χώρο για γραφεία, χρησιμοποιούσε τον νάρθηκα της εκκλησίας. Υπήρχε όμως δίπλα στον σιδηροδρομικό σταθμό ένα τουρκικό οίκημα που το χρησιμοποιούσε από καιρό σαν αποθήκη δημητριακών ο εβραίος Γιακό Σαρφατή από την Βέροια, ο οποίος μάλιστα διεκδικούσε δικαίωμα κυριότητας σ' αυτή την αποθήκη του ΣΑΑΚ. Μπροστά σ' αυτόν τον κίνδυνο ο πρόεδρος Αθ. Οικονομόπουλος έσπασε την πόρτα της αποθήκης κι εγκατέστησε μέσα στο χώρο της τα γραφεία του ΣΑΑΚ. Για κείνη την ενέργειά του κρίθηκε βέβαια ένοχος αυτοδικίας και φυλακίστηκε 6 μέρες, αλλά οι κάτοικοι του χωριού τον αποκαλούσαν από τότε «ήρωα».

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών εγκαταστάθηκαν και στον Γιδά – στη δυτική πλευρά του χωριού – σαράντα οικογένειες προσφύγων από την Αν. Θράκη. Για να αποφύγει ο Συνεταιρισμός την τυχόν συμμετοχή των 40 αυτών προσφυγικών οικογενειών στην διανομή του αγροκτήματος, προσπάθησε να εξοφλήσει το ταχύτερο δυνατόν το αγρόκτημα, ώστε να παραμείνει μόνο στα αρχικά 143 μέλη του. Πράματι το 1919 ο τότε πρόεδρος του ΣΑΑΚ Γρηγόριος Παπαμανώλης, σύναψε δάνειο 300.000 δρχ. από τον τοκιστή Γιακό Σαρφατή κι εξώφλησε την αξία του αγροκτήματος. Παρ' όλα αυτά το 1930 η τότε κυβέρνηση Ελ. Βενιζέλου δέχτηκε την επανεκδίκαση του αγροκτήματος Γιδά, ώστε να συναποκατασταθούν και οι 40 προσφυγικές οικογένειες. Προστέθηκαν όμως τότε κι' άλλα 600 στρέμματα από το γειτονικό αγρόκτημα Καταφυγίου στο αγρόκτημα του Γιδά. Έτσι το 1931 τα δύο αγροκτήματα διανεμήθηκαν ως εξής: α) οι γεωργοί πήραν από 50 στρέμματα σε τέσσερα τεμάχια, β) οι γεωργοεργάτες (όσοι δεν είχαν ζώα και γεωργικά εργαλεία, όπως οι γεωργοί) πήραν από 25 στρέμματα και γ) οι επαγγελματίες πήραν από 5 στρέμματα.

Τον επόμενο χρόνο (1932) αποξηράνθηκε η λίμνη των Γιαννιτσών και το 1936 έγινε η διανομή των εκτάσεών της. Τότε δόθηκαν στους προαναφερθέντες γεωργοεργάτες άλλα 12,5 στρέμματα, με τα οποία εξίσωναν τη διαφορά τους από τους γεωργούς διότι θεωρούσαν ότι τα 12,5 στρέμματα του Βάλτου ήταν γόνιμα όσο τα 25 στρέμματα του αγροκτήματος. Δόθηκαν επίσης κλήροι 30 στρεμμάτων σε διάφορους ετεροδημότες που εγκαταστάθηκαν στον Γιδά.

Το 1937 ήρθε η σειρά των οικοπέδων. Με την ρυμοτόμηση του οικισμού του Γιδά πήραν όλοι ανεξαίρετα από 3 στρέμματα οικόπεδο. Το 1950 έγινε δεύτερη απαλλοτρίωση 1400 στρεμμάτων βοσκότοπων και δόθηκαν από 14 στρέμματα σε ντόπιους και ετεροδημότες νέους ακτήμονες. Τέλος το 1962, μετά τα έργα για την άρδευση του κάμπου, έγινε αναδασμός του αγροκτήματος και συγκεντρώθηκαν τα διάφορα τεμάχια των αγροτικών κλήρων σε ένα.

Τελειώνοντας αισθάνομαι υποχρεωμένος να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Θωμά Απ. Κούγκα, ο οποίος έθεσε στη διάθεσή μου το από Ιαν. 1978 χειρόγραφό του με τίτλο «Συνοπτική εικόνα της ιστορίας του αγροκτήματος (Γιδά) Αλεξάνδρειας, από το οποίο άντλησα όλα τα στοιχεία του σημερινού σημειώματος.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 1722/28-8-1981.

ΟΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΓΗΔΑ

Στον κάμπο του Αλιάκμονα οι Εβραίοι δεν φαίνονται να εγκαταστάθηκαν ποτέ μόνιμα. Βέβαια στα χωριά του Ρουμλουκιού ασκούσαν διάφορες εμπορικές δραστηριότητες, αλλά σαν μόνιμη κατοικία τους προτιμούσαν την Θεσσαλονίκη ή την Βέροια, όπου είχαν τις οικογένειές τους και υπήρχαν οι προϋποθέσεις για άσκηση και των θρησκευτικών τους καθηκόντων στις εκεί οργανωμένες από τα ρωμαϊκά χρόνια εβραϊκές κοινότητες. Σ' αυτό το σημείωμα όμως θα παρατεθούν στοιχεία που αφορούν μόνο το χρονικό διάστημα του πρώτου μισού του 20ου αιώνα.

Στα χρόνια του Μακεδονικού Αγώνα συναντάμε τον Μουσόν από την Θεσσαλονίκη, που είχε πολλές δοσοληψίες με τα χωριά του Ρουμλουκιού. Συγκεκριμένα αγόραζε από εδώ καρπούζια που τα κουβαλούσε με βουβαλάμαξα στη Θεσ/νίκη για πούλημα, ενώ από τους ψαράδες του Βάλτου αγόραζε χέλια που τα έστελνε για εξαγωγή στην Γερμανία.

Στο χωριό Γηδά από τους παλιότερους Εβραίους ήταν ένας υφασματοπώλης από την Θεσσαλονίκη, ο Μποχώρ. Στο εμπορικό του κατάστημα, που ήταν στην παλιά αποθήκη που βρισκόταν στο χώρο του σημερινού περίβολου του Δημαρχείου πουλούσε ρούχα και υφάσματα, φανέλες πουκάμισα, καμλίτικες κλωστές μπογιές, βελόνια, κομποβέλονα και... χάμουρα για τα ζώα.

Στη δουλειά τον βοηθούσαν ο γιός του Μωϋσής και ο υπάλληλός του Ααρών. Στις συναλλαγές τους με τον Μποχώρ οι Γηδιώτες μπορούσαν να τον πληρώσουν δίνοντάς του, αντί για λεφτά, κότες, χήνες, αυγά, ποσότητες δημητριακών κτλ. Δεν έλειπαν βέβαια και τα βερεσέδια, την είσπραξη των οποίων αναλάμβανε ο υπάλληλός του Ααρών, που γυρνούσε με το κάρο στο χωριό γι' αυτόν τον σκοπό, ενώ παράλληλα έκανε και τον περιοδεύοντα μανάβη πουλώντας λεμόνια και πορτοκάλια, αντί ενός αυγού το ένα. Μάλιστα τον θυμούνται να προσπαθεί να πείσει για την γλυκύτητα των εσπεριδοειδών του διαλαλώντας ότι ήταν «πεπόνια τα λεμόνια, καρπούζια τα πορτοκάλια». Ο Μποχώρ επίσης έμεινε αλησμόνητος για τα ανεκδιήγητα επιχειρήματα που χρησιμοποιούσε προκειμένου να ξεπουλήσει την πραμάτεια του στους χωρικούς. Έτσι αν π.χ. ένα παντελόνι ή σακκάκι ήταν μακρύ, αυτός επιχειρηματολογούσε πως με το πλύσιμο θα μαζέψει, ενώ αν ήταν κοντό, πως με το πλύσιμο θα... απλώσει κ.ά.

Αργότερα ήρθαν ο παντοπώλης Αβραάμ και ο τενεκετζής Μωϋσής, που είχε τον πάγκο του στην παλιά αγορά. Σαν τενεκετζής αναφέρεται και κάποιος Λευί κι ότι αυτός έφτιαχνε τους τενεκέδες για κουβάλημα νερού, τα λυχνάρια και τα τετράγωνα φανάρια.

Το ζωεμπόριο του Γηδά βρισκόταν στα χέρια των εβραίων και σαν ζωέμπορους θυμούνται τους Θεσσαλονικιούς Ζακίνο και Χαΐμ, που για τις δοσοληψίες τους είχαν αντιπρόσωπό τους τον Κων/νο Μανωλόπουλο, και τους Ροφιλίκο και Δανιήλ με τον πατέρα του Σολομώντα. Τα μεγάλα ζώα που αγόραζαν τα μετέφεραν στη Θεσσαλονίκη για σφάξιμο, ενώ τα μικρά τα έσφαζαν εδώ. Ειδικά το Πάσχα αγόραζαν και έσφαζαν εδώ πολλά αρνιά για την αγορά της Θεσσαλονίκης. Τα αρνιά όμως που προορίζονταν για το Πάσχα των Εβραίων τα ξεχώριζαν και φώναζαν τον ιερέα τους τον χαχάμ να τα

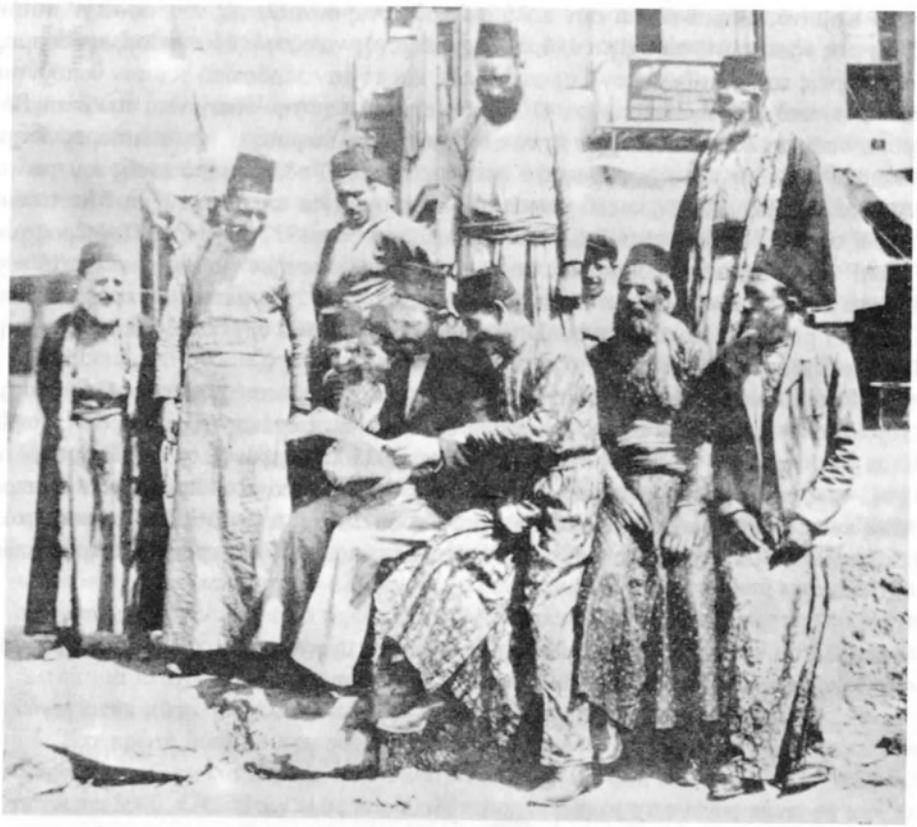

ευλογήσει. Ο χαχάμ περιέτρεχε όλα τα τσιγγέλια, άνοιγε την κοιλιά κάθε σφαγμένου αρνιού, έβγαζε από μέσα δυο γλυκάδια, έφτυνε την κοιλιά του αρνιού, δίνοντάς του την ευχή του και μόνο μετά από όλα αυτά φόρτωναν τα αρνιά για την Θεσσαλονίκη.

Σαν έμποροι δημητριακών και τοκιστές χρημάτων μνημονεύονται ο Αβραάμ Κονέ (Κοέν) ή Αβραμίκος και ο Γιακό Σαρφατί. Οι δύο αυτοί έμποροι αγόραζαν, αντί εξευτελιστικά χαμηλών τιμών, όλη την παραγωγή των δημητριακών της περιοχής, και πλούτιζαν εκμεταλλευόμενοι τον μόχθο των γεωργών της περιοχής. Σαν τοκιστές όμως άφησαν τις χειρότερες αναμνήσεις στους κατοίκους της περιοχής, επειδή εισέπρατταν υπερβολικούς τόκους. Όταν λοιπόν κάποιος οικογενειάρχης είχε ανάγκη από δάνειο, αφού δεν υπήρχαν τράπεζες, έπαιρνε από τους Εβραίους αυτούς π.χ. 1000 δρχ. υπέγραφε συμφωνητικό και γραμμάτια, με τα οποία μετά από δύο ή τρεις μήνες ο τοκιστής του ζητούσε 1500 ή 2000 δρχ. δηλαδή επιπλέον τόκο 50% ή 100%. Αλίμονο στον οφειλέτη που κατά την λήξη της προθεσμίας του δανείου δεν είχε να το εξοφλήσει, γιατί μπορούσε να χάσει μεγάλο μέρος των περιουσιακών του στοιχείων. Μάλιστα ο Αβραμίκος, που καταγόταν από την Θεσσαλονίκη κι εδώ είχε αντιπρόσωπό του τον Δημή-

τριο Καμανά, μνημονεύεται σαν πολύ σκληρός στις συναλλαγές του, αφού γι' αυτόν λένε πως «ξεπάτωνε και σπίτια ακόμη», προκειμένου να εξοφληθούν οι ληξιπρόθεσμες απαιτήσεις του. Αντίθετα τον Σαρφατί, όπως και τον αντιπρόσωπό του τον θυμούνται πιο ελαστικό από τον Αβραμίκο. Ο Γιακό Σαρφατί είχε την οικογένειά του στην Βέροια, όπου τα δύο αδέλφια του ήταν από τους μεγαλύτερους υφασματέμπορες. Στην περιοχή μας έδρα του είχε το χωριό Κορυφή, ενώ στον Γηδά αντιπρόσωπός του ήταν ο Αριστείδης Ματόπουλος κι εδώ συγκέντρωνε τα προϊόντα του σε αποθήκη. Μια τέτοια αποθήκη του Σαρφατί στον Σιδ. Σταθμό διεκδίκησε το 1922-23 ο τότε Πρόεδρος του ΣΑΑΚ Γηδά Αθανάσιος Οικονομόπουλος και καταδικάστηκε για αυτοδικία κατά του Σαρφατί σε 6 μέρες φυλάκιση. Απ' αυτόν επίσης το 1929 ο μετέπειτα πρόεδρος του ΣΑΑΚ Γρηγόριος Παπαεμμανουήλ σύναψε δάνειο 300.000 δρχ. και ξόφλησε το τίμημα του αγροκτήματος Γηδά.

Όλοι αυτοί οι Εβραίοι χάθηκαν από την περιοχή μας στα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής. Ο Σαρφατί στα χρόνια εκείνα βρέθηκε σκοτωμένος στην Κορυφή, χωρίς όμως να γνωρίζουν ποιός τον σκότωσε. Για τους άλλους θυμούνται πως οι Γερμανοί το 1943 τους υποχρέωσαν να φέρουν στα ρούχα τους ένα κόκκινο αριθμό κι ότι αργότερα τους ειδοποίησαν να συγκεντρωθούν στην Θεσσαλονίκη. Από τότε δεν ξαναφάνηκαν στην περιοχή μας, γιατί προφανώς κατέληξαν σε κάποιο από τα γερμανικά στρατόπεδα εξόντωσης.

Σημείωση: Τα παραπάνω στοιχεία μου τα διηγήθηκαν οι: Γρηγόριος Αντ. Μοσχόπουλος, Θωμάς Απ. Κούγκας και ο παππούς μου Γεώργιος Ακρ. Μοσχόπουλος.

Εφημερίδα «ΗΜΕΡΗΣΙΑ», αρ. φύλλου 291/28-2-1985.

Ρουμλουκιώτες βοσκοί

«Ρουμλούκι» Πολιτείες και χωριά από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Πρώτα απ' όλα θέλω να ευχαριστήσω τον Ροταριανό όμιλο Αλεξάνδρειας, που μου έδωσε την σημερινή ευκαιρία να μιλήσω για πρώτη φορά για το αγαπημένο μου Ρουμλούκι. Επίσης ευχαριστώ και όλους εσάς που είχατε την καλωσύνη να έρθετε να με ακούσετε. Όπως ήδη είπα, είναι η πρώτη φορά που θα μιλήσω σε τόσο μεγάλο κοινό για ένα ιστορικό θέμα και είναι αλήθεια πως διακατέχομαι από κάποια ανησυχία για το αν θα καταφέρω να σας μεταδώσω αυτό που αισθάνομαι εγώ για αυτόν τον τόπο.

Ας μιλήσουμε λοιπόν για το Ρουμλούκι, ας κάνουμε μαζί μια σύντομη ιστορική αναδρομή για τον τόπο και για τις πολιτείες που υπήρξαν εδώ.

Ρουμλούκι ονομαζόταν το τμήμα του κάμπου της Ημαθίας που διασχίζει ο ποταμός Αλιάκμονας και το οποίο απλώνονταν από τα υψώματα των Πιερίων μέχρι τα όρια του βάλτου της λίμνης των Γιαννιτσών και κάτω από τα υψώματα της Βέροιας (από το Μακροχώρι δηλαδή) μέχρι τον Λουδία και τον Θερμαϊκό. Όλος αυτός ο κάμπος κι εδώ που ζούμε τώρα κάποτε πριν χιλιάδες χρόνια ήταν θάλασσα. Ήταν ο αριστερός μυχός του Θερμαίου ή Θερμαϊκού κόλπου που έφτανε ως το Πάϊκο, το Βέρμιο και τα Πιέρια.

Ο μακροχρόνιος άθλος της μεταμόρφωσης του θαλασσινού κόλπου στην σημερινή πεδιάδα ανήκει στον ποταμό Αλιάκμονα, ο οποίος εκβάλλοντας αρχικά εκεί που σήμερα είναι το φράγμα έξω από τις Βαρβάρες της Βέροιας εναπόθετε τεράστιες ποσότητες προσχωτικού υλικού με βόρεια κατεύθυνση κι έτσι δημιουργούσε βαλτοθάλασσα και τελικά μια ελάχιστα προεξέχουσα από το νερό γλώσσα στεριάς που προχωρούσε να κόψει στην μέση τον άλλοτε ανοικτό αριστερό μυχό του Θερμαίου κόλπου.

Σαν πρώτο οικισμό που συναντάμε περίπου επί των ορίων του Ρουμλουκιού είναι ο προϊστορικός οικισμός της Ν. Νικομήδειας που είχε ζωή περίπου από το 7000 π.Χ. μέχρι το 5000 π.Χ. Ήταν ένας παραθαλάσσιος οικισμός χτισμένος πάνω σε μια τούμπα για να προστατεύεται από την παλλίροια της θάλασσας. Οι επόμενοι οικήτορες της περιοχής ήταν οι Βοττιαίοι λαός ναυτικός Κρητομινωϊκής ή Θρακικής καταγωγής οι οποίοι ήρθαν σαν άποικοι και κατοίκησαν περί τα 1400 π.Χ. στα πεδινά παράλια του Πάϊκου, του Βερμίου των Πιερίων και στις εκβολές του Αλιάκμονα. Γι' αυτό και το πρώτο όνομα αυτού του κάμπου ήταν Βοττιαία.

Λίγα χρόνια μετά περί το 1150 π.Χ. στην περιοχή κυριάρχησαν οι Φρύγες ή Βρύγες. Ένας Φρυγικός Οικισμός υπήρχε στην περιοχή της Βεργίνας, όπως αποδεικνύεται από το νεκροταφείο των τύμβων που ανάγεται στην πρώιμη εποχή του σιδήρου.

Παράλληλα προς αυτό εμφανίζεται και ένας προιστορικός οικισμός στα υψώματα του σημερινού χωριού Κυψέλη, στον οποίο όμως δεν έχει γίνει καμμία συστηματική αρχαιολογική έρευνα μέχρι σήμερα γι' αυτό και δεν έχουμε άλλες πληροφορίες για την ταυτότητά του.

Η περίοδος της συνοίκησης των Βοτιαίων με τους Φρύγες ήταν μια εποχή άνθησης των οικισμών της περιοχής, που διάρκεσε μέχρι το 800 π.Χ. περίπου όταν η περιοχή κατοικήθηκε από τους Ιλλυριείς.

– Καθ' όλη τη διάρκεια της προαναφερθείσης περιόδου ένα άλλο έθνος εγκαθίσταται στην γειτονική περιοχή του ορεινού όγκου των Πιερίων. Πρόκειται για το «Δωρικόν τε και Μακεδονικόν Έθνος». Οι Μακεδόνες λοιπόν από τα ορεινά Πιέρια επο-

φθαλμιούσαν την περιοχή, γιατί τους έθελγε ο τέλειος συνδυασμός της παραθαλάσσιας θέσης της, των πολλών ποταμών, των ασφαλών υψωμάτων και της εύφορης και πολύβοσκης πεδιάδας της. Όταν λοιπόν ανέλαβε την εξουσία των Μακεδόνων η δυναστεία των Τημενιδών πραγματοποιήθηκε η τρομακτική εξάπλωση του έθνους τους. Έδιωξαν τους Πίερες από την Πιερία, τους Βοττιαίους από την Βοττιαία και Ημαθία και έκαναν την λεκάνη του Θερμαίου κόλπου αποκλειστική αποικία για το έθνος τους. Σαν αρχική κοιτίδα τους αναγνωρίζεται η περιοχή κάτω από τις βόρειες παρυφές των Πιερίων και νότια από τον ποταμό Αλιάκμονα. Ήταν μια στενή πεδιάδα που την πλαισίωνε ο Θερμαίος κόλπος στα βορειοανατολικά και την απομόνωνε ο τραχύς ορεινός όγκος του Βέρμιου και Πιέριων. Έμεναν εκεί ξεχασμένοι κι ασχολούνταν κυρίως με την γεωργία και την εκτροφή αλόγων στην πεδιάδα. Η γη της περιοχής ήταν μοιρασμένη κατά μεγάλες εκτάσεις στους εκλεκτούς της βασιλικής οικογένειας τους εταίρους, οι οποίοι διατηρούσαν κτήματα και εγκαταστάσεις σε όλη την πεδιάδα. Έτσι οι Μακεδόνες έγιναν κυρίαρχοι και μοναδικοί κάτοικοι αυτού του χώρου, ενώ μαζί τους άρχισε μια καινούργια περίοδος στην ιστορία της περιοχής. Με την εγκατάστασή τους στον χώρο αυτό άρχισε και η δημιουργία του μετέπειτα ενδόξου και αχανούς Μακεδονικού Βασιλείου και δεν μπορούμε παρά να χαρακτηρίσουμε τον χώρο της Ημαθίας - Βοττιαίας - Πιερίας σαν την πρώτη κοιτίδα ενός μετέπειτα μεγάλου πολιτισμού. Είναι δε γεγονός πως όσες αυξομειώσεις κι αν γνώρισε κατά καιρούς το Μακεδονικό κράτος, η καρδιά του ήταν πάντα ο χώρος αυτός που αποτέλεσε τον πυρήνα ενός επί αιώνες ακμάζοντος και εξαπλωμένου Βασιλείου. Σαν πρώτη πόλη στην οποία πιστεύεται πως κατοίκησαν οι Μακεδόνες ήταν οι Αιγές, η θέση των οποίων ήταν για χρόνια αντικείμενο αναζητήσεων και ερευνών, ώσπου πρόσφατα τοποθετήθηκε οριστικά στην Βεργίνα (παλιά χωριά Μπάρμπες - Κούτλες) δηλαδή μέσα στα όρια της περιοχής μας.

Η πρωτεύουσα λοιπόν των Μακεδόνων ήταν στα υψώματα της περιοχής αυτής. Στον κάμπο αναπτύχθηκε τότε ακόμα μια πόλη, η ΑΛΩΡΟΣ. Σύμφωνα με όλες τις πηγές, η Αλωρος αναφέρεται κατ' αρχάς σαν αρχαιοτάτη Μακεδονική πόλη που βρισκόταν στην Βοττιαία, στις εισβολές του Αλιάκμονα. Πληροφορίες για την χτίση της δεν υπάρχουν, δεν σώθηκε γι' αυτήν ιδρυτικός μύθος και δεν αναφέρεται κανένα μυθολογικό έστω πρόσωπο σαν γενάρχης ή ιδρυτής της. Όμως άκμασε γρήγορα κι έγινε μια από τις πιο επιφανείς Μακεδονικές πόλεις, αφού τον 4ο π.Χ. αιώνα ένας άρχοντάς της, ο Πτολεμαίος Αλωρίτης αναρριχήθηκε στον θρόνο της Μακεδονίας και βασίλεψε επί 3 χρόνια από το 368 π.Χ. μέχρι το 365 π.Χ. Εν τω μεταξύ με το πέρασμα του χρόνου οι προσχώσεις του Αλιάκμονα προχώρησαν σε μεγάλο βαθμό και άρχισαν να πλησιάζουν τις από βορρά προσχώσεις του Αξιού οπότε η Μακεδονίδα γη δεν είχε πρόσφορη έξοδο στην θάλασσα, αφού και οι δύο πόλεις «ΑΙΓΕΣ» και «ΑΛΩΡΟΣ» άρχισαν λόγω των προσχώσεων του Αλιάκμονα να έχουν προβλήματα στη θαλάσσια επικοινωνία τους. Γι αυτό και στα 413-399 π.Χ. ο βασιλιάς Αρχέλαος μεταφέρει την πρωτεύουσα των Μακεδόνων στην Πέλλα. Με την μεταφορά της πρωτεύουσας από τις Αιγές στην Πέλλα η περιοχή έπαψε να φιλοξενεί το διοικητικό κέντρο του βασιλείου, αλλά εξακολουθούσε να αναγνωρίζεται σαν ιερός για τους Μακεδόνες τόπος, αφού οι Αίγες ήταν από ανέκαθεν η ιερή τους πόλη. Εδώ έπρεπε νάρθουν οι βασιλιάδες για να θυσιάσουν πριν ξεκινήσουν για πόλεμο, εδώ τελούσαν τους γάμους τους όταν ήθελαν να δώσουν μεγαλύτερη επισημότητα κι εδώ έπρεπε να θαφτούν οι νεκροί βασιλιάδες,

εάν ήθελαν να μην χαθεί το Μακεδονικό βασίλειο. Οι Αιγές και η περιοχή αυτή παρέμειναν πάντα στην συνείδηση των Μακεδόνων σαν το αρχέγονο κέντρο του έθνους τους.

Με την άνοδο του Φιλλίπου του Β΄ 360-336 π.Χ.) στον θρόνο της Μακεδονίας αρχίζει η ένδοξη εποχή του Μακεδονικού Βασιλείου. Ο διπλωμάτης στρατηγός υπήρξε ο θεμελιωτής της μακεδονικής δύναμης και πρώτος εκφραστής της από χρόνια υπάρχουσας διάθεσης των Μακεδόνων να συμμετάσχουν ισότιμα ή και κυρίαρχα στα ελληνικά πράγματα. Με τους κατακτητικούς πολέμους που έκανε απέσπασε απ' τους Αθηναίους τις αποικισμένες ακτές της Μακεδονίας, διεύρυνε κι επέκτεινε τα όρια του βασιλείου, ώστε το μακεδονικό κράτος να εκτείνεται πλέον στην Οχρίδα μέχρι τον Νέστο και από τις πηγές του Αξιού μέχρι τον Παγασητικό. Ο γνήσιος μακεδονικός πληθυσμός της Μακεδονίδας γης στήριξε την ανάταση του κράτους κι επάνδρωσε αποκλειστικά όλες τις ηγετικές θέσεις στην Διοίκηση και στον στρατό του βασιλείου. Έτσι το ιππικό αποτελείτο μόνο από τους ευγενείς του κάμπου της Ημαθίας - Βιοττιαίας - Πιερίας, ενώ την μακεδονική φάλαγγα την πλαισίωναν μόνο οι Μακεδόνες της Άνω και Κάτω Μακεδονίας. Οι κάτοικοι της περιοχής μας συμμετείχαν και ψήφιζαν στην συναγωγή των Μακεδόνων, ενώ ο βασιλιάς είχε πάντα σαν βοηθούς του τους εταίρους, πολλοί από τους οποίους προέρχονταν από την περιοχή αυτή, γιατί όπως προείπαμε, εδώ υπήρχαν τα περισσότερα και πλουσιώτερα αγροκτήματα.

Η έστω και σύντομη βασιλεία του Αλεξάνδρου του Γ΄ του Μεγάλου (336-323 π.Χ.) έφερε την Μακεδονία στο απώγειο της δόξας της. Ο Αλέξανδρος ήταν ο ηγεμόνας που έδωσε καινούργιες προοπτικές στην αναγνωρισμένη ήδη ισχύ των Μακεδόνων και πραγματώνοντας τις τολμηρώτερες προσδοκίες τους κατέκτησε ένα πολύ μεγάλο μέρος του τότε γνωστού κόσμου, με συνέπεια να γίνει η «μακεδονίδα γη» η καρδιά της τεράστιας αυτοκρατορίας του που έφτανε ως τις Ινδίες. Πρέπει να τονισθεί ότι στον στρατό του συμμετείχαν πολλοί από τους κατοίκους της περιοχής, ειδικώτερα δε στο ιππικό του. Ο Αρριανός μάλιστα αναφέρει κάποιον αξιωματούχο από την Αλωρο στον στρατό του Αλεξάνδρου τον Πάνταυχο Νικολάου Αλωρίτη, καθώς και τον Ηρακλείδη από τη Βοττιαία σαν επικεφαλής ιππέων. Πριν ξεκινήσει για την Ασία, ο Αλέξανδρος ήρθε στην περιοχή μας, στις Αιγές, θυσίασε στο Δία, και τέλεσε αγώνες. Δεν ξαναγύρισε ποτέ στη μακεδονική γη. Όμως η αίγλη του μεγάλου στρατηλάτη δημιούργησε γύρω από το όνομά του θρύλο που δεν εξαλείφθηκε ποτέ. Οι Μακεδόνες αναφέρανε κι επικαλούνταν την καταγωγή τους από τον Μ. Αλέξανδρο, πράγμα που εκτός του ότι ανύψωνε την εθνική τους συνείδηση, συντελούσε και στο να διατηρούν την ομοιογένεια και συνοχή τους σαν λαός, που τον ένωνε μια λαμπρή ιστορία και κοινή προέλευση από τη γενιά του μεγάλου στρατηλάτη. Ο θάνατός του άφησε τη Μακεδονία μια απλή σατραπεία της αχανούς αυτοκρατορίας του. Από το γεγονός δε ότι τον νεκρό Αλέξανδρο δεν τον έφεραν πίσω στην περιοχή μας για να ταφεί στο νεκροταφείο των Αιγών, πολλοί ισχυρίζονται, ότι επαληθεύτηκε ο παλιός χρησμός κι ότι από τότε το μακεδονικό βασίλειο, παρά την επί ενάμισυ ακόμη αιώνα συνέχειά του μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου, άρχισε να αποσταθεροποιείται και τελικά χάθηκε. Πράγματι τα χρόνια που ακολούθησαν χαρακτηρίστηκαν από τους συνεχείς αγώνες των επιγόνων για την κατάληψη της εξουσίας, ενώ το μακεδονικό κράτος εξασθένιζε συνεχώς.

Ο Ρωμαίοι, που αναμίχτηκαν στα Ελληνικά πράγματα μετά από συμμαχία που

είχαν συνάψει με νοτιοελληνικές πόλεις κατά των Μακεδόνων, βρέθηκαν τελικά αντιμέτωποι με τους Μακεδόνες στην Πύδνα, όπου νικώντας τους απογόνους του Μ. Αλεξάνδρου κατέλυσαν το μακεδονικό βασίλειο. Έτσι στις 23 Ιουνίου του 168 π.Χ. τα ρωμαϊκά στρατεύματα οδηγούμενα από τον Αιμίλιο Παύλο εισέβαλαν στον κάμπο. Οι πόλεις Αιγές και Αλωρος παραδόθηκαν αμαχητί στον ρωμαϊκό στρατό, που στη συνέχεια βάδισε να καταλάβει την Βέροια και την Πέλλα. Όταν η πεδιάδα έπεσε στα χέρια των Ρωμαίων, έπαψε να χτυπάει η καρδιά του Μακεδονικού κράτους, ενώ η Μακεδονία από τότε αναγνωριζόταν απλά σαν γεωγραφικό ή διοικητικό διαμέρισμα μόνο. Οι Ρωμαίοι κατακτητές στα πλαίσια της εξοντωτικής τακτικής τους να αποκόψουν τους δεσμούς που σύνδεαν τους Μακεδόνες με την προηγούμενη ιστορία τους επέβαλαν τον πλήρη μαρασμό των ιερών Αιγών καθώς και την εξαφάνιση ή αλλοίωση των ονομάτων ορισμένων Μακεδονικών πόλεων. Έτσι τότε χάνεται το όνομα Αιγαί ενώ το ΑΛΩΡΟΣ παραποιείται σε ΑΡΟΥΛΟΣ ή ΟΛΟΡΟΣ. Παράλληλα οι Ρωμαίοι βοηθούν στην ανάπτυξη δύο πόλεων εκτός της περιοχής μας δηλαδή της Βέροιας και της Θεσσαλονίκης. Τότε η περιοχή μας μετατρέπεται σ' έναν οδικό και εμπορικό κόμβο ανάμεσα σ' αυτές τις δύο πόλεις και την νότια Ελλάδα.

Απ' τα μεσορωμαϊκά χρόνια έχουμε διάφορες πληροφορίες για τις αποστάσεις της Αλώρου απο διάφορες άλλες μακεδονικές πόλεις, και ειδικότερα ότι η ΑΛΩΡΟΣ απείχε 14 χιλιόμετρα από την ΜΕΘΩΝΗ, 22,2 χιλ. από τον ποταμό Ασκόρδο έξω από τα σημερινά Παλατίτσια, και 29,6 χιλ. από τη ρωμαϊκή Πύδνα τα σημερινά Αλώνια Πιερίας. Αν αυτές τις αποστάσεις τις εφαρμόσουμε σ' ένα σύγχρονο χάρτη βλέπουμε ότι το στίγμα της ΑΛΩΡΟΥ πέφτει κάπου γύρω από το χωριό ΠΑΛΙΟΧΩΡΑ Κορυφής. Όμως μόνο η αρχαιολογική σκαπάνη θα μας πει με ακρίβεια σε ποιο σημείο του κάμπου βρισκόταν η αρχαία πόλις ΑΛΩΡΟΣ.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει την ίδια εποχή ένας παραλίμνιος ρωμαϊκός οικισμός που βρέθηκε στο Νησί και αφορά ένα εκτεταμένο συγκρότημα λουτρώνα. Επίσης κατά τα τέλη της ρωμαιοκρατίας έχουμε την πρώτη μαρτυρία για την ύπαρξη χωριών στον κάμπο γύρω από την Βέροια. Η εξέλιξη αυτή, δηλαδή η δημιουργία χωριών στον κάμπο, θεωρείται φυσιολογική, αφού η συνεχιζόμενη ανάπτυξη της μεγάλης ιδιοκτησίας στην περιοχή οδήγησε στην δημιουργία αγροικιών ή αγροτικών επαύλεων, που εξελίχτηκαν σε εκτεταμένα οικιστικά συγκροτήματα, για την εκμετάλευση και μεταποίηση της αγροτικής παραγωγής από τον ιδιοκτήτη του γαιοκτήματος, τους παροίκους και τους δούλους του, και αποτέλεσαν τους αρχικούς πυρήνες δημιουργίας των μετέπειτα χωριών της περιοχής μας.

Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε και στα βυζαντινά χρόνια που επακολούθησαν. Στην ύπαιθρο υπήρχαν δύο ειδών χωριά τα ελεύθερα και τα υπόδουλα. Οι χωρικοί των υπόδουλων χωριών οι επονομαζόμενοι δουλοπάροικοι ήταν προσκολλημένοι στη γη. Ο κύριος τους, ο γαιοκτήμονας πλήρωνε τους φόρους, αλλά έπερνε όλα τα προϊόντα της γης και τα παιδιά των δουλοπαροίκων ήταν κι αυτά δουλοπάροικοι, όπως ο πατέρας τους. Πολλά δε από τα κτήματα των πλουσίων όμως ήταν μισθωμένα σε γεωργούς. Αυτοί πλήρωναν το μίσθωμά τους σε είδος ή σε χρήμα και τους θεωρούσαν ελεύθερους. Οι ελεύθεροι χωρικοί ήταν δεμένοι με τη γη όπως και οι δουλοπάροικοι. Πλήρωναν ορισμένους φόρους για το κτήμα τους και μετά το θάνατό τους, υπόλογοι για τους φόρους ήταν οι κληρονόμοι τους. Πάντως τα υπόδουλα χωριά στις αρχές της Αυτοκρα-

τορίας ήταν πολύ περισσότερα από τα ελεύθερα.

Η ανάπτυξη των ελεύθερων χωριών ήταν δύσκολη υπόθεση γιατί πέρα από τις ληστρικές διαθέσεις των γαιοκτημόνων υπήρχαν και οι φόροι, οι επιτάξεις ζώων, αγαθών και σκευών για σκοπούς στρατιωτικούς. Πέρα όμως από τον αναγκαστικό επισιτισμό και εφοδιασμό του αυτοκρατορικού στρατού, οι πιο δύσκολες στιγμές για τους χωρικούς ήταν οι επιδρομές ξένων στρατών. Τότε οι επιδρομείς σαρώνανε ολόκληρη την επαρχία καταστρέφοντας ή αρπάζοντας την συγκομιδή όλης της χρονιάς καθώς και τα βόδια ή τα πρόβατα, ενώ πολλοί κάτοικοι έβρισκαν τον θάνατο ή εξανδραποδίζονταν από τους επιδρομείς.

Έτσι κατά την διάρκεια των βυζαντινών χρόνων στην πεδιάδα της περιοχής μας δεν μπόρεσε να αναπτυχθεί καμμία πόλη. Η ΑΛΩΡΟΣ κι αν ακόμη εξακολουθούσε να υπάρχει μέχρι τον 3ο μ.Χ. αιώνα, οι βαρβαρικές επιδρομές που επακολούθησαν, όχι μόνο κατέστρεψαν τον άσημο οικισμό της αλλά εξαφάνισαν και αυτό το όνομά της.

Μόνο τα χωριά λοιπόν άντεξαν. Μόνο αυτά υπήρχαν διάσπαρτα στον κάμπο, όμως κι αυτά συχνά καταστρέφονταν ή άλλαζαν θέσεις. Οι συχνές επιδρομές επέβαλαν για τους κατοίκους της περιοχής μας νέους τρόπους οικιστικής οργάνωσης και τακτικής για την αντιμετώπιση των εισβολέων. Γνώριζαν δηλαδή ότι οι επιδρομείς κατά τις εισβολές τους στην περιοχή λεηλατούσαν, έκαιγαν, άρπαζαν τα ζώα, κακοποιούσαν και αιγμαλώτιζαν τον άμαχο πληθυσμό, σκότωναν τους άνδρες και στη συνέχεια έφευγαν. Έπρεπε λοιπόν να βρουν οι χωρικοί έναν τρόποώστε με την είδηση της εμφάνισης των επιδρομέων να μπορούν να κρυφτούν για λίγες μέρες και να σωθούν. Οι μόνοι οικισμοί που παρείχαν ασφάλεια ήταν οι γειτονικές πόλεις-κάστρα, Θεσσαλονίκη, Βέροια και Κολινδρός. Προφανώς ένα σημαντικό τμήμα του πληθυσμού της περιοχής μας και μάλλον τα πιο εύπορα στρώματα μετοίκησαν μέσα ή κοντά στα παραπάνω κάστρα. Παράλληλα όμως υπήρχαν και πολλά φυσικά κρησφύγετα στα οποία κατέφευγαν σε ώρες ανάγκης. Έτσι ο κύριος πληθυσμός της υπαίθρου που ζούσε σε αγροικίες και μικρούς οικισμούς μακριά από κάστρα κατέφευγε σε ώρες κινδύνου στα βουνά, κυρίως στα Πιέρια ή σε άλλα φυσικά κρησφύγετα της περιοχής, συγκεντρώνοντας μαζί τους ότι προλάβαιναν, τα ζώα και το βιό τους. Τέτοια φυσικά κρησφύγετα στην περιοχή ήταν τότε τα πυκνά υδροχαρή δάση, οι δασωμένες νησίδες ποταμών, ενώ κυρίαρχο φυσικό καταφύγιο ήταν, η Λίμνη του Λουδία. Οι βαλτώδεις όχθες της τα πυκνά καλάμια και δένδρα και κάποιες νησίδες στο εσωτερικό της που υπήρχαν δημιουργούσαν πάντοτε τις προϋποθέσεις για άριστο φυσικό καταφύγιο των κατοίκων.

Κατά τον 7ο αιώνα άρχισε να διαμορφώνεται στην περιοχή μας η τάξη των ελεύθερων γεωργών. Η ανάπτυξή της προφανώς έχει άμεση σχέση με την ήδη κατακόρυφη πτώση της αξίας γης λόγω των βαρβαρικών επιδρομών και των σλαβικών εποικισμών, οπότε αρκετοί γαιοκτήμονες, λόγω της ανασφάλειας που επικρατούσε στην ύπαιθρο εγκατέλειψαν ακαλλιέργητες τις εκτάσεις τους. Οι ντόπιοι γεωργικοί πληθυσμοί κατέλαβαν τότε σημαντικό τμήμα αγροτικών εκτάσεων κι άρχισαν να τις καλλιεργούν.

Οπότε κατά το εθιμικό ελληνικό δίκαιο έγιναν κύριοι των εκτάσεων αυτών. Επίσης σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του αριθμού των ελευθέρων γεωργών και χωριών στην περιοχή μας έπαιξε και η συνήθεια του βυζαντινού κράτους να αμοίβει τους στρατιώτες με δωρεές γης υπό τον όρο ότι αντιπαρείχαν στρατιωτικές υπηρεσίες σε περι-

πτώσεις ανάγκης, δημιουργώντας έτσι μια κληρονομική τάξη στρατιωτών-μικροϊδιοκτητών. Ένα τέτοιο χωριό στρατιωτών υπήρχε στην περιοχή μας με το όνομα Κριτζιστα, τοπονύμιο που έχει φανερή σχέση με αυτό του χωριού Γκριτζάλη.

Εκτός λοιπόν από τις μεγάλες εκτάσεις που ανήκαν στους γαιοκτήμονες υπήρχαν πλέον στον κάμπο της περιοχής μας και οι μητροκωμίαι ή κωμητούραι ή χωριά ελευθερικά, καθώς και τα χωριά στρατιωτών, που ήταν κεφαλοχώρια ελεύθερων αγροτών σε αγροτικές περιφέρειες ανεξάρτητες κι ελεύθερες από τους φεουδαρχικούς δεσμούς. Στα ελεύθερα χωριά η καλλιέργεια της γης γινότανε ομαδικά από όλη την κοινότητα και η κυριότητα των χωραφιών, των βοσκοτόπων και των δασών ήταν κοινοτική. Όμως μετά τον κλυδωνισμό των βαρβαρικών επιδρομών η βυζαντινή αυτοκρατορία ολοένα και ορθοποδούσε θέτοντας την κατάσταση υπό τον έλεγχό της.

Παράλληλα όσο επικρατούσε η ασφάλεια στην περιοχή ανερχόταν συνεχώς και η αξία της γης, η οποία γινόταν ξανά από τις επικερδέστερες επενδύσεις.

Τότε ξαναπαρουσιάστηκαν οι μεγάλοι ιδιοκτήτες με πρώτο μέλημά τους, να ξαναποκτήσουν τη γη που είχε περάσει στα χέρια των ελευθέρων γεωργών έτσι οι γαιοκτήμονες έγιναν ο κυριώτερος εχθρός των ελευθέρων αγροτών και κατά τον μεταξύ τους άνισο ανταγωνισμό που άρχισε. Τα κεφαλοχώρια των ελευθέρων αγροτών άρχισαν σιγά-σιγά να εξαφανίζονται αφού οι ελεύθεροι γεωργοί καταπιεσμένοι από πολλούς φόρους και αρπαγές εξαγοράζονταν εύκολα από τους γαιοκτήμονες και γίνονταν δουλοπάροικοι. Με την εξαφάνιση των ελεύθερων χωριών χάνονταν και η ελπίδα για την ανάπτυξη κάποιας πόλης στον κάμπο της περιοχής.

Περισσότερες πληροφορίες για τα χωριά του κάμπου έχουμε από έγγραφα του 14ου αιώνα τα οποία μας δίνουν πολλά στοιχεία για αρκετά αγροκτήματα που υπήρχαν εδώ. Τα αγροκτήματα είχαν οικίσκους, αποθήκες, στάβλους και όλους τους αναγκαίους για τον αγροτικό βίο χώρους, καθώς και κάποιο κεντρικό οίκημα που ήταν η κατοικία του επιστάτη του γαιοκτήμονα. Ολόκληρο το αγρόκτημα μαζί με τους δουλοπάροικους ανήκε σ' έναν ιδιοκτήτη, βυζαντινό άρχοντα, από τον οποίο λάμβανε πολλές φορές και το όνομά του. Έτσι από το όνομα της βυζαντινής οικογένειας των Καβάσιλα ονομάστηκε το αγρόκτημά τους και σημερινό χωριό στην περιοχή μας Καβάσιλα, ενώ η οικογένεια των Σκυλίτζη έδωσε επίσης το όνομά τους στο τότε εδώ αγρόκτημά τους και σημερινό χωριό Σκυλίτσι. Στα έγγραφα κάθε αγρόκτημα αναφέρεται άμεσα σαν «ζευγηλατείο» ή «χωριό» και έμμεσα σαν «δίκαια» δικαιώματα ιδιοκτησίας δηλαδή του αναφερόμενου ιδιοκτήτη του.

Τέτοια αγροκτήματα που βρισκόταν μέσα στα όρια της περιοχής μας ήταν και τα παρακάτω:

1. Το ζευγηλατείον Μακροχωρίου.
2. Το ζευγηλατείον ή χωρίον στρατιωτών Κριτζιστα.
3. Τα Δίκαια του Αριανίτου.
4. Τα Δίκαια του Μενλιήκ, η σημερινή Μελίκη.
5. Τα Δίκαια χωρίου Ρέσαινης σημερινό Βρυσάκι.
6. Πρόνοια Νησίου, το σημερινό Νησί.

Η ίδια κατάσταση διατηρήθηκε και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Στον κάμπο του Ρουμλουκιού δεν δημιουργήθηκε ποτέ καμία πόλη. Μόνο χωριά υπήρχαν. Όμως στα μέσα περίπου του 18ου αιώνα αρχίζει μέσα στον κάμπο να αναπτύσσεται δυναμικά

ένα κεφαλοχώρι που κατάφερε μέχρι τις μέρες μας να γίνει πόλη. Πρόκειται για τον Γιδά την σημερινή Αλεξάνδρεια.

Αν σκεφτεί κανείς ότι χρειάστηκε να περάσει ολόκληρη η βυζαντινή περίοδος και η Τουρκοκρατία για να ξαναδημιουργηθεί μια πόλη στο Ρουμλούκι η τρίτη γνωστή πόλη του κάμπου από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, αξίζει τον κόπο να δούμε για λίγο την πορεία ανάπτυξης του χωριού Γιδάς. Και ας αρχίσουμε από την ονομασία του. Σύμφωνα με την παράδοση ο τόπος ονομάστηκε Γιδάς απ' τα χρόνια του Μεγαλέξαντρου, όταν ο σημερινός κάμπος ήταν ακόμη όλος θάλασσα. Καθόταν λοιπόν στο παλάτι του στην Πέλλα ο Μεγαλέξαντρος και κοίταζε προς τα δω την θάλασσα, οπότε ξαφνικά διέκρινε ένα καινούργιο κομμάτι γης και φώναξε «γη είδα, γη είδα» και έτσι ονόμασαν αυτόν τον τόπο (Γη+είδα = Γηδά). Ακόμη λέγεται και το ότι το όνομα Γιδάς προέρχεται από την συνήθεια των αρχαίων Μακεδόνων του χωριού να εκτρέφουν σε μεγάλη κλίμακα την οικόσιτη γίδα ή από το γεγονός ότι η γίδα ήταν το ιερό τους ζώο.

Ο πρώτος που δημοσίευσε τις απόψεις του για την ετυμολογία της ονομασίας του τόπου μας είναι ο ιστορικός του νομού μας Γ. Χιονίδης, ο οποίος θεωρεί σαν ορθότερη την άποψη ότι το τοπωνύμιο συνδέεται με την βυζαντινή οικογένεια των Γίδων, από την οποία γνωστοί είναι κυρίως ο Αλέξιος Γίδος, ο στρατηγός Ανδρόνικος Γίδος και ο Γίδος Σπίνουλας. Δέχεται δηλαδή ότι η περιοχή ήταν αγρόκτημα (ζευγηλατείο) της οικογένειας των Γίδων, οπότε πήρε το όνομά τους (Γίδος = Γιδάς). Και η δική μου άποψη συμφωνεί ότι η ονομασία Γιδάς δόθηκε κατά τους βυζαντινούς χρόνους σ' αυτό τον τόπο αλλά για άλλη αιτία υποστηρίζω δηλαδή πως τότε καθώς περνούσε από δω η καθολική οδός που ένωνε την Βέροια με την Θεσ/νίκη, η τοποθεσία αυτή δεν ήταν παρά μια στενή λωρίδα γης ανάμεσα στα νερά του βάλτου από βόρεια και στα νερά του συνήθως πλημμυρισμένου Αλιάκμονα από τον νότο. Δηλαδή ήταν ο τόπος που είχε τόση γη όση για να περνάει η οδός, ήταν γη ίση με μια οδό. Γη+οδός - Γηδός - Γηδάς.

Πάντως από την βυζαντινή εποχή μέχρι τα μέσα του 18ου αιώνα δεν έχουμε καμμιά πληροφορία για την ύπαρξη του χωριού Γηδά. Το καταπληκτικό στην ιστορία του όμως είναι ότι το χωριό εμφανίζεται ξαφνικά στις ιστορικές και μάλιστα σαν το πολυαριθμώτερο όλων των άλλων. Ενώ δηλαδή μέχρι τις αρχές του 18ου αιώνα δεν το συναντάμε πουθενά, στα μέσα του 18ου αιώνα, το συναντάμε σχεδόν σαν την πρωτεύουσα του Ρουμλουκιού.

Από το 1710 βλέπουμε ότι σε περιγραφή περιοδείας του Μητροπολίτη Καμπανίας, δεν αναφέρεται χωριό Γηδάς, ενώ μνημονεύονται γειτονικά χωριά όπως το Παλιοχώρι, το Καψοχώρι κ.ά. Λείπει ακόμη κι από Τουρκικό κατάλογο περί του αριθμού των σπιτιών των χωριών και τσιφλικιών της περιοχής κατά τον 17ο-18ο αιώνα, ενώ αναφέρονται διπλανά χωριά.

Το γεγονός ότι ο Γηδάς εμφανίζεται ξαφνικά στις ιστορικές πηγές με αυξημένο σε σχέση με τα διπλανά χωριά αριθμό κατοίκων, πρέπει να εξηγηθεί κατά τη γνώμη μου με την σοβαρή πιθανότητα να δημιουργήθηκε ένα νέο χωριό στην τοποθεσία Γηδά ή το εκεί υπάρχον να μεγάλωσε απότομα από κατοίκους άλλων χωριών που εγκαταλείφθηκαν επειδή καταστράφηκαν από κάποια μεγάλη πλημμύρα του Αλιάκμονα. Πράγματι μια τέτοια μεγάλη και καταστρεπτική πλημμύρα έγινε γύρω στα μέσα του 18ου αιώνα, όπως μνημονεύει σε μια επιστολή του ο επίσκοπος Καμπανίας Θεόφιλος που τότε είχε την έδρα του στο Καψοχώρι.

Διαβάζουμε λοιπόν στην επιστολή του τα εξής:

«...Ο γαρ Αλιάκμων ποταμός, γιγαντιαίον ποιήσας το σκίρτημα, ερρύματα πολλά κατά τους τάφρους αποτέλεσε και υπέρ τα δέκα χωρία κατέπνιξε δια της πλήμμης αυτού, ού μόνον τα σπαρτά απολεσθέντα φαίνονται αλλά και εκκλησίας κατέχωσεν, ημείς δε, γεγόναμεν νησιώται τον Καψοχωρίου απερριμένου και τεσσάρων χωρίων ως εν νήσω κειμένων, των οδοιπορικών πανταχόθεν κεκλεισμένων, σκάφοι δε ποταμηγοί εν πολλοίς μέρεσι δια την ανάγκην ταις χρείαις υπηρέτων...».

Έτσι λοιπόν αυτή η ξαφνική κατάκλυση των χωριών απ' τα νερά του Αλιάκμονα ήταν μάλλον ο λόγος που ανάγκασε πολλούς Ρουμλουκιώτες γειτονικών χωριών να αφήσουν τα παλιά χωριά τους και να χτίσουν τα σπίτια τους σε ασφαλέστερο από τις πλημμύρες σημείο, που τότε έτυχε να είναι ο Γιδάς, όπου συνέρευσαν πολλοί πλημμυροπαθείς.

Σαν πιο παλιά γνωστή θέση του οικισμού του Γιδά, υποδεικνύεται η τοποθεσία όπου σήμερα βρίσκεται το ξωκλήσι του Αη Γιώργη. Από κει το χωριό αναγκάστηκε να μετακινηθεί επειδή το «έπνιγε» ο ποταμός Αλιάκμονας, του οποίου η κοίτη βρισκόταν ακριβώς νότια της σημερινής σιδηροδρομικής γραμμής Βέροιας - Θεσ/νίκης.

Το χωριό μετακινήθηκε και ξαναχτίστηκε στην τοποθεσία, όπου σήμερα βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου και το νεκροταφείο της πόλης. Από την παλιά εκκλησία λοιπόν του Αγ. Αθανασίου βρήκα έναν κιονίσκο ο οποίος έφερε χαραγμένη την χρονολογία 1778. Ακόμη κατά τις μαρτυρίες παλιών κατοίκων στο ιερό μανδήλιο εκείνης της εκκλησίας ήταν κεντημένη η χρονολογία 1777, ενώ η χρονολογία 1778 ήταν χαραγμένη και στην καμάρα της πόρτας της.

Άμεση σχέση μ' αυτές τις ημερομηνίες έχει και η χρονολόγηση της μνημονευομένης επίσκεψης του Κοσμά του Αιτωλού στον Γιδά, η οποία έγινε τον Ιούνιο του 1775. Το χτίσιμο της εκκλησίας, όπως δείχνει η διαφορά 3 χρόνων από την επίσκεψη μέχρι το τελείωμα της εκκλησίας 1775-1778 προφανώς ήταν καρπός του κηρύγματος εκείνου, ο οποίος ως γνωστό κατέλαβε ιδιαίτερη προσπάθεια στο να παρακινεί τους υποδούλους να χτίζουν εκκλησίες και σχολεία. Τονίζω βέβαια πως από το γεγονός ότι ο Γιδάς επιλέχθηκε από τον Κοσμά για να κάνει εκεί την ομιλία του και όχι σε κάποιο άλλο χωριό μας επιτρέπει να δεχθούμε πως από τότε τουλάχιστον ο Γιδάς ήταν το πολυαριθμότερο χωριό του κάμπου. Χαρακτηριστικό που διατηρεί από τότε συνεχώς σε σχέση με τα άλλα χωριά του Ρουμλουκιού.

Επίσης από έναν Τουρκικό πίνακα των χωριών που ανήκαν στο βακούφι του Γαζή Εβρενος, ο οποίος προέρχεται από καταγραφή του 1771 συμπληρωμένη από άλλες προγενέστερες βλέπουμε το τσιφλίκι του Γιδά να καταγράφεται ΓΚΙΝΤΑΧΟΡ κι ότι έπρεπε να πληρώνει φόρο 1900 άσπρα, ποσό που είναι το μεγαλύτερο απ' τα εκεί απαριθμούμενα για τα υπόλοιπα χωριά του Ρουμλουκιού, πράγμα που σημαίνει φυσικά ότι είχε τους περισσότερους κατοίκους. Το συγκλονιστικότερο όμως είναι η καταγραφή «Μοναχοί ΓΚΙΤΑΧΟΡ, τσιφλίκι, 840 άσπρα» που μας δίνει την άγνωστη μέχρι τώρα πληροφορία, ότι στον Γιδά υπήρχε μεγάλο μοναστήρι. Συνδυάζοντας την πληροφορία αυτή με το ότι στον περίβολο της εκκλησίας της Παναγίας μνημονεύεται ένας χώρος σαν «κελλιά», τα οποία οι παλιοί ντόπιοι θυμούνται πως ήταν μακρόστενα κτίρια προς τον ανατολικό περίβολο του χώρου της Εκκλησίας, πρέπει να θεωρήσουμε πως το 1771 τουλάχιστον, ενώ το χωριό βρισκόταν την τοποθεσία κοντά στον Αη Θανάση, στον

χώρο της σημερινής εκκλησίας της Παναγίας υπήρχε ομώνυμο προφανώς μοναστήρι.

Σαν λόγος μετακίνησης του χωριού απ' τον Αη Θανάση αναφέρεται το ότι σ' εκείνη την περιοχή υπήρχαν πολλά δηλητηριώδη φίδια. Μάλιστα λένε πως δεν τολμούσαν ν' αφήσουν τα μωρά μόνα τους στην κούνια γιατί αμέσως τα τσιμπούσαν τα φίδια και πέθαιναν. Έτσι το χωριό μετακινήθηκε και ήρθε στην θέση γύρω και ανατολικά κυρίως από την εκκλησία της Παναγίας. Το πότε έγινε αυτή η μετακίνηση δεν είναι ακριβώς γνωστό. Γνωρίζουμε μονάχα την χρονολογία κτίσεως της προηγούμενης από την σημερινή, παλιάς εκκλησίας της Παναγίας, που χτίστηκε το 1843. Αργότερα όμως ο οικισμός επεκτάθηκε ανατολικώτερα και έφτασε μέχρι την περιοχή της σημερινής πλατείας Παπαντώνη.

Ο Γιδάς συμμετείχε στην επανάσταση του 1821 με έναν οπλαρχηγό του τον Ζήση Γηδιώτη. Την ύπαρξη του οποίου μας την ανακάλυψε η ιστορική σκαπάνη του Γιώργου Χιονίδη.

Το χωριό κάηκε μετά την κατάπνιξη της επανάστασης της Νάουσας το 1822 κι αυτό βέβαια δεν έγινε τυχαία γιατί όπως μας λέει ένα σχετικό δημοτικό τραγούδι ο Γιδάς ήταν απάτητο χωριό, στηριζόμενο στην ένοπλη αντίσταση των κατοίκων του.

Λέει λοιπόν το τραγούδι.

«Οι Γιδιώτες οι Μανιώτες
οπ'να πάνουν μον πινιούντι
Του χουργιό μας δεν πατιέτι
έχουμι χίλια ντουφέκια,
τιτρακόσια παλληκάρια
κι ιβδομήντα δυό κοράσια».

Αργότερα κατά τον Μακεδονικό αγώνα ο Γιδάς πρωτοστάτησε, αφού συμμετείχε στις συμπλοκές κατά των Βουλγάρων με δυο οπλαρχηγούς, τον Θεοχάρη Κούγκα και τον Αποστόλη Ματόπουλο, καθώς με άγνωστο αριθμό ανώνυμων ανταρτών και βοηθών των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων.

Αυτό το χωριό που κατά την απελευθέρωση του 1912 αριθμούσε 160 οικογένειες περίπου, δηλαδή περίτους οχτακόσιους κατοίκους έγινε το 1953 δήμος και μετονομάστηκε σε Αλεξάνδρεια που σήμερα είναι μια πόλη 11.000 τουλάχιστον κατοίκων.

Είναι η τρίτη πόλη που δημιουργήθηκε στο Ρουμλούκι μετά τις Αιγές και την Άλωρο ύστερα από 1500 χρόνια περίπου. Αυτό κατά την γνώμη μου είναι συγκλονιστικό και πρέπει να βαραίνει στις πλάτες όλων μας, γιατί ίσως έχουμε την υποχρέωση να αναπτύξουμε έτσι αυτή την πόλη ώστε να είναι αντάξια του θρύλλου των 2 προηγουμένων πόλεων του Ρουμλουκιού.

Γι' αυτό ας μην το ξεχνάμε. ΑΙΓΕΣ-ΑΛΩΡΟΣ-ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Σας ευχαριστώ

Διάλεξη της 27-2-1987 στον Ρ.Ο.Α., που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «ΦΩΝΗ της ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ», αρ. φύλλων: 35/5-3-1987, 36/13-3-1987, 37/20-3-1987, 38/26-3-1987, 39/2-4-1987.

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΛΩΡΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΨΕΛΗ

Όταν το πρωί της Παρασκευής 24 Ιουνίου 88 πληροφορήθηκα από τον κ. Γ. Χιονίδη ότι υπήρχε δημοσίευμα στον «ΛΑΟ» για ανασκαφές στην περιοχή της Κυψέλης, οι οποίες συνδέονται και με την πιθανότητα εντοπισμού της αρχαίας Αλώρου, έτρεξα αμέσως στο χώρο της ανασκαφής. Εκεί συνάντησα την αρχαιολόγο Μαρία Αποστόλου, τον Πρόεδρο της Κοινότητας Θ. Ζαφειρόπουλο, αλλά και άλλους κατοίκους της Κυψέλης, και ανταλλάξαμε γνώμες σχετικά με την πιθανότητα να βρίσκεται εκεί η αρχαία Άλωρος.

Ο εντοπισμός της αρχαίας Αλώρου ήταν ένας από τους βασικούς άξονες του βιβλίου μου «ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ - Ιστορία και Τοπογραφία, τεύχος 1ο (αρχαίοι χρόνοι - ρωμαιοκρατία)», αποσπάσματα του οποίου αναδημοσίευσε ο «ΛΑΟΣ» στο φύλλο της Κυριακής 26-6-88.

Σύμφωνα με τις ως τώρα γνωστές πληροφορίες η Άλωρος ήταν παραθαλάσσια αρχαιότατη μακεδονική πόλη, που βρισκόταν στην Βοττιαία, νότια της εκβολής του Αλιάκμονα, σ' έναν μυχό του Θερμαϊκού κόλπου, κι ότι η γύρω πεδινή περιοχή της ονομαζόταν «Αλωρίτις». Περί το 356 π.Χ. την αναφέρει για πρώτη φορά ο Σκύλακας ο Καρυανδέας (... και Αλιάκμων ποταμός, Αλωρίς πόλις...). Στα 368-365 π.Χ. κάποιος άρχοντάς της, ο Πτολεμαίος Αλωρίτης, βασιλεύει στο θρόνο της Μακεδονίας, ενώ σαν αξιωματούχος του ιππικού του Μ. Αλεξάνδρου αναφέρεται και κάποιος Πάνταυχος Νικολάου Αλωρίτης. Στη συνέχεια η πόλη και τα «κάλλιστα και ευφορώτατα» κτήματά της περιέρχονται στα χέρια των Ρωμαίων.

Από την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας έχουμε τις σπουδαιότερες πληροφορίες για τον εντοπισμό της Αλώρου. Έτσι ο Στράβωνας γράφει:

«...η Μεθώνη... απέχει, της Αλώρου δε εβδομήκοντα (στάδια) έστι δ' η Άλωρος το μυχαίτατον του Θερμαίου κόλπου... την μέν ουν Άλωρο Βοτταϊκήν νομίζουσι...». Από το INTERARIUM ANTONINUM επίσης μας δίνονται οι πληροφορίες ότι ο Ακέρδος (ποταμός Ασκόρδος κοντά στα σημερινά Παλατίστια), απείχε από την Άλωρο 22,2 χλμ κι ότι η Άλωρος απείχε από την ρωμαϊκή Πύδνα (σημερινά Αλώνια Πιερίας) 29,6 χλμ. Αυτές τις τρεις αποστάσεις εφαρμόζοντας στον χάρτη ο N.G.L. HAMMOND (πρόκειται για τον διακεκριμένο ερευνητή που πρώτος είπε ότι οι Αιγές ήταν στην Βεργίνα και όχι στην Έδεσσα), κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Άλωρος είναι στα Τρίκαλα Ημαθίας, δηλαδή κάτω στην πεδιάδα. Επίσης κι άλλοι 10 ερευνητές, που τους απαριθμώ στο βιβλίο μου (βλ. σελ. 81 επ.) διατυπώνουν την άποψη ότι η Άλωρος ήταν χτισμένη στην πεδιάδα, και αναφέρουν σαν τόπους εντοπισμού της διάφορα χωριά, όπως το Κλειδί, την Παλιόχωρα, το δέλτα του Λουδία, το Αλάμπορο και το Παλιοχώρι.

Με βάση τα παραπάνω εγώ δέχθηκα κατ' αρχήν την στηριγμένη σε αρχαιολογικά στοιχεία, που δεν μπορούσα να αναφμισβητήσω, άποψη του HAMMOND, την οποία προσπάθησα να «διορθώσω», επισημαίνοντας πως, αφού δεχόμαστε ότι ο κάμπος του Αλιάκμονα φιλοξένησε την Άλωρο, τότε θα πρέπει να προσέξουμε ιδιαίτερα τα τοπωνύμια «Παλιόχωρα» Αλεξανδρείας και «Παλιόχωρα» Κορυφής, που σημαίνουν ότι εκεί υπήρχε μια παλιά χώρα-πολιτεία κι όπου εντοπίσθηκαν ήδη ερείπια αρχαιοτήτων.

Όσον αφορά τώρα, την άποψη ότι η πολιτεία που ανακαλύπτεται στην Κυψέλη είναι η αρχαία Άλωρος, πρέπει να πω τα εξής: Σίγουροι για την ταυτότητα της πόλης θα είμαστε μόνον αν βρεθεί κάποια επιγραφή ή νόμισμα, που να την ονοματίζει έτσι, ή αν βρεθεί κάποια περιγραφή της Αλώρου, που να συμπίπτει με τα αποκαλυπτόμενα κτίσματα στην Κυψέλη. Διαφορετικά θα πρέπει να αλλάξουν τα αρχαιολογικά δεδομένα στα οποία στηρίχθηκε η άποψη του HAMMOND, δηλαδή ότι δεν πρέπει να αρχίσουμε να μετράμε τις παραπάνω αποστάσεις από την Ν. Αγαθούπολη, τα Αλώνια Πιερίας και τα σημερινά Παλατίτσια αντίστοιχα, αλλά από κάπου νοτιότερα ή δυτικότερα αυτών.

Βέβαια ο χώρος της Κυψέλης και παραθαλάσσιος ήταν, κατά την αρχαιότητα, και νότια της εκβολής του Αλιάκμονα βρίσκεται και κοντά στο (επί του χάρτη) σημείο τομής των παραπάνω τριών αποστάσεων, που μας δίνονται για την Άλωρο βρίσκεται. Η θέση της όμως έρχεται σε αντίθεση με την μέχρι τώρα κρατούσα άποψη, ότι η Άλωρος ήταν χτισμένη στην πεδιάδα, στις εκβολές του Αλιάκμονα, αλλά έχει υπέρ αυτής το επιχείρημα ότι μόνο σε λοφώδες ύψωμα θα μπορούσε εκείνη την εποχή να χτιστεί μια τέτοια πόλη και όχι στη συχνά πλημμυριζόμενη πεδιάδα. Συνεπώς θα επαναλάβω αυτό που έχω γράψει και στο βιβλίο μου (βλ. σελ. 85), ότι, πέρα από όσες σκέψεις μπορούν να διατυπωθούν γιαυτό το θέμα, μόνο η αρχαιολογική σκαπάνη θα δώσει την τελική απάντηση για το που ακριβώς βρισκόταν η Άλωρος.

Πάντως, για την έρευνα, που κάνω εγώ, έχει μεγάλη σημασία ότι ήδη, μετά τις Αιγές αποκαλύπτεται μια δεύτερη αρχαιομακεδονική πολιτεία στα όρια του Ρουμλουκιού, γεγονός που δικαιολογεί την τάση των Ρουμλουκιωτών να συνδέουν και να εξηγούν τόσο εύκολα διάφορα πράγματα με αναφορές στον Μεγαλέξανδρο, αφού αποδεικνύεται και αρχαιολογικά ότι εδώ ήταν το αρχαίο λίκνο των Μακεδόνων, κι ο τόπος όπου κατοικήθηκε περισσότερο έντονα από αυτούς.

Τελειώνοντας, εύχομαι κάθε επιτυχία στο έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στην Κυψέλη, ώστε με την αποκάλυψη σημαντικών ευρημάτων να μπορέσει γρήγορα και με βεβαιότητα να μας πεί αν η πόλη που βρέθηκε είναι η Άλωρος ή κάποια άλλη πόλη.

Εφημερίδα «ΛΑΟΣ», αρ. φύλλου 3729/30-6-1988.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ααρών 72
Αβραάμ 72
Αβραμίκος 73, 74
Αγαθούπολη Ν. 85
Αγία Κυριακή 40
Άγιο Όρος 28
Άγιος Αθανάσιος 27, 28, 33, 34, 35, 36, 82, 83
Άγιος Δημήτριος 43, 46
Άγιος Διονύσιος 40
Άγιος Ιωάννης Θεολόγος 48
Άγιος Νικόλαος 43
Αγκαθιά 48, 63
Άγρας 53
Άδενδρο 53, 64
Αδριανούπολη 46
Αη Γιάννης 19
Αη Γιώργης 33, 48, 82
Αηδονοχώρι 14, 33
Αθήνα 37, 38, 77
Αιγές 22, 29, 76, 77, 78, 83, 84, 85
Αιγίνιο 64, 66
Αιμίλιος Παύλος 22, 78
Αλάμπορο 14, 65, 84
Αλεξάνδρεια 14, 17, 18, 24, 27, 29, 31, 37, 39, 46, 54, 56, 58, 66, 67, 71, 81, 83, 84
Αλέξανδρος ο Μέγας 13, 14, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 37, 77, 78, 81, 84, 85
Αλιάκμονας 13, 14, 22, 30, 31, 32, 33, 40, 43, 47, 48, 63, 64, 67, 72, 75, 76, 81, 82, 84, 85
Αλώνια Πιερίας 78, 84, 85
Άλωρος 22, 65, 68, 76, 77, 78, 79, 83, 84, 85
Αμερική 56, 57
Άμμος 14, 33
Αμπτί 47
Ανεστόπουλος Άγγελος 54, 58
Ανδρόνικος 25
Άνοιξη 17, 18
Αντωνάκης βλ. Αντωνιάδης
Αντωνιάδης 55, 56
Αξιός 43, 56, 64, 65, 68, 70, 76, 77
Αποκριές 17
Αποστόλης (καπετάν) βλ. Ματόπουλος Αποστόλης
Απόστολος Παύλος 19
Απόστολος Πέτρος 19
Αποστόλου Μαρία 84
Αριανίτης 80
Αρμύρα 31
Αρριανός 77
Αρχέλαος 76
Ασία 77
Ασκόρδος 78, 84
Αφροδίτη 21

Βαλκανικός πόλεμος 27, 54
Βάλτος 13, 31, 43, 44, 45, 46, 53, 55, 56, 60, 63, 71, 72, 75
Βασιλειάδης Δ. 24, 48
Βαρβάρες 75
Βεζύρογλου Ιωάννης 44, 46
Βενιζέλος Ελευθ. 54, 70, 71
Βεργίνα 21, 22, 29, 75, 76, 84
Βέρμιο 75, 76
Βέροια 13, 21, 22, 28, 30, 33, 35, 37, 42, 46, 51, 54, 60, 63, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 75, 78, 79, 81, 82

Βιρτζίνια 57
Βλάντοβο 53
Βόλακα 55
Βοττιαία-οι 13, 75, 76, 77, 84
Βούλγαροι 13, 22, 39, 44, 53, 54, 55, 56, 60, 83
Βούλτιστα 14
Βουλτσινού Λένια 63
Βουντώνας 30
Βράχνας 46
Βρυσάκι 27, 80
Βυζαντινή εποχή 13, 15, 29, 30, 31, 3, 78, 79, 80, 81

Γαζή Εβρενός 35, 82
Γάλλοι 47
Γεμιτζόγλου 43
Γεράκι 14
Γερμανία 40, 72, 74
Γεωργιάδης Ν. 30
Γεώργιος Α΄ 65
Γηδιώτης Ζήσης 30, 38, 39, 83
Γιαλαντζίκ 63
Γιαννιτσά 13, 46, 51, 52, 53, 64, 65, 66, 68, 71, 75
Γιαννιτσήδες 64, 65, 68, 69
Γιδάς-Γηδάς 14, 17, 18, 21, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 57, 58, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 74, 81, 82, 83
Γίδος 29, 81
Γιοβανόπουλος Σωτ. 63
Γκλίτζιος 54
Γκλίτζιου Ρίνα 12
Γκόνος Γιώτας 53, 55, 56
Γκριτζάλι 14, 24, 33, 47, 48, 55, 63, 80
Γογόπουλος Αποστ. 44
COUSINERY 35
Γούναρης 70

Δαγκλής 69
DAKIN D. 56
Δανιήλ 72
Δεληπάλας Αργ. 50, 60
Δερλί Λαρίσης 52
Δημητριάδης Β. 31, 36
Διαβατό 14, 64
Δίας 77
Δουγιάμας Λάζος 55
Δούμπη Ολυμπία 63
Δούσμανης 65
Δωριείς 75

Εβραίοι 72, 73, 74
Έδεσσα 55, 84
Ελαφίνα 22
Επισκοπή 14, 63
Έρωτας 21
Ευαγγελόπουλος Φιλ. 44

Ζακίνος 72
Ζαφειρόπουλος 84
Ζήνος Ιωάννης 38
Ζορμπάς 53

HAMMOND N.G.L. 84, 85
Ημαθία 13, 14, 21, 22, 25, 37, 75, 76, 77
Ηπειρώτες 32, 51
Ηρακλείδης 77

Θεοδώρου Δ. 44
Θεόφιλος Καμπανίας 32, 34, 43, 81
Θερμαϊκός – Θερμαίος 30, 44, 75, 76, 84
Θεσσαλία 70
Θεσσαλονίκη 13, 14, 21, 22, 25, 28, 30, 33, 35, 37, 46, 47, 51, 55, 56, 57, 60, 65, 68, 70, 72, 73, 74, 78, 79, 81, 82
Θράκη 71, 75

Ιλλυριείς 75
Ινδία 77
Ιππίας 22
Ισίν μπέης 49, 70
Ιωάννης Πρόδρομος 19

Καβάσιλα 14, 29, 55, 80
Καθαρή Δευτέρα 17
Καΐλή 53
Κάκκαβος 56, 58
Κάκος 47
Κάλιανη 14, 65, 68, 70
Καλλιγιάννης Φ. 55
Καλλίστης 65
Καμανάς Δημ. 74
Καμπανία 32, 34, 43, 81
Καμπούρης Θωμ. 44
Καμποχώρι 63
Καραϊσκάκης Πυγμ.-Ρένος-Ιωάννης 51
Καραλής Δ. 60
Καραμανλίκης 65, 68
Καραμήτρος Αθαν. 62
Καρασμάκι (Καρά Ασμάκ) 13, 27, 46, 64, 65, 66, 68, 69, 70
Καρατζόβα 53
Καρατζόγλου Κ. 47
Καραχασάνης Γρηγ. 62
Καρυά 14, 33
Καρυδιά 53
Κασλαμάς Γεώργ. 46
Κασλαμάς Κων/νος 44
Καταφύ(γι) 14, 71
Κατερίνη 63, 64
Κατσάμπας 42
Κατσάνος 47
Κατσίγαρης 53
Καψόχωρα 14, 30, 32, 35, 81, 82
Κεφαλοχώρι 40
Κινέζοι 47
Κίτιον 22
Κιρτζαλάρ 53, 64, 66
Κλειδί 14, 44, 52, 70, 84
Κλεομένους 64, 66, 68
Κλήδωνας 19
Κοέν Αβρ. 73
Κοζάνη 51
Κολινδρός 79
Κοπανός 22
Κόρακας (καπετάν) 13, 14, 22
Κορομηλάς 60
Κορυφή 14, 31, 41, 55, 65, 66, 68, 74, 78, 84
Κορφιώτης Β. 63
Κοσμάς Αιτωλός 27, 28, 33, 82
Κούγκας Γεώργ. 54, 60
Κούγκας Δημ. 50
Κούγκας Θεοχάρης 44, 52, 53, 54, 64, 66, 70, 83
Κούγκας Απ. Θωμάς 54, 58, 62, 66, 71, 74
Κούγκας Κων/νος 54, 62
Κούκουλης 55
Κουκουλούδης Θωμ. 50
Κουλακιά 42, 44, 55, 56, 57
Κουλούρα 14, 31
Κουρκουτάς Απόστ. 44
Κουρκούτας Κων. 50
Κούτλες 14, 76
Κουτσάκας Βασ. 46
Κουφάλια 35, 53
Κρήτες 46, 68, 69, 75
Κρίτζιστα 80
Κυδωνιά 15
Κύμινα 65, 68
Κυριαζόπουλος Δημ. 60
Κυριακίδου-Νέστορος Αλκ. 25
Κυρόπουλος Κ. 62
Κυψέλη 75, 84, 85
Κωνσταντινίδης Περ. 50
Κωνσταντινόπουλος 64, 65, 68, 69, 70
Κωνσταντινούπολη 49
Κωστής Ν. 44

Λαγγόνας Αργ. 55, 56
Λάρισα 52
Λαφαζάνης Γ. 52
Λαχανάς 54
LEAKE 35
Λευί 72
Λιακόπουλος Βασ. 63
Λιακόπουλος Μήτρος 38
Λιανοβέργι 14, 30, 49, 60, 66, 68, 69
Λιμπάνοβο 64, 66, 67
Λόγγος 40
Λουδίας 13, 27, 30, 54, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 75, 79, 84
Λουτρός 14, 25, 40, 64, 65, 66

Μαγνησία 46
Μαζαράκης 45, 56, 57
Μακεδόνες 18, 21, 29, 37, 38, 75, 76, 77, 78, 81, 85
Μακεδονία 13, 22, 37, 38, 52, 56, 57, 66, 76, 77, 78, 84
Μακεδονίδα γη 13, 76, 77
Μακεδονικός Αγών 13, 22, 37, 39, 43, 44, 45, 46, 52, 55, 56, 60, 72, 83
Μακεδονομάχων οδός 49, 50
Μακροχώρι 75, 80
Μαλιώτας Χριστόδ. 46
Μαμούτης 49
Μανουσογιαννάκης 64
Μανωλόπουλος Γεώργ. 62
Μανωλόπουλος Κ. 72
Μάρκωφ 53
Μάτης Βλ. Ματόπουλος Αποστόλης
Ματόπουλος Αποστόλης 55, 56, 57, 60, 83
Ματόπουλος Αριστείδης 74
Ματόπουλος Γρηγ. 54
Ματόπουλος Θωμ. 54
Μαυραγγέλι 14
Μαυρογένης Ελ. 64, 67
Μαυρομιχάλης 54, 70
Μαυρόπουλος Αθανάσιος 61
Μαυρόπουλος Γεώργ. 62
Μαυρουδής 43
Μεθώνη 78, 84
Μέκκας Νικόλ. 70
Μελίκη 14, 29, 42, 55, 80
Μελίκης Γ. 25, 26, 38
Μέλοβο 14, 47
Μενλιήκ 29, 80
Μεταξάς Ι. 65
Μέτσι 14
Μεχμέτ αγάς 42
Μηνόπουλος Αριστ. 43
Μηνόπουλος Γεώργ. 45
Μηνόπουλος Ιωάνν. 44
Μηνόπουλος Κων. 44
Μίδων 22
Μιεζα 22
Μικρά Ασία 70, 71
Μικρογούζι 14
Μιλκόπουλος Γεώργ. 46
Μιλκόπουλος Σαρ. 46
Μόδης 58
Μοναστήρι 51, 61
Μόναχο 21
Μορίχοβο 54
Μοσχόπουλος Αντώνιος, βλ. Παπαντώνης
Μοσχόπουλος Ακρ. Γεώργιος 24, 74
Μοσχόπουλος Γεώργιος 50, 60
Μοσχόπουλος Αντ. Γρηγόριος 26, 30, 33, 36, 49, 54, 56, 60, 63, 64, 65, 66, 74
Μουσόν 72
Μπαλίντζα 69
Μπαμπαγιάννης Αθαν. 26
Μπάνης 54
Μπάρμπες 76
Μπεκιάρης Δ. εξώφυλλο
Μπενάκη Μουσείο 21, 25
Μπιτόλια 51, 52

Μπόσκος Γρηγ. 55, 57
Μπουράτσης Αριστοτ. 56
Μπουργκάζ 65, 68
Μποχώρ 72
Μυστακίδης Β. 34, 36, 43
Μυτιλήνη 44
Μωρογιάννης 53
Μωϋσής 72

Ναζίμ μπέης 63
Νάξος 51
Νάουσα 22, 38, 42, 83
Νεότουρκοι 46, 55, 56, 57, 62
Νέστος 77
Νησέλι 14, 31, 33, 47, 48, 63, 64, 66, 67
Νησελούδι 14, 31
Νησί 14, 31, 56, 78, 80
Νικηφόρος (καπετάν) 55
Νικομήδεια Νέα 75
Νιόκαστρο 14
Νι(ο)χωρόπουλο 14, 63
Νιχώρι 14, 30, 43, 45, 46, 60
Ντάλιας Γ. 55
Ντέλιενα 23
Ντουλόπουλος Γρηγ. 62
Ντουντουλίνες 19

Ξεχασμένη 14
Ξηρολειβαδιώτης Λιόλιος 38

Οικονομόπουλος Αθαν. 71, 74
Οικονομόπουλος Γεώργ. 54, 70
Οικονομόπουλος Δημήτριος 54
Οικονόμου Δ. 50
Όλυμπος 38, 40
Οχρίδα 77

Παγασητικός 77
Παγκόσμιος Πόλεμος 47
Πάϊκο 75
Παλατίτσια 14, 22, 29, 40, 78, 84, 85
Παλιομάνα 31
Παλιόχωρα 14, 22, 41, 42, 63, 65, 78, 84
Παλιοχώρι 14, 30, 32, 33, 35, 46, 55, 65, 66, 68, 81, 84
Παναγίας ναός 35, 82, 83
Παναγιώτης (καπετάν) 56
Πανταζόπουλος Θεόδ. 44
Πανταζόπουλος Θωμάς 62
Πάνταυχος 22, 77, 84
Παπαδόπουλος Ακρίβος 45
Παπαδόπουλος Νικόλαος 44
Παπαδόπουλος Σωτ. 44
Παπαεμμανουήλ Γρηγ. 71, 74
Παπαεμμανουήλ Κων/νος 60
Παπαθανασόπουλος Γεώργ. 62
Παπαντώνης 35, 43, 50, 58, 59, 64, 70, 83
Παπαντωνίου Ζαχ. 60
Παπαπούλι 47
Παπατζανετέας 56
Παραλίμνη 53
Παρανομόπουλος 54
Πάσχα 72
Πέλλα 22, 29, 76, 78, 81
Περήφανος Τζόλας 53
Περσέας 22
Πετρίδης Ι. 29
Πετρίλος 53
Πετρωτός Ν. 52
Πετσιόπουλος Νικ. 44
Πήτσαρντ 26
Πιέρια 13, 75, 79
Πιερία 76, 77
Πλάτανος 60
Πλατύ 14, 30, 31, 66, 68, 69, 70
Ποζαρίτες 14, 40
Πόλτσιστα 53
Πρόδρομος 14, 15, 40, 48
Πρόϊος Αντ. 46

Πρόϊος Δημ. 45, 46
Πρόϊος Εμμ. 43, 45
Πρόϊος Θεμ. 43
Πρόϊος Ιωάνν. 46
Πτολεμαίος Αλωρίτης 76, 84
Πύδνα 22, 78, 84

Ραδίτσης 50
Ράκος 52
Ρασίμ 49
Ραχμή μπέης 44, 46, 56
Ραψομανίκι 14
Ρέντης Κ. 56
Ρεσάτ Σουλτάνος 52
Ρέσινα-Ρέσαινη 14, 27, 64, 65, 66, 80
Ρεσινιώτης Θωμάς 71
Ριζάρειος 60
Ρίτσμοντ 57
Ρόζα 50
Ρουγκάτσια 15
Ρουμλούκι 13, 14, 15, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 50, 51, 52, 55, 63, 66, 68, 72, 75, 80, 81, 82, 83, 85
Ροφιλίκος 72
Ρωμαίοι 13, 22, 30, 37, 72, 77, 78, 84
Ρώσοι 47

Σαΐτ μπέης 63
Σαλήμπεης 44
Σάντενα 14
Σαρακίνοβο 53
Σαραντάπορο 46, 63
Σαρίτσα 53
Σαρφατί Γιακό 71, 73, 74
Σάτης Γρηγ. 50, 71
Σαφαλόπουλος Φώτης 43
SCHULTZE JENA 23, 24
Σερβία 46, 61
Σιάνδρης 55, 57
Σιάφαλος Δημ. 44, 45
Σιάφαλος Φίλ. 44
Σίνδος 55
Σκοινιώτης Δ. 60
Σκύλαξ 84
Σκυλίτσι 14, 27, 29, 30, 80
Σμύρνη 46
Σολομών 72
SPERLING 21, 25
Σταματόπουλος Δημ. 44
Σταματόπουλος Θωμ. 43
Σταμπουλή Καλλιόπη 25
Σταυρόπουλος Διον. 62
Σταυρός 14
Στεφανής (καπετάν) 46
Στόϊκος 53
Στράβων 84
Στράτου Δώρα 25
STRUCK A. 46
Σχοινάς 14, 30, 43, 44, 45, 46, 54, 60
Σχολείων οδός 49
Σφήνιτσα 14

Ταξίν Χασάν 64
Τεκελή 55
Τέχοβο 53
Τζαφερόπουλος Απ. 25, 29, 31, 36
Τημενίδες 76
Τολιόπουλος Θωμάς 55, 57
Τούμπα 55
Τούρκοι-Τουρκοκρατία 13, 14, 15, 30, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 80, 81, 82
Τραχιλόπουλος Θωμ. 44
Τρέβλιας Κων. 71
Τρία Χάνια 55
Τρίκαλα 14, 84
Τρίχλεβο 14
Τριχοβίστα 14, 55, 63

Τσέκρι 53
Τσιβής 23
Τσινάφορο 14, 60, 64, 65
Τσιτσάνας 54
Τσουμάρας Αθαν. 26
Τυρηναποκριά 17

Φιλάρετος Γ. 24, 48
Φίλιππος Β΄ 77
Φρύγες 75
Φώτα 15

Χαΐμ 72
Χαϊντάρ εφέντης 42
Χαλήλ μπέης 55, 56
Χαλκηδόνα Ν. 63
Χαλκιόπουλος Αθαν. 31, 46
Χασάν μπέης 44
Χατζημιχάλη Αγγελική 25
Χατζηπαναγής Χαράλ. 41, 42
Χατζίκος 48
Χιλμή Πασάς 55
Χιονίδης Γεώργιος 7, 29, 30, 31, 36, 38, 39, 66, 67, 81, 83, 84
Χόπγουελ 57
Χουζνί εφέντης 49
Χριστούγεννα 15
Χρίστσεφ 55

UNIVERSITY STUDIO PRESS
Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών
Κων. Μελενίκου 15 - τηλ. 209 637 & 209 837 - Θεσ/νίκη

ΓΙΑΝΝΗΣ Δ. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

Γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια Ημαθίας το 1954. Το 1978 πήρε το πτυχίο της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ. Από το 1980 ασκεί το επάγγελμα του δικηγόρου στο Πρωτοδικείο Βεροίας, διατηρώντας γραφείο στην Αλεξάνδρεια (οδός Δ. Βετσοπούλου 85, τηλ. 0333 – 25 005), ενώ το 1988 προήχθη σε δικηγόρο του Εφετείου. Διετέλεσε δημοτικός σύμβουλος στο Δήμο Αλεξάνδρειας από το 1983 μέχρι και τις αρχές του 1985.

Ασχολείται με την συλλογή ιστορικού και λαογραφικού υλικού της περιοχής Ρουμλουκιού από το 1968, ενώ από το 1980 δημοσιεύει σε τοπικές εφημερίδες διάφορα ιστορικά και λαογραφικά σημειώματα. Προηγούμενο έργο του είναι το βιβλίο «ΡΟΥΜΛΟΥΚΙ - ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ, τεύχος 1ο, αρχαίοι χρόνοι – ρωμαιοκρατία» (Θεσσαλονίκη 1985, σελίδες 101).